

ისტორიანი

ქართული ხეივანი
1921 წლის
მოთხრობა

(ფოტოგრაფია:
სიმონ ხუბუაშვილი,
სომხეთ-საქართველოს
მოთხრობა)

წმინდა ბიოგრაფიის
ნახვანდავზე
ხელოვნება
თეატრულიდან

ღვთის უძველესი
მედიები
კვლევა

ქართველების ბიოგრაფიული ენციკლოპედია
გრიგოლ ავაგიანის
ისტორიული ტრილოგია
6 ტომიანი, ტომი 6

სტამბა
ანუ მარტოველთა (ნიბნი II)
დასვა და
აგადასვა ფასი 3 ლარი
ნიბნი „ისტორიანი“ ერთად – 6 ლარი

ხილვები და
ოქროები
საქართველოში

ვინ
აღმოაჩინა
ავსტრალია?

მედიკალი
და XVIII
საუკუნის
ქართულ-
საბერძენო
თავდასხვის
სისტემა

ბოსფორის და
ლავანტი

საქართველოში
მოქმედი
მოთხრობები –
ხელოვნების თეორია

სახიჩუვი

ახალი ეგვიპტი
 აცტაპტის ომის დემარტის დაგაღების
 ადგილი ნაკოვნია 6
 შიგა ინდოეთში ბრუნდობა 7
 ლუდის უკველესი მეფარემი მგვიპტიდან 9
 „ანტიკვარული“ სკანდალი მეროპაში 10

ახითელი მონაბუხი
 კოლხური თმთერი 12

აოლაიხა
 მრუდე სარკმელი 17

საქათვალ და მსოფლიო
 საქართველო უცხოელთა ფარეგში 23

მასნიხთა ბიოგრაფიიდან
 ივანე ჯავახიშვილი 28

ახალი ეგვიპტი
 შინ აღმოჩინა ავსტრალია?! 35

საქათვალის ოქტაბერი 1921 წელს
 „ცუდად ჩაცმული და ნახევრად შვიერი“ 36

მოგზაუხი ჟინოლოგის ჩანაწიხი
 ფინდა ბიორგის ნაკვალეფში 41

საქათვალის ხაბოწილი მუხაუბი
 ფოტომესკურსის სტალინის მუხეუფში 48

მხაღითმთეხი
 რუსი კანიგალი – ალექსანდრე
 სუპოროვი 54

68

61

90

98

75

82

სახიჩვი

შავი ზღვის სხატაუბი
 ბოსფორი და დარდანელი 61

ჩილეთის მსოფლიო
 ორდენი მედალი არ არის,
 სოლო რაინდი – ტიტული!..... 68

მთაწა აუზი
 2300 ფლის კალკულატორი..... 74

ტაიქაუბი თიონიში
 გენერალ ბრიაზნოვის მკვლელობა..... 75

ჯაუჯუხი თაუაუბი
 არუმეღბარი ტერაქტი თეირანში..... 82

ქაბეზი
 მარტყოფის საფორტიფიკაციო კვლავი 90

საოხის ისტორია
 დიდი ციკრი – ფორმულა 1 98

საოხი
 ჭაბუა ამირაჯიბი – მთავარი შიკითხვა
 საკუთარ თავს 105

XX-XX საუბუნის უჩინა-ბუბუბი
 მხიარული ამბები „ივერიდინ“..... 111

„ისტორიანი“ ბუბუბისთვის
 ცოდნის საფარო 114
 სპანკორდი 122

ფურნალ „ისტორიანის“ ძველი ნომრების შეძენა შეეძლიათ „ბიბლუსის“ მაღაზიათა ქსელში. ფასი 2 ლარი

ჩვენს ხელის სკეტი

მკითხველი დამეთანხმება, რიგით ქართველს რომ ვკითხოთ, რა მოხდა თებერვალში ყველაზე მნიშვნელოვანი, რამდენიმე ფაქტს აუცილებლად დაასახელებს. მათ შორის უპირველესი დავით IV აღმაშენებლის გარდაცვალების (8 თებერვალი ახალი სტილით), თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებისა და საქართველოს გასაბჭოების თარიღებია. ჩვენი ახალი ნომერი სწორედ ამ უკანასკნელ მოვლენას ეხმიანება. გადაწყვეტით, მკითხველს მოვუთხროთ 1921 წლის იანვარ-თებერვლისთვის ქართული ჯარის მდგომარეობაზე. როგორც დარწმუნდებით გამოქვეყნებული მასალიდან, იმ დროისთვის, ომის წინ, ვითარება სამხედრო ნაწილებში მაინცდამაინც სახარბიელო არ ყოფილა.

მოგვიანებით, ემიგრაციაში მყოფთა შორის 1921 წლის თებერვლის ამბები დიდი დაპირისპირებისა და აზრთა სხვადასხვაობის საგნად იქცა, თუმცა ყველა აღიარებდა, რომ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას ჰქონდა იმის ძალა, უფრო მძლავრი წინააღმდეგობა გაეწია მტრისთვის. ამაში მხოლოდ სამხედრო ელიტა არ ყოფილა დამნაშავე, პოლიტიკური ჯგუფებიც ბევრს აშავებდნენ და უპირველესად, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერები. ვფიქრობთ, ამ მოვლენათა ჯეროვანი და პირუთენელი შეფასება ჯერაც მომავლის საქმეა.

აქვე მინდა ჩვენს მკითხველს ვაცნობო ერთ საინტერესო ინიციატივას. ამიერიდან ჟურნალი „ისტორიანი“ იწყებს სტატიების სერიას ქართული ნუმიზმატიკის შესახებ. მომდევნო ნომერიდან, ჟურნალთან ერთად, მთელი საქართველო დაიწყებს უძველესი ქართული მონეტების „შეგროვებას“. გადაწყვეტილი გვაქვს, თითოეულ ნომერს დაუერთოთ თითო ცნობილი ქართული მონეტის (კოლხური თეთრი, დავითისა თუ თამარის ფულები...) ასლები. ამიერიდან ყველა ოჯახს შესაძლებლობა ექნება, შინ იქონიოს ზუსტი ასლი ძველი ქართული მონეტებისა, რომლებიც დღეისთვის მხოლოდ მუზეუმების დარბაზებშია გამოფენილი.

მომღვაწლო ნომრებიდან ჟურნალ „ისტორიანი“ ერთად მთელი საქართველო უძველესი ქართული მონეტების „შეგროვებას“ დაიწყებს...

ისტორიულ-შემეცნებითი ჟურნალი
„ისტორიანი“

მთავარი რედაქტორი
ჯაბა სამუშია

რედაქტორი
გელა გურგენიძე

სტილისტ-რედაქტორი
ელენე სალარიძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
რეზო თხილიშვილი

სარედაქციო კოლეგია:
ალექსანდრე ბოშიშვილი, ოქროპირ ჯიქური, ნინო ჯაფარიძე, დიმიტრი სილაქაძე, მიხეილ ბარნოვი, შოთა მათითაშვილი, კახაბერ ყალიჩაუა, ნიკოლოზ ზოფერია

კორექტორები:
**ნანა მაჭუფარიანი
ნინო აბუსაძე**

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, იოსებძის ქ. №49
ტელ.: 238-13-72, 238-02-45

სარეკლამო განყოფილება
**ტელ.: 237-78-07, 238-78-70
e-mail: istoriani@palitra.ge**

ჟურნალი გამოდის თვეში ერთხელ
რედაქციის ნებართვის გარეშე
მასალების გადაბეჭდვა აკრძალულია

ჟურნალის გამოწერისთვის მიმართეთ პრესისა და წიგნების გაერკელების სააგენტოს „ელვა.ჯი“.
ტელ.: 238-26-73

„პალიტრამედიის“ ცხელი ხაზი: 219-60-13; 219-60-53
e-mail: contact@palitra.ge

ასტაკთა ომის ღმერთის დაბადების ადგილი ნაოპნია

მექსიკელი არქეოლოგი ფერნანდო ლოპეს აგილიარი დარწმუნებულია, რომ კოატეპეკის მითური მთა აღმოაჩინა, სადაც, აცტეკური ლეგენდების მიხედვით, ღმერთი უიცილოპოჩტლი დაიბადა.

მეცნიერის განმარტებით, მთა იდალგოს შტატში, პანუს ძეგლიდან 30 კილომეტრში მდებარეობს. ამ ამბის შესახებ არქეოლოგის ნაშრომი ლიცენზირებულ სამეცნიერო ჟურნალებში ჯერ არ გამოქვეყნებულა.

ფერნანდო ლოპეს აგილიარის დასკვნები წერილობით დოკუმენტებსა და არქეოლოგიურ მონაცემებს ეყრდნობა.

გათხრები მთაზე, რომელიც მექსიკელი მეცნიერის აზრით, კოატეპეკის პროტოტიპი იყო, 1991 წელს დაიწყო. მანამდე კი, გასული საუკუნის 40-იან წლებში მთაზე მდებარე ძეგლების დიდი ნაწილი გაიძარცვა.

გათხრებისას მთის სამხრეთ კალთაზე საბლოცველოსა და რამდენიმე სკულპტურის ნაშთებს მიაკვლიეს. გველის თავი და ქვის „კბილები“, არქეოლოგის სიტყვებით, სიმბოლურად ღმერთკოლიბრის, უიცილოპოჩტლი ბუმბულს განასახიერებს.

მეცნიერი მთის ერთ-ერთი კონცხის იდენტიფიცირებას უიცილოპოჩტლი დასთან,

ქალღმერთ-მთვარესთან კოიოლჰაუკისთან ახდენს. ამას გარდა, მთის მიმდებარე დასახლებებში ნაპოვნია გველის კიდევ ორი თავი, რომლებიც იმავე ძეგლის ნაწილს წარმოადგენს.

უიცილოპოჩტლი, ანუ სამხრეთის კოლიბერი — აცტეკების მზისა და ომის ღმერთი და იმავდროულად იმპერიის დედაქალაქ ტენოჩტიტლანის მფარველი იყო.

ლეგენდის თანახმად, რომელიც მექსიკატლის ქრონიკებშიც არის ჩაწერილი, უიცილოპოჩტლის დედა კოატლიკუე, კოლიბრის ბუმბულებისგან დაფეხმძიმდა. მისი და, კოიოლჰაუკი, დედის მოკვლას ცდილობდა ბუმბულებისგან დაფეხმძიმების გამო. თუმცა როცა უიცილოპოჩტლიმ ეს გაიგო, ის დედის საშოდან საბრძოლო აღჭურვილობიანად გადმოხტა და მოკლა კოიოლჰაუკი, ასევე თავისი მრავალი სხვა და-ძმა. შემდეგ მან დის მოკვეთილი თავი მადლა, ჰაერში აისროლა, სადაც იგი მთვარედ გადაიქცა, მის

უიცილოპოჩტლის პირამიდა აცტეკების იმპერიის დედაქალაქ ტენოჩტიტლანში

კვლადაკვალ ასროლილი ღები და ძმები კი – ვარსკვლავებად.

უიცილოპორტლის მნიშვნელობა თავდაპირველად დიდი არ იყო, მაგრამ აცტეკების იმპერიის ჩამოყალიბების შემდეგ, მმართველმა ტლაკაუელმა, ღმერთების პანთეონში ცვლილებები შეიტანა. უიცილოპორტლი მან მზის ღმერთად აქცია.

უიცილოპორტლი გამუდმებით ებრძოდა წყვილადს და მოითხოვდა ძალების აღდგენას მსხვერპლშეწირვით. ეს საშუალებას აძლევდა მზეს კიდევ ერთი 52-წლიანი ციკლი გაეწყო. 18 ფესტავალიდან, რომლებსაც აცტეკები წლის განმავლობაში მართავდნენ, ერთ-ერთი უიცილოპორტლის ეძღვნებოდა. ტლაკაუელის მმართველობისას აცტეკებს სწამდათ, რომ ადამიანთა მსხვერპლშეწირვა შეძლებდა სამყაროს დასასრულის შეჩერებას, თუნდაც მხოლოდ 52 წლით.

არქეოლოგებმა კოატეპეკის მიის პოვნა ადრეც არაერთხელ სცადეს, თუმცა უშედეგოდ. ამერიკელი მკვლევარი პოლ კირჩპოფი ვარაუდობს, რომ ის ტბა იურიიას შორიახლოს მდებარეობს, 166 კილომეტრზე იმ ადგილიდან, რომელიც აგილიარმა აღმოაჩინა.

მომზადებულია Lenta.ru-ს მიხედვით

უიცილოპორტლის გამოსახულება აცტეკური ხელნაწერი კოდექსიდან

უიჯა ინდოეთში ბრუნდება

ინდოეთის რაჯასტანის შტატის მონასტრიდან მოპარული სამი არტეფაქტი, მათ შორის შივასა და მისი მეუღლის, ფარვატის X საუკუნის იშვიათი ქანდაკებები ძველ ადგილს დაუბრუნდება. მათი გადაცემა ნიუ-იორკში, ინდოეთის საკონსულოში ცერემონიის ხასიათს ატარებდა. ნაპოვნი სიძველეები ინტერპოლმა მსოფლიოში ყველაზე ძვირად ღირებულ მოპარულ ხელოვნების ნიმუშთა სიაში შეიტანა.

როგორც ინდოეთის ფინანსური დაზვერვის სამსახურის გენერალური დირექტორმა, ნაჯიბ შაჰმა განაცხადა, ამერიკის შეერთებული შტატების იმიგრაციისა და საბაჟო სამსახურებმა არტეფაქტების ძებნა მას შემდეგ დაიწყო, რაც მათ შესაბამისი თხოვნით ინდოეთის ფინანსური დაზვერვის სამსახურმა მიმართა.

მომზადებულია

archaeology.org-ის მიხედვით

უპიერესი არტეფაქტები საშობლოში ბრუნდება

ლუდის უკვლესი მენარჩევი ვიზიტიდან

ლუქსორში ლუდის მხარშავი საწარმოს მფლობელის სარკოფაგს მიაკვლიეს. იაპონელი მეცნიერები 3200 წლის წინანდელ სამარხს ამენჰოტეპ III-ის პერიოდის არქეოლოგიური შრის გაწმენდისას გადააწყდნენ. ფარაონი ძვ.წ. 1354 წელს აღესრულა. სწორედ მის და რამზეს II-ის სახელს უკავშირდება ლუქსორის ველზე ძველევგიპტური ტაძრების კომპლექსის მშენებლობა.

ექსპერტების განცხადებით, სამარხს ლათინური T-ს ფორმა აქვს და ლუდის მწარმოებელ ხონსო იმ-ჰებს ეკუთვნის. სამარხი ორი დარბაზისა და დასაკრძალავი პალატისგან შედგება. ერთ-ერთი მხრიდან მას ესაზღვრება

ვინმე ჰოუნის სამარხი, რომლის ვინაობაც მეცნიერებისთვის ამჟამად უცნობია.

ხონსო იმ-ჰები ქალღმერთ მუტისადმი მიძღვნილი რიტუალებისთვის საგანგებო სასმელს ამზადებდა. ეგვიპტის მფარველ ქალღმერთ მუტს ძველევგიპტურ წიგნებსა და ფრესკებში ფრთებით გამოსახავდნენ, უფრო ხშირად ძერის ან სვავის ფორმით. მას ხშირად მოიხსენიებდნენ როგორც ყველასა და ყველაფრის დედას. სამარხის კედლის მხატვრობა კარგად არის შემონახული და ყოველდღიურ ყოფასთან ერთად, რელიგიურ რიტუალებსაც ასახავს, რომელშიც ხონსო იმ-ჰების ცოლი და შვილებიც მონაწილეობდნენ.

ძველევგვიპტელი
ლუდის მხარშეელის
სამარხის კედლის
მოსაზრება

ქალაქ ლუქსორის ზშირად
მსოფლიოს უდიდეს ღია
ცის ქვეშ მუზეუმსაც
უწოდებენ

ევგვიპტის სიძველეთა მინისტრი მოჰამედ იბრაჰიმი ამბობს, რომ გათხრების განმავლობაში სამარხისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის დაცვა გაძლიერდება. სრული შესწავლის შემდეგ კი მოხდება კომპლექსური რესტავრაცია და სამარხი დამთავალიერებლებისთვის გაიხსნება.

ევგვიპტის სიძველეთა მინისტრის აზრით, ტოკიოს ვასედას უნივერსიტეტის მეცნიერთა აღმოჩენა ლუქსორის ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და ღირებულია.

ქალაქი ლუქსორი ზემო ეგვიპტეში მდებარეობს. იგი ცნობილია ტაძრების ნანგრევების კომპლექსით კარნაკთან, ლუქსორის ტაძრითა და მონუმენტებით, ასევე ნილოსის დასავლეთ სანაპიროს სამეფო სამარხებით. ლუქსორს ზშირად მსოფლიოს უდიდეს ღია ცის ქვეშ მუზეუმსაც უწოდებენ.

მომზადებულია BBC-ის მიხედვით

ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით

(კითხვა, შენიშვნა, სურვილი, პრეტენზია, შეთავაზება...)

პალიტრა მედია გისმენთ!..

☎ დარეკეთ: 219 60 13

✉ მოგვწერეთ: contact@palitra.ge

ან: „კვირის პალიტრის“ („სიტყვა და საქმის“)

საფოსტო ყუთების საშუალებით

შვეიცარიიდან
სიძველეთა
დაბრუნების
შემდეგ
კარაბინერთა
გრძელი
ხელი დიდ
ბრიტანეთამდევ
წვდება

„ანტიკვარული“ სკანდალი ევროპაში

იტალია ბრიტანეთს 700 არტეფაქტის დაუყოვნებლივ დაბრუნებას სთხოვს

იტალია დიდ ბრიტანეთს შვიდასამდე არტეფაქტის დაუყოვნებლივ დაბრუნებას სთხოვს. აღნიშნული სიძველეები ამჟამად ლონდონში ინახება.

იტალიის სახელმწიფო იურისკონსულმა, მააურიციო ფიორილიმ უკვე გაუგზავნა ბოლო გაფრთხილება ბრიტანეთის სახელმწიფო ლიკვიდატორს, რომელიც სიძველეთა ცნობილი მოგაჭრისა და კოლექციონერის, რობინ საიმსის აქტივებზე აგებს პასუხს. საიმსის ფირმა 2003 წელს გაკოტრდა, 2005 წელს კი რობინ საიმსს ორწლიანი პატიმრობა მიუსაჯეს. მას ანტიკვარ ჯაკომო მედიჩისგან სიძველეთა უკანონოდ შექმნაში დასდეს ბრალი. ამ უკანასკნელის სახელი ანტიკური პერიოდის სიძველეების კონტრაბანდის განხორციელებულ საქმეს უკავშირდება.

იტალიური მხარის წერილს იმ შვიდასამდე არტეფაქტის ჩამონათვალი ახლავს, რომელზეც იტალიური მხარე პრეტენზიას აცხადებს. მათ შორისაა საიუველირო ნაკეთობები, ათობით ძველბერძნული სტილის

საიმსის სადავო კოლექციის ექსპონატი. სკულპტურა ეტრუსკული ტერაკოტისგან

ლარნაკი, მარმარილოს ბიუსტები, მჯდომარე ქალღმერთის თიხის ქანდაკება, რომელსაც ხელთ მტრედი და ბროწეული უპყრია; ალექსანდრე დიდის ბრინჯაოს ბიუსტი, ბრინჯაოს რამდენიმე სტატუეტი, მათ შორის ზევსის, აფროდიტესი და სხვ.

ჩამონათვალს ახლავს განმარტება, რომელშიც იტალიური მხარე წერს, რომ სიძველეები ქვეყნის ტერიტორიიდან თავის დროზე უკანონოდ გაიტანეს.

სია ლიკვიდატორ კომპანიას პირველად 2012 წლის 3 აგვისტოს გავგზავნა. იტალიური მხარის წერილი მან უპასუხოდ დატოვა და მხოლოდ დამატებითი ინფორმაცია მოითხოვა იმის დასამტკიცებლად, რომ სიძველეები ქვეყნიდან უკანონოდ იყო გატანილი.

საგამოძიებო ორგანოებთან დაახლოებულ წყაროზე დაყრდნობით მედია წერს, რომ იტალიამ საკმარისი მტკიცებულებები წარადგინა და ახლა ლიკვიდატორ კომპანიას მოუწევს მტკიცება, რომ ეს მასალები ნაძარცვი არ არის.

საიმსის კოლექციაზე პრეტენზიას საბერძნეთიც გამოთქვამს, თუმცა დიდი ბრიტანეთისთვის ოფიციალური წერილით ჯერ არ მიუძღარათავს. საგულისხმოა, რომ ფირმა „რობინ საიმსის“ ერთ-ერთი კრედიტორი არის მისი ყოფილი პარტნიორის, ქრისტოს მიხაილიდისის ოჯახი. გარდაცვლილი ბიზნესმენის ოჯახის წევრების ადვოკატის განცხადებით, თუ იტალიური მხარე დამაჯერებელ ფაქტობრივ მონაცემებს წარმოადგენს, მისი კლიენტები არტეფაქტების დაბრუნების წინააღმდეგი არ იქნებიან.

„რობინ საიმსის“ კოლექციის გამო ხმაური მას შემდეგ ატყდა, რაც გაირკვა რომ ბრიტანულმა ლიკვიდატორმა ფირმა BDO-მ, სიძველეებით მოვაჭრე გაკოტრებული ფირმის საგადასახადო დავალებების დასაფარავად, არტეფაქტების ნაწილის ახლო აღმოსავლეთის ბაზარზე გაყიდვა სცადა. კერძოდ, აბუდაბიში, სადაც რამდენიმე მუზეუმი შენდება. მათი გახსნა უახლოეს წლებში იგეგმება.

ეს ცნობა 2011 წელს გავრცელდა. მაშინ იტალიის სახელმწიფო იურისკონსულმა იურიდიულ კომპანიას, რომელიც „რობინ საიმსის“ ლიკვიდატორ ფირმა BDO-ს წარმოადგენდა, პირველი წერილი გაუგზავნა და გააფრთხილა, რომ სიძველეთა გაყიდვას

საიმსის სადავო კოლექციის ექსპონატი. ოქროსა და ლურჯი მინის ეტრუსკული ველსაბამი, ოქროს ამფორით

იტალიური მხარის დაუყოვნებლივი რეაქცია მოჰყვებოდა.

ბოლო წერილში კი ნათქვამია, რომ ლიკვიდატორი კომპანია არტეფაქტების შესახებ ინფორმაციას იტალიურ მხარეს დათქმულ დროში თუ არ მიაწვდის, იურისკონსული „საიმსის“ საქმეს რომის სისხლის სამართლის ტრიბუნალის პროკურორს გადასცემს.

მოშაღებულია
archaeology.org-ის მიხედვით

საიმსის სადავო კოლექციის ექსპონატი. ძველბერძნული ლარნაკი

კოლხური თეთრი

საქართველოში მოჭრილი მონეტები ლითონზე დაწერილი ჰეიენის უტყუარი ისტორიაა

ჟურნალი „ისტორიანი“ გთავაზობთ ქართული ნუმისმატიკის განვითარების ამსახველ მასალებს, ე.წ. გაბმული თხრობის სახით. წარმოგიდგენთ ისტორიას საქართველოს ტერიტორიაზე უძველესი დროიდან მოჭრილი ფულის შესახებ. ვიმედოვნებთ, ჩვენი მკითხველი დაინტერესდება ამ თემატიკით, მით უფრო, რომ მას საშუალება მიეცემა, უძველესი ქართული მონეტების ასლების საკუთარი „კოლექცია“ შექმნას.

ლიდიაში მოჭრილი სტატერი. ძვ.წ. 650-600.
ბრიტანეთის მუზეუმი

ეგინაში მოჭრილი დრაქმა მითური
კუს გამოსახულებით, ძვ.წ. 700

პირველად მონეტა ძვ.წ. VIII-VII საუკუნეების მიჯნაზე ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად ორ ადგილას გამოჩნდა – მცირე აზიის სახელმწიფო ლიდიაში და კუნძულ ეგინაზე (საბერძნეთი). მონეტა თავიდანვე მრგვალი ფორმის იყო და მისი სრულფასოვნების გარანტიას უკვე სახელმწიფო იძლეოდა. მონეტის შემოღებამდე კი ანგარიშსწორებისთვის ლითონის სხვადასხვა ფორმის ზოდები მიმოიქცეოდა.

ლიდიის მონეტები დამზადებულია ელექტრუმისგან (ვერცხლისა და ოქროს შენადნობი). ეგინაზე მოჭრილი კი — ვერცხლისგან. ადრეარქაული მონეტები ცალმხრივი იყო, ე.ი. მხოლოდ ერთ მხარეს ჰქონდა გამოსახულება. ყოველ მონეტას კი აუცილებელი ორი მხარე აქვს: შუბლი ანუ ავერსი და ზურგი ანუ რევერსი. მათ განსხვავებული ფუნქციები აკისრიათ. მონეტის შუბლზე ისეთ გამოსახულებას დაიტანდნენ, რომელსაც საკანონმდებლო დატვირთვა ჰქონდა — ღვთაებას, მონარქს,

იმპერატორს, ქალაქის ან რესპუბლიკის სიმბოლოს და სხვ. ზურგის გამოსახულებით კი კუთვნილების ან წარმოშობის ამოცნობა შეიძლება — მაგალითად, მონეტის მოჭრის ადგილის (სახელმწიფო, ქალაქი). ხალასი ოქროს ან ვერცხლისგან მოჭრილი მონეტა რბილია და ამიტომ მტკიცე ლითონსაც (ძირითადად სპილენძს) ურევენ. ამ ნაღობს ლევირებულ ლითონს უწოდებენ. შენაღობში სუფთა ლითონის წილს სინჯი ან სინჯადობა ეწოდება, ადგილს კი, სადაც მონეტას ჭრიან — ზარაფხანა.

დრაქმა ძველბერძნული ვერცხლის მონეტების ძირითადი ერთეულია. გარდა ამისა, იჭრებოდა დიდრაქმა (ორდრაქმიანი), ტეტრადრაქმა (ოთხდრაქმიანი), დეკადრაქმა (ათდრაქმიანი), ჰემიდრაქმა (ნახევარდრაქმიანი) და სხვ. ბერძნული სამყაროს ოქროს მონეტას ეწოდება სტატერი, რომაული ვერცხლის ფულს — დენარი, ოქროს ფულს — აურეუსი.

აღმოსავლეთში ვერცხლისგან ჭრიდნენ სიკილას (აქემენიანთა ირანის ეპოქა, ძვ.წ. VI ს-დან), დირჰემს (VII-XIV სს.), თანგას (თემურ ლენგის ეპოქიდან), აბაზს (სეფიანთა ირანში), აყჩეს (ოსმალეთში); ოქროს მონეტებს — დარიკს (აქემენიდების ირანში), დინარს (სასანიანთა ირანსა და არაბთა სახალიფოში), ალთუნს (ოსმალეთში). ყოველივე ამის ცოდნა ქართული სამონეტო სისტემის გასაგებად აუცილებელია.

ადამიანის მიერ ლითონის ფულის — მონეტის გამოგონება, შეიძლება ყველაზე დიდ აღმოჩენათა გვერდით დავაყენოთ.

25 საუკუნე — უწყვეტად

საქართველოში მოჭრილი მონეტები, შეიძლება ითქვას, ლითონზე დაწერილი ქვეყნის ნამდვილი ისტორიაა, ლაკონურად და უტყუარად გადმოცემული, რამდენადაც მონეტა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის იურიდიული ხასიათის დოკუმენტია.

აღსანიშნავია, რომ საქართველო, კერძოდ კი კოლხეთი, მსოფლიოში სამონეტო საქმის ერთ-ერთი უძველესი კერაა. ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიაზე ფულის მიმოქცევა და ვერცხლის მონეტების მოჭრა ძვ.წ. VI-V საუკუნეებში დაიწყო და 1833 წლამდე გაგრძელდა. ეს უნიკალური შემთხვევაა, როგორც ფაქტის სიძველით, ისე ხანგრძლივობით.

საქართველოს ტერიტორიაზე უძველესი მონეტა ძვ.წ. VI საუკუნის დასასრულს მოიჭრა. ვერცხლის ეს უძველესი სამონეტო ჯგუფი სამეცნიერო ლიტერატურაში „კოლხური თეთრის“ სახელით არის ცნობილი, სახელი წყაროებიდან არ დასტურდება, იგი მეცნიერთა მიერ შეჩქმეული ტერმინია. ეს სამონეტო ჯგუფი ფართოდ იყო გავრცელებული თანამედროვე დასავლეთ საქართველოს, ანუ ისტორიული კოლხეთის საზღვრებში.

კოლხური თეთრის მოჭრას მკვლევართა ნაწილი კოლხეთის სამეფოს მიაწერს, ნაწილი კი შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს ბერძნულ ახალშენებს (მაგალითად, ფაზისს). მონეტების მაღალმხატვრული დონე ტოლს არ უდებს იმდროინდელი ცივილიზებული სამყაროს მოწინავე ქვეყნების ნუმისმატიკურ ძეგლებს. სტილისტურ-ტექნიკური თვალსაზრისით კი შეინიშნება განსაკუთრებული მსგავსება ძვ.წ. V საუკუნის შუა ხანების მილეტურ მონეტებთან. ამიტომ უფრო იმ აზრისკენ იხრებიან, რომ კოლხური ფული ქალაქ ფაზისში (ფოთი) — მილეტელთა მიერ დაარსებულ ახალშენში იჭრებოდა.

კოლხური თეთრის დიდი უმეტესობა

კოლხური ოქროს საყურეები. ვანი. ძვ.წ. IV საუკუნე

დასავლეთ საქართველოშია აღმოჩენილი. ჩრდილოეთით ქალაქ სოხუმიდან, სამხრეთით – მდინარე ჭოროხის შესართავამდე და შავი ზღვის სანაპიროდან ლიხის ქედამდე. კოლხური თეთრი მცირე მასშტაბით საქართველოს ფარგლებს გარეთაც გადიოდა.

ჩვენამდე მოღწეულია რამდენიმე ტიპის (მონეტაზე მოცემული გამოსახულების მიხედვით) და ნომინალის (ფულის ერთეული) კოლხური თეთრი. მათ შორის ყველაზე დიდი ნომინალია ე.წ. ტეტრადრაქმა, ყველაზე მცირე – ე.წ. ჰემიტეტარტემორიონი.

ქალაქ ფაზისის სამონეტო პროდუქციაში ძირითადად გამოყოფენ კოლხური თეთრის რვა ტიპს. ქვემოთ წარმოდგენილია თითოეული მათგანი.

1. ე.წ. ტეტრადრაქმა

აღწერა: ვერცხლი. წონა: ჰააგის მუზეუმის ეგზემპლარი – 10,40 გრამი, ბრიტანეთის მუზეუმის ეგზემპლარი – 12,72 გრამი, სიმონ ჯანაშიას მუზეუმის ეგზემპლარი – 13 გრამი.

რემედიუმი (წონითი მერყეობა) – 10,40-დან 13 გრამამდე.

დიამეტრი ≈ 22 მმ.

შუბლი: მაღალი ხელოვნებით შესრულებული, მარცხნივ ან მარჯვნივ მიმართული დადრენილი ლომის თავის გამოსახულება.

ზურგი: quadratum incusum-ში (ჩაჭედებულ კვადრატში) მოთავსებულია მარჯვნივ მიმართული ფრთოსანი რაშის პროტომა, ანუ წინა ნაწილი.

ნომინალი: ტეტრადრაქმა ან მილეტური სტატერი (13 გ), ვგინური სტატერი (12,72 გ), სპარსული სტატერი (10,40 გ).

კოლექცია: სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი, ჰააგის მუზეუმი, ბრიტანეთის მუზეუმი.

ზარაფხანა: ფაზისი.

თარიღი: ძვ.წ. VI-V სს.

2. I ტიპის დიდრაქმა

აღწერა: ვერცხლი. წონა: 10 გრამი, 10,1 გრამი, 11,3 გრამი, 11,4 გრამი – სპარსული სტატერი; 7,9 გრამი, 8,1 გრამი, 8,6 გრამი, 9,4 გრამი – ატიკური დიდრაქმა.

დიამეტრი ≈ 17/20-20/21 მმ.

შუბლი: მარჯვნივ ან მარცხნივ მიმართული მწოლიარე ჰერმაფროდიტი ლომის (ხვადის ფაფრითა და ძუს ძუძუებით) გამოსახულება, რომელსაც თავი უკან აქვს მიბრუნებული.

ზურგი: quadratum incusum-ში (ჩაჭედებულ სწორკუთხედში) მოთავსებული მარცხნივ ან მარჯვნივ მიმართული მუხლმოდრეკილი ხარისთავიანი ქალის (აშკარად შეიმჩნევა მკერდის მოსახულობა) ფიგურა. ხელი ჩამოშვებული აქვს ბარძაყის გასწვრივ. ყელთან შეიმჩნევა ნაოჭები (ყელსაბამი? ან ნიღაბი?).

ნომინალი: სპარსული სტატერი – 10 გრამი, 10,1 გრამი, 11,3 გრამი, 11,4 გრამი. ატიკური დიდრაქმა – 7,9 გრამი, 8,1 გრამი, 8,6 გრამი, 8,8 გრამი, 9,4 გრამი.

კოლექცია: სიმონ ჯანაშიას სახელობის მუზეუმი, ქუთაისის მუზეუმი, ერმიტაჟი (სანქტ-პეტერბურგი), ბერლინის მუზეუმი, ბრიტანეთის მუზეუმი, ბოსტონის მუზეუმი.

ზარაფხანა: ფაზისი.

თარიღი: ძვ.წ. VI-V სს.

3. II ტიპის დიდრაქმა

აღწერა: ვერცხლი. წონა 9,6 გრამი, 9,9 გრამი, 10,4 გრამი – სპარსული სტატერი; 8,7 გრამი, 9,2 გრამი, – ატიკური დიდრაქმა. დიამეტრი ≈ 18/20-21/23 მმ.

შუბლი: ხაზოვან რკალში ჩასმული ადამიანის (ღვთაების) მარჯვნივ მიმართული თავი

(ზუსტად ისეთი, როგორც მეორე ტიპის ჰემიდრაქმზე).

ზურგი: ორ quadratum incusum-ში (ჩაჭედულ კვადრატში) ერთმანეთის საპირისპიროდ მიმართული ადამიანის ისეთივე თავები, როგორც მონეტის შუბლზეა გამოსახული.

ნომინალი: სპარსული სტატერები 9,6 გრამი, 9,9 გრამი, 10 გრამი, ატიკური ღიდრაქმები 8,7 გრამი, 9,2 გრამი.

კოლექცია: სიმონ ჯანაშიას სახელობის მუზეუმი, ქუთაისის მუზეუმი, ერმიტაჟი (სანქტ-პეტერბურგი), აშშ-ის ნუმიზმატიკური ასოციაციის კოლექცია.

ზარაფხანა: ფაზისი.

თარიღი: ძვ.წ. V ს.

4. III ტიპის ღიდრაქმა.

აღწერა: ვერცხლი.

შუბლი: ხაზოვან რკალში ჩასმული მარჯვნივ მიმართული ადამიანის პროფილი (ისეთივე, როგორც II ტიპის ღიდრაქმზე).

ზურგი: ერთმანეთის საპირისპიროდ მიმართული ხარის ორი თავის გამოსახულება ორ quadratum incusum-ში (ხარები იდენტურია კოლხურ ჰემიდრაქმზე გამოსახულისა).

კოლექცია: მონეტა დღეისთვის დაკარგულად მიიჩნევა, მისი მხოლოდ ჩანახატი არსებობდა, რომელიც ნუმიზმატ დავით კაპანაძეს 1959 წელს რუსეთიდან მეცნიერმა ე. ოხოტინოვმა გამოუგზავნა.

ნომინალი: ატიკური სტანდარტის ღიდრაქმა.

ზარაფხანა: ფაზისი.

თარიღი: ძვ.წ. V ს.

5. ე.წ. დრაქმა

აღწერა: ვერცხლი. წონა 5,52 გრამი.

დიამეტრი ≈ 17/19 მმ.

შუბლი: ლომის თავის გამოსახულება პირდაპირ (ან ფაცე).

ზურგი: quadratum incusum-ში (ჩაჭედულ კვადრატში) მოთავსებული მარჯვნივ მიმართული ხარის თავი.

ნომინალი: სიკლი – სპარსული სისტემით.

კოლექცია: ქუთაისის მუზეუმი.

ზარაფხანა: ფაზისი.

თარიღი: ძვ.წ. V სს.

6. I ტიპის ჰემიდრაქმა

აღწერა: ვერცხლი. რემედიუმი 1,7-2,6 გრამი.

დიამეტრი ≈ 11/12-12/13 მმ.

შუბლი: დაღრენილი ლომის თავის მარჯვენა პროფილი (ქობულეთში აღმოჩენილ მონეტაზე ლომის თავი მარცხნივაა მიმართული)

ზურგი: quadratum incusum-ში (ჩაჭედულ კვადრატში) მოთავსებული მარჯვნივ მიმართული ძუ ლომის პროტომა.

ნომინალი: ატიკური სისტემის ჰემიდრაქმა.

კოლექცია: სიმონ ჯანაშიას სახელობის მუზეუმი.

ზარაფხანა: ფაზისი.

თარიღი: ძვ.წ. V ს.

7. II ტიპის ჰემიდრაქმა

აღწერა: ვერცხლი. რემედიუმი (წონითი მერყეობა) 1,2-2,6 გრამი.

დიამეტრი ≈ 12 მმ.

შუბლი: ხაზოვან ან წერტილოვან რკალში ჩასმული მარჯვნივ (ზოგ შემთხვევაში – მარცხნივ) მიმართული ადამიანის თავი. შემორჩენილია ცალები, რომლებზედაც გამოსახულება წარმოდგენილია გრძელი, მხრებზე

Quadratum incusum-ი ტექნიკური დანიშნულების დეტალია: ჩაქუჩის დარტყმის დროს მონეტის ნაშაღი სიქიდან (ყალიბიდან) არ ამოვარდნილიყო

დაყრილი თმით, რაც მიუთითებს, რომ საქმე რომელიღაც ქალღმერთის იკონოგრაფიასთან გვაქვს.

ზურგი: ასევე მარჯვნივ მიმართული ხარის თავი, რომელიც ხაზოვან რკალშია ჩასმული. კოლხური თეთრის აბსოლუტურ უმრავლესობას წარწერები არ აქვს. მაგრამ ამ ტიპის მონეტების ზოგიერთ ცალზე ამოტვიფრულია ბერძნული ასოები — MO/ΣO, Φ, A, O, E, Π, Δ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სახელი „კოლხური თეთრი“, თავდაპირველად სწორედ მეორე ტიპის ჰემიდრაქმას ეწოდა. ეს მონეტები დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ათასობით არის აღმოჩენილი.

თარიღი: ძვ.წ. V-III სს.

ნომინალი: ატიკური სისტემის ჰემიდრაქმა.

კოლექცია: სიმონ ჯანაშიას სახელობის მუზეუმი. ვინაიდან კოლხური თეთრის მონეტებს შორის ყველაზე გავრცელებული მეორე ტიპის ჰემიდრაქმაა, ამიტომ იგი მსოფლიო მასშტაბით თითქმის ყველა წამყვან მუზეუმშია წარმოდგენილი.

ზარაფხანა: ფაზისი.

თარიღი: ძვ.წ. V-III სს.

8. ი.წ. ჰემიტატარტამორიონი

აღწერა: ვერცხლი. წონა 0,150 გრამი, 0,111 გრამი, 0,110 გრამი.

შუბლი: მარჯვნივ მიმართული ადამიანის თავის გამოსახულება (იდენტურია მეორე ტიპის კოლხურ ნახევარდრაქმაზე ამოკვეთილი პროფილისა).

ზურგი: მარჯვნივ მიმართული რომელიღაც ფრინველი, სავარაუდოდ წერო.

თარიღი: ძვ.წ. V ს.

ნომინალი: ატიკური სისტემის ჰემიტეტარტემორიონი.

კოლექცია: სიმონ ჯანაშიას სახელობის მუზეუმი.

ზარაფხანა: ფაზისი.

თარიღი: ძვ.წ. V ს.

მონეტებზე არსებულ გამოსახულებებს მეცნიერები ქართულ წარმართულ პანთეონს უკავშირებენ. ლომის გამოსახულება ქართველებისთვის მზეს, ანუ ერთ-ერთ მთავარ ღვთაებას განასახიერებდა. ამიტომ, სავარაუდოდ, კოლხური თეთრი სინთეზური კატეგორიის მონეტაა, რომელიც თანაბრად აკმაყოფილებდა ორივე ჯგუფის (კოლხური და ბერძნული) ინტერესებს — ლომის გამოსახულება სემანტიკურად უკავშირება როგორც ბერძნულ ღვთაება აპოლონს, ასევე ქართველური ტომების ერთ-ერთ მთავარ ღვთაებას, მზის კულტს.

მოსაზრებას, რომ კოლხური თეთრი სინთეზური კატეგორიის მონეტაა, კიდევ უფრო ამტკიცებს დაჩოქილი ადამიანის გამოსახულება, რომელსაც მსოფლიო ნუმიზმატიკაში პარალელი არ მოეძებნება, და რომელიც შესაძლოა ადგილობრივი ღვთაება იყოს. აქვეა ხარის გამოსახულებები, რომლებიც ქართული წარმოდგენით მთვარის ღვთაებას წარმოადგენს, ხოლო მთვარე, მზის მსგავსად, ქართველების მთავარი თავყვანისცემის ობიექტი იყო.

მონეტებზე არსებული ასო-ნიშნების გახსნა რთულია, მაგრამ ანალოგიის საფუძველზე გამოთქმულია ვარაუდი, რომ ისინი ქალაქის თვითმმართველობის ჩინოვნიკების — მაგისტრატების სახელების აღმნიშვნელი ასოებია, რომლებიც პასუხს აგებდნენ სამონეტო ემისიას. როგორც უნდა იყოს კოლხური თეთრის წარმომავლობის საკითხი, ერთი რამ უდავოა: ეს მონეტები იჭრებოდა ადგილობრივი მოსახლეობის, ადგილობრივი ბაზრის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად. აქედან ცხადია, რომ კოლხეთი ამ დროს სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნია და კოლხური თეთრის არსებობა ერთ-ერთი უტყუარი საბუთია, რომ ძვ.წ. VI-V საუკუნეებში დასავლეთ საქართველოს მიწა-წყალზე სახელმწიფო არსებობდა.

*„ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგის“
(ნაწ. I. ავტორები: თეოდორე დუნდუა, გიორგი დუნდუა; შემდგენლები: ალექსანდრე ბოშიშვილი, აპოლონ თაბუაშვილი, ლერი თაბაძე, ნათია ფიფია, აკაკი ჩიქობავა, ემილ ავდალიანი. თბილისი, 2013) და „ქართული ნუმიზმატიკის“ (ნაწ. I. ავტორები: გიორგი დუნდუა, თეოდორე დუნდუა. თბილისი, 2006) მიხედვით მოამზადა ისტორიის დოქტორმა, პროფესორმა
ალექსანდრე ბოშიშვილმა*

მრუდა სარკეში

თბილისი XIX საუკუნის მიწურულს

ისტორიული სომხეთი თბილისამდე არასდროს ვრცელდებოდა

ახლახან ხელში ჩამივარდა სომეხი ისტორიკოსის, სამველ კარაპეტის 2003 წელს ერევანში გამოცემული წიგნი *Мэры Тифлиса (Тбилиси)*. ყურადღება მიიქცია წიგნის სახელწოდებამ. საინტერესოა, ახლა ვინ წერს რუსული ენის გავლენით გადაკეთებულ თბილისის სახელწოდებას — ტიფლისს. ეს იგივეა, ერევნის ისტორია დავწერო და ერევანი ირივონ, ერევონად მოვიხსენიო, როგორც XIX საუკუნესა და XX საუკუნის დასაწყისში წერდნენ ქართულ, რუსულ და აზერბაიჯანულ ენაზე გამოცემული ჟურნალ-გაზეთები.

ეს კიდევ არაფერი. პირველივე გვერდზე ავტორი აცხადებს, — XIX საუკუნის ბოლოს თბილისს კავკასიის პარიზს ემახდნენო. ეს, რა თქმა უნდა, საამაყოა, მაგრამ ავტორი იქვე დასძენს: „Тифлис являлся „прихожей“, „притвором“ Армении“. ეს ამონარიდია, მაგრამ წყაროს არ უთითებს. ამკარაა, რომ უყოყმანოდ იზიარებს. ამიტომ, ვეკითხები, როდის წარმოადგენდა თბილისი სომხეთის კარიბჭეს?!

ალბათ, იგი გულისხმობს დიდი ხნის წინ ილიას „ქვათა ღაღადში“ საფუძვლიანად

მოთხრილ და უარყოფილ ხუდაბაშოვის, ეზოვის, პატკანოვისა და სხვათა ავადმყოფურ აკვიატებას, იდეფიქსს — თითქოს თბილისი იყო სომეხთა სასაზღვრო ციხესიმაგრე, შემდეგ ქართველთა დედაქალაქად იქცაო. ამასთან დაკავშირებით მახსენდება ერთი დიდი სახელმწიფო მოღვაწის ნათქვამი, — სომეხებს ავადმყოფური ისტორიზმი სჭირთო. მას თავის დროზე ვუწოდებ „მურადიანობის მეცნიერებაში“. ამ საკითხით თუ ვინმე დაინტერესდება, ვურჩევ ივანე ჯავახიშვილის შრომები წაიკითხოს. განსაკუთრებით 1919 წელს გამოცემული „საქართველოს საზღვრები“, ისტორიული და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული. ეს წიგნი კარაპეტის ანების, მურადიანების, აივაზიანებისა და მათ მსგავსთა გონზე მოსაყვანად არის დაწერილი. თუმცა უნდა ვაღიარო, რომ დიდი მეცნიერი ამაოდ დაშვრა...

ამას მოსდევს XIX საუკუნის თბილისის არაეროვნული ბურჟუაზიის ქება-დიდება, რომელმაც თურმე „თბილისი წაართვა არა ქართველებს, არამედ სპარსელებს, თურქებსა

თბილისის თვითმმართველობის შენობა, რომელშიც ქალაქის საათობირო მუშაობდა (XIX ს. მიწურულს)

და გერმანელებს. ეს გააკეთეს არა უკანონოდ, არა ყაჩაღურად, ბნელ ღამით, არამედ „честным трудом“ და „честными деньгами“ — დღისით, მზისით, ფხიზელი გონებით“. ხედავთ, რა სიკეთე გაუკეთებიათ მანთაშოვებსა და არამიანცებს უბედური ქართველებისთვის. მათ ამაგსა და გარჯას არ აფასებენ. არა, ბატონო! მათგან გამოსაგლეჯი თბილისის არაფერი სჭირდა. ისინი არცთუ რიცხოვნებით გამოირჩეოდნენ და არც თბილისის საზოგადოებრივ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში რაიმე მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ. თბილისზე პრეტენზია მათ აზრადაც არ მოსვლიათ.

სომხური ბურჟუაზია თუ როგორი „честным трудом“ და „честными деньгами“ შეეცილა მკვიდრ ქართველებს. ამას მოწმობს XIX საუკუნის პერიოდიკაში გამოქვეყნებული პუბლიკაციები. მოვიტანთ მრავალთაგან ერთ-ერთს. აკაკი წერეთელი წერდა: „...საღდათებს აუღიათ თავი და ყაჩაღურად შეიარაღებულნი დაიარებინათ თფილისში, ქუჩა-ქუჩა, ვაი, იმ მუშა ქართველის და იმერელის

ბრალი, რომელიც მათ შეხვდებათ. იჭერენ, მიათრევენ საღდაც ღვიმეში, რომელსაც კანტორას ეძახიან და სანამ თვითო მანეთს არ წაგლეჯენ, არ უშვებენ. თუ ფული არ აქვს, თულები ჩოხას ხდიან და სამუშაო იარაღს ართმევენ. რაღა დარჩენია, საბრალო მუშას, უფულოს, უიარაღოს და უჩოხოს მის მეტი, რომ ტირილით მიბრუნდეს შინისკენ... ერთი სიტყვით, იმერლებისა და ქართველებისთვის თფილისში ალა-მაჰმად ხანი მიბრუნდა. ალა-მაჰმადხანური ქცევა ჩვენ არ გვაკვირვებს ქალაქის გამგეობის მხრით, რომელიც საკუთარი სომხურისგან არის შემდგარი. ჩვენ ამაებს ჩვეული ვართ მათგან; მაგრამ ის კი ვერ გავგიგია, თუ რა მიზეზია, სომხის ახალგაზრდობა ამაზე ხმას არ იღებს და არ ჰკიცხავს თავის მამების და უფროსი მოძმეების ბოროტებას... დალოცვილი სომხები, როცა მათთვის მოსახდენია ყოველთვის ძმობა-ერთობაზე ჰყვირიან და როცა აღარ ეჭვრებათ, მაშინ კი ბატონობაზედ ხელს არ იღებენ“ (გაზეთი „დროება“, 1875).

აკაკი სომეხ ახალგაზრდობაში გრიგორ არწრუნსა და მის მიმდევრებს გულისხმობდა, მაგრამ ისინი სომხურ ბურჟუაზიას უკმეფდნენ გუნდრუკს და ხალხის ინტერესები ნაკლებად აღელვებდათ. მით უმეტეს, ქართველი გლეხის ყოფა სულაც არ ენადვლებოდათ. თუ ქართველ გლეხს თბილისში შემოსვლა ეზღუდებოდა და გადასახადი უნდა გადაეხადა, სამაგიეროდ, სომხეთის პროვინციებიდან უწყვეტ ნაკადად მოედინებოდა უპოვარი სომეხი გლეხი, ყოველგვარი ბეგარის გარეშე. მეტიც ისინი არათუ შემოჰყავდათ, ამკვიდრებდნენ თბილისში და თან გაჰყვიროდნენ, თბილისი სომხების დედაქალაქიაო.

სომხური ბურჟუაზია თბილისში სწორედ არა „ЧЕСТНЫМ ТРУДОМ“ და არა „ЧЕСТНЫМИ ДЕНЬГАМИ“ იყო გამდიდრებული, არამედ ქართველი გლეხის მარცვა-ყვლეფით და ფიზიკით მოსდებოდა ქართულ ეროვნულ სხეულს.

სამეფელ კარაპეტიანი დახელოვნებულია დემოგრაფიული ცხრილების მოხმობაში. ეს ცუდი არ არის, მაგრამ მონაცემებს ობიექტური მეცნიერული ანალიზი სჭირდება. მაგალითად, თბილისში სომხების რაოდენობა 1864 წლის მოსახლეობის აღწერით 47 პროცენტს შეადგენდა. შემდეგ მოჰყავს 1821 წლის მონაცემები, როდესაც თბილისში 87,6 პროცენტი იყო სომეხი ეროვნების მცხოვრები. ეს მონაცემი კი მოაქვს, მაგრამ კომენტარს არ აკეთებს — თუ რატომ იყო სომეხი მოსახლეობა 87,6 პროცენტი თბილისში 1821 წელს.

ეს მომეტებული რაოდენობა სომეხებისა, თბილისში 1821 წელს გამოწვეული იყო იმ დიდი ტრაგედიით, რომელიც აქაურ მოსახლეობას დაატყდა თავს სულ რაღაც ორიოდე ათეული წლის წინ, ადა-მაჰმად ხანის მიერ თბილისის აოხრების გამო (1795 წელს). ვინც ქალაქიდან გასვლა ვერ მოასწრო (ასეთი კი ასეულ ათასობით ქართველი იყო), დახოცეს. ვინც ცოცხალი გადარჩა, სპარსეთის შორეულ გზას გაუყენეს სპარსმა ურდოებმა. თბილისელ სომეხებს შედარებით ნაკლებად შეეხო მტრის მახვილი. უმთავრესად ქართველთა თავზე დატრიალდა სისხლიანი კალო. ისიც უნდა ითქვას, რომ ვინც დროზე გაიქცა ქალაქიდან, უკან ვეღარ დაბრუნდა, რადგან მათი სახლ-კარი გადამწვარი იყო. უბრალოდ, თავშესაფარი აღარ ჰქონდათ. ამ დროისთვის ქართული ეკლესიის რიცხვიც შესაბამისად

ილია
ჭავჭავაძე

აკაკი წერეთელი

შემცირდა, ხოლო სომეხებისა გაიზარდა. თბილისში 1805 წელს 39 სომხური ეკლესია იყო, ქართული კი — 17. საქართველოს სომხურმა ეპარქიამ ამ ტრაგედიით ისარგებლა და 1795 წლის შემდგომ წლებში მისაკუთრა თელეთის, შავნაბადას, წავკისის ქართული ეკლესიები. მაგრამ უბედურება ამით არ მთავრდებოდა: როცა სომეხი სასულიერო პირი ეშმაკური ხერხებით ქართულ ეკლესიას სომხურად აქცევდა, მერე იწყებდა მისაკუთრებული ქართული ეკლესიის ქართველი მრევლის ათასნაირი ხრიკით გასომხებას. ეს

თბილისის წარმომადგენლობითი ორგანოს ისტორიული სხდომათა დარბაზი, XIX ს.

იყო ეჩმიაძინის საგარეო საეკლესიო პოლიტიკა, რომლის განსახორციელებლად საქართველოში არ ზოგავდა ოქროსა და ვერცხლს.

ქართული მიწისა და ქართველი გლეხის ძარცვა-ყვლეფით გამდიდრებული სომხები, რომელნიც შიშველ-ტიტველნი ჩამოვიდნენ ზანგეზურის, არარატის, სისაკანისა და სხვა სომხური პროვინციებიდან, კარაპეტიანის-ვე სიტყვებით, მხოლოდ „ЧЕСТНЫМ ТРУДОМ“ და „ЧЕСТНЫМИ ДЕНЬГАМИ“ გამდიდრდნენ და თურმე „სპარსელებს, თურქებსა და გერმანელებს გამოჰკვლიჯეს ხელიდან თბილისი XIX საუკუნეში“.

ისტორიის ირონიაა — მათი ხელიდან „გამოგლეჯილ“ თბილისს თავიანთ დედაქალაქად აცხადებდნენ. დედაქალაქზე გამახსენდა — სომხურ სკოლებში მოსწავლეებს ასწავლიან — სომხეთს 22 დედაქალაქი ჰქონდაო, — თბილისი, ბაქო, როსტოვი, არმავირი და სხვ. აქ

კი აკაკი მოგაგონდება, — სადაც კი სომეხს არშინი შეუტანია, ყველა „ჰაისტანი“ ჰგონიაო, — წერდა ირონით.

მიუხედავად იმისა, ქართველი ხალხის ისტორიის, კულტურისა და დოგმატის დაპატრონებას ცდილობდნენ (ამის საბუთად მართო „ქვათა ღაღადი“ კმარა), სიძულვილს — სიძულვილით არ პასუხობდნენ მასპინძლები და პატვის მიაგებდნენ სომეხი ხალხის გამოჩენილ შვილებს. მაგალითისთვის ერთ ამბავს გავიხსენებთ. როცა 1907 წლის 29 ოქტომბერს სრულიად სომეხთა კათალიკოსი ხრემიანი (სომხები სიყვარულით ჰაირიკს — მამიკოს ეძახდნენ) აღესრულა, ამ დღეს დანიშნული ქალაქის დუმის სხდომა კათოლიკოსის პატივსაცემად გადადო თბილისის თავმა ვასილ ჩერქეზიმვილმა.

დემიტრი ყიფიანი ქალაქის თავად არჩეული იყო 1875-1879 წლებში. საკრებულოს

ერთ-ერთმა ახალარჩეულმა წევრმა ფიცის დადება სომხურ ენაზე დაიწყო. დიმიტრი ყიფიანმა მისცა შენიშვნა, — ყველასთვის გასაგებ — რუსულ ან ქართულ ენაზე ბრძანეთო. სამწუხაროდ, საკრებულოს სომეხი ეროვნების წევრებმა ამ სამართლიანი მოთხოვნის შესრულებაზე უარი განაცხადეს.

დიმიტრი ყიფიანი პროტესტის ნიშნად გადადგა!

კარაპეტიანი, დიმიტრი ყიფიანის მკვლელობის ჟანდარმერიის გავრცელებულ ყალბ ვერსიას იმეორებს და წერს: — დიმიტრი ყიფიანი გაძარცვის მიზნით მოკლეს სტავროპოლში. თუ მართლა აინტერესებდა დიმიტრი ყიფიანის მკვლელობის ნამდვილი მიზეზი, კუთილი ენება და ჩაეხედა ენციკლოპედიაში მაინც და წაეკითხა ამ დიდი ქართველი მამულიშვილის მკვლელობის ნამდვილი მიზეზი. დიმიტრი ყიფიანმა უშიშრად დაიცვა ქართველი ხალხის ღირსება და ამიტომ მოუსწრაფეს სიცოცხლე ცარიზმის აგენტებმა.

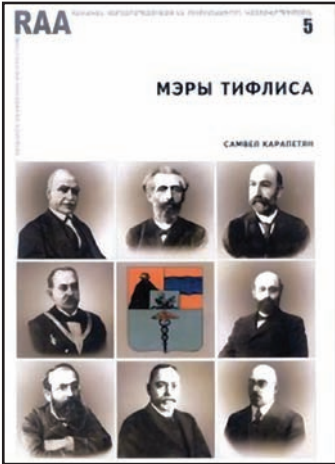
ვფიქრობ, სულაც არ არის გასაკვირი, თბილისის არაეროვნული ბურჟუაზიის, მისი მსახური სომეხი საზოგადო სახელმწიფო მოღვაწეებისა და თუნდაც სომეხი მეცნიერების ანტიქართული საქმიანობის გამო აღექვსანდრე ხატისოვის ქალაქის თავად არჩევის (1910) წინააღმდეგ რომ წავიდა ქართველი საზოგადოება. ამის შესახებ თვითონ ხატისოვი წერს: „ბ-ნმა ხატისოვმა თუნდაც შხის სინათლით გაანათოს ღამე ქალაქი, მარმარილოთი მოაბირკეთოს თბილისის ქუჩები, სულ ერთია, მისი ქალაქის თავად არჩევის წინააღმდეგი ვიქნებით, რადგან იგი სომეხია“. გამოხდა ხანი და აღმოჩნდა, რომ ქართული გაზეთები არ შემცდარან, ხატისოვმა სომეხეთის დაშნაკურ მთავრობაში პრემიერ-მინისტრის პოსტი დაიკავა. სწორედ ის იყო ორგანიზატორი და შემდგენელი დაშნაკთა მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისადმი წამოყენებული ტერიტორიული პრეტენზიებისა. ხატისოვი და მისი მთავრობა მოითხოვდა თითქმის მთელ აღმოსავლეთ საქართველო ტერიტორიას სურამის მთავრეხილამდე, დედაქალაქის ქუთაისში გადატანას და სხვ. ამ უსაფუძვლო და უნამუსო მოთხოვნაზე, რა თქმა უნდა, უარი მიიღეს დაშნაკებმა და მათმა ლიდერმა ხატისოვმა. მაგრამ გული არ გაიტეხეს და ის, რაც მოლაპარაკების გზით ვერ მი-

იღეს, ომის გზით სცადეს მოეპოვებინათ. ომის გამოუცხადებლად, მუხანათურად დაესხა დაშნაკთა ჯარი საქართველოს. გენერალ გიორგი კვინიტაძისა და გიორგი მახინაშვილის წყალობით, მტერი მოიგერიეს და შეტევაზე გადავიდნენ. ინგლისი რომ არ ჩარეულიყო, ქართული ჯარი ერევანს აიღებდა.

აი, ასეთი ვერაგი მტერი აღმოჩნდა ხატისოვი საქართველოსი!

ზოგიერთ სომეხ ისტორიკოსს დღეს ყოფნის თავხედობა და ამ ომში დაშნაკებს — ხატისოვის მეთაურობით გამარჯვებულად აცხადებს! თუმცა რა არის გასაკვირი. გასული საუკუნის 90-იან წლებში, რუსეთ-საქართველოს ომის დროს, აფხაზეთში მცხოვრებმა სომეხებმა შექმნეს ე.წ. ბაგრამიანის სომხური ბატალიონი და სეპარატისტთა გვერდით ებრძოდნენ ქართველებს. მათ შეიძლება ითქვას, საქართველოს ზურგში დანა ჩასცეს. თუმცა ბაგრამიანის ბატალიონის ბოვეიკები უფრო „მამაცურად“ მშვიდობიან ქართველ მოსახლეობას „ებრძოდნენ“, ვიდრე ქართულ ჯარს. ძარცვავდნენ, სახლ-კარს უწევავდნენ და სადისტურად აწამებდნენ ქართველებს. სომეხები აფსუებზე, ჩეჩნებსა და კაზაკებზე არანაკლებ უსწორდებოდნენ მშვიდობიან ქართველებს.

ვფიქრობთ, უპრიანი იქნება კარაპეტიანს შევახსენო ყოველი სომხისთვის არასასიამოვნო ისტორიული რეალობა. XVI-XVIII საუკუნეებში და XIX საუკუნის 20-იანი წლებამდე ერევანი იყო მუსლიმთა ქალაქი, სადაც მოსახლეობის 99%-ს მაჰმადიანები შეადგენდნენ. არსებობდა ერევნის სახანო და მას მართავდა ხანი, რომელიც ერეკლე II-ის

სამველ კარაპეტიანის წიგნის გარეკანი

ვასალი გახლდათ. ამ ისტორიული ფაქტის აღიარება კი არა, გაგონებაც არ უნდათ სომხებს... მახსენდება გასული საუკუნის 70-იანი წლები, სამეცნიერო მივლინებით ვიყავი ერევანში. სწორედ იმ დღეებში ტარდებოდა საერთაშორისო კონფერენცია, რომლის მუშაობაშიც მონაწილეობდა ამერიკის შეერთებული შტატებიდან ჩამოსული ამერიკელი სომეხი ისტორიკოსი, პროფესორი რონალდ სუნი. ერთ-ერთ სხდომაზე პროფესორმა როლანდ სუნმა წაიკითხა მოხსენება — ერევნის ისტორიის შესახებ და განაცხადა: — XVII-XVIII საუკუნეებში და XIX საუკუნის 20-იან წლებამდე ერევანი მუსლიმთა ქალაქი იყო. ამის თქმა იყო და მთელი დარბაზი ერთბაშად წამოიშალა. ცოტაც და პროფესორ სუნის „ჩაქოლაუნენი“. სასწრაფოდ გამოძახებულმა მილიციამ ამერიკელი სომეხი პროფესორი დაცვის თანხლებით გაიყვანა დარბაზიდან.

დაუბრუნდეთ ისევ სამველ კარაპეტიალის ნაშრომს. შეიძლება ითქვას, სომეხ ისტორიკოსს ისტორიულივე სიბრძავე სჭირს. ვთქვი და კიდევ ვიმეორებ — ისტორიული სომხეთი თბილისამდე არასდროს ვრცელდებოდა. ეს დაშნაკების მონაწილეობა, რომელსაც არაერთგზის იმეორებს კარაპეტიალი და ცდილობს ამ სიყალბეში დაარწმუნოს მკითხველი. სამწუხაროდ, ზოგ შემთხვევაში აღწევს კიდევ ამას.

სამველ კარაპეტიალი წერს, — საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში თბილისის ქართველმა მერებმა — XIX საუკუნის სომეხი ეროვნების მერების საფლავეები მიზანმიმართულად გაანადგურესო. ამას წერს მეცნიე-

რი-ისტორიკოსი, ყოველ შემთხვევაში, ამის პრეტენზია აქვს. ამიტომ უნდა სცოდნოდ, რომ ბოლშევიკთა აგრესიულ ათეისტურ პროპაგანდას შეეწირა თბილისში ქართული და სომხური ეკლესიები და სასაფლაოები. სწორედ ამ კამპანიის დროს აიღეს არა მხოლოდ სომეხთა, არამედ ქართველების საფლავეებიც. ბოლშევიკებმა ცნობილი მრეწველისა და ქველმოქმედის დავით სარაჯიშვილის საფლავეც არ დაინდეს.

აღნიშნული წიგნის ავტორი ცდილობს, ქართულ სინამდვილეში მოჩხრიკოს სომხური ნაკადი, მისი მნიშვნელობა გააზვიადოს და გააბუქოს. ქართველი მოქალაქეები, ვინც რუსულის გავლენით გვარი ოვად გადაიკეთა, ყველა სომეხად გამოაცხადა. მაგალითისთვის მოვიყვანთ: თუმანიშვილი — თუმანოვი, აბესოლომაშვილი — აბესალოვი, შაქარაშვილი — შაქაროვი, ამირანაშვილი — ამირანოვი, გარსიაშვილი — გარსოვეი, მესანთლიშვილი — მესანთლოვი, თათოშვილი — თათოვეი, ხახუტაშვილი — ხახუტოვი, ხარაზიშვილი — ხარაზოვი, შიოშვილი — შიოვეი, შერგილაშვილი — შერგილოვი და სხვ.

სამწუხაროდ, სამველ კარაპეტიალის წიგნი, Мэры Тифлиса (Тбилиси) არის ტიპური მაგალითი ისტორიის მრუდე სარკეში დანახვისა და ნამდვილად არ წაადგება საქართველო-სომხეთის შემდგომ ურთიერთობასა და თანამშრომლობას.

ზონდო არველაძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

საქართველო უცხოელთა ფერებში

(ნაწილი 1)

საქართველო ოდითგანვე უცხოელი პილიგრიმების, ელჩებისა თუ მოგზაურების ინტერესის ობიექტი იყო. ჩვენი ქვეყნით საზღვარგარეთიდან ჩამოსული არაერთი ხელოვანი მოხიბლულა, მათ შორის, რა თქმა უნდა, მხატვრებიც იყვნენ. სამწუხაროდ, მათი ხელოვნების საქართველოსთან კავშირი ცალკე სამეცნიერო კვლევის საგანი არ გამზდარა. 2014 წელს საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმი მსოფლიოს წამყვან სამეცნიერო და სახელოვნებო უწყებებთან ერთად იწყებს მასშტაბურ პროექტს, რომლის მიზანიც მთელ მსოფლიოში საქართველოს შესახებ არსებული სხვადასხვა სახის ინფორმაციის მოძიება და ერთიანი ბაზის შექმნაა. ჟურნალ „ისტორიანის“ მკითხველი პირველი გაეცნობა ამ უნიკალურ მასალას. ამ ეტაპზე თქვენს ყურადღებას რუსულ მხატვრობაში ასახულ ქართულ თემატიკას დაგუთმობთ.

ივან აივაზოვსკი. „დარიალის ხეობა მთვარის შუქზე“, 1868 წ.

ივან აივაზოვსკი (1817-1900), თურქულ-სომხური წარმომავლობის დიდი რუსი მხატვარია, საქართველოში შემოქმედების ადრეულ ეტაპზევე დაინტერესდა. 1855 წელს მან შექმნა ნახატი „დარიალის ხეობა“ (დაცულია სომხეთის ეროვნულ გალერეაში). მოგვიანებით, ოჯახური დრამის შემდეგ, როცა ივან კონსტანტინოვიჩი მეუღლეს, იულია გრეგსს გაეყარა, მხატვარმა „სევდის განსაქარვებლად“ კავკასიაში მოგზაურობა აიჩრია. ბუმბერაზი მთები, ცად აზიდული მყინვარი და პირველყოფილი ბუნება მხატვარზე დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა. აივაზოვსკის სამოგზაურო ალბომი ჩანახატებით გაივსო... ტფილისმა კი მხატვარი ისე აღაფრთოვანა, რომ გამოხამთრება საქართველოში გადაწყვიტა. აივაზოვსკისთვის დამახასიათებელი სიზუსტით, სისწრაფითა და ვირტუოზულობით ცოცხლდებოდა ნანახი და განცდილი. 1862 წელს მან მეორედ დახატა „დარიალის

ხეობა“, სადაც თერგის პირას, მთვარის შუქით განათებულ გზაზე, გრძელი ქარაგანი მოჩანს (დაცულია პავლოვსკის მუზეუმ-ნაკრძალში). დარიალი დიდხანს რჩებოდა აივაზოვსკის შემოქმედებაში. 1868 წელს იგი ხეობას კიდევ ორ ტილოს მიუძღვნის: „გზა მღვთიდან გუდაურამდე“ (დაცულია პ. გამზათოვის სახელობის დაღესტნის ხელოვნების მუზეუმში) და „დარიალის ხეობა მთვარის შუქზე“ (დაცულია სომხეთის ეროვნულ გალერეაში). აივაზოვსკის ტფილისში სტუმრობამ დედაქალაქის საზოგადოება ააფორიაქა და გამოაცოცხლა. ამბობენ, იმდენი იყო მომსვლელ-წამსვლელი, რომ მეეტლებმა გაჩერება იმ სახლთან გადაიტანეს, სადაც მხატვარი ცხოვრობდაო. ივან კონსტანტინოვიჩის სადარბაზოდან გამოსვლას ყოველთვის დიდი აურზაური მოჰყვებოდა თურმე, მხატვარს ყველა საკუთარ ეტლში ეპატიჟებოდაო... ის მეეტლე კი, ვისაც აივაზოვსკი ჩაუჯდებოდა,

„დარიალის ხეობა“. ივან აივაზოვსკი, 1855 წ.

1862 წელს აივაზოვსკიმ მეორედ დახატა „დარიალის ხეობა“

მთელი კვირა ყურადღების ცენტრში ყოფილა. მას ყველა აივაზოვსკისთან საუბრის შესახებ ეკითხებოდა.

დიდი მხატვარი რომ კავკასიაზე უპვირფასეს ტილოებს ქმნიდა, მთელმა ტფილისმა იცოდა. მის შემოქმედებაზე არა მარტო განათლებულთა და წარჩინებულთა სახლებში, არამედ თითქმის ყველა ქუჩაზე, შუკაში თუ ბაზარში ჭორაობდნენ. ყველა ამბობდა, რომ აივაზოვსკი ჯადოსნური სისწრაფით ხატავდა. მართლაც ასე იყო. ივან კონსტანტინოვიჩმა ტფილისური ზამთრის განმავლობაში 12 საუცხოო ნახატი შექმნა... აივაზოვსკის კავკასიურ ციკლში საქართველოს გამორჩეული ადგილი ეკავა, „ტფილისი სეიდ-აბაზიდან“ (დაცულია საქართველოს ხელოვნების მუზეუმში. 1868 წელი), „ტფილისის სეიდი“ (დაცულია სტავროპოლის სამხარეო ხელოვნების მუზეუმში. 1869 წელი), „მდინარე რიონი“ (დაცულია სომხეთის ეროვნულ გალერეაში. 1870 წელი), „მოდრებლული დარიალის ხეობა“ (დაცულია მოსკოვის სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმში. 1891 წელი), „ზვავის ჩამოწოლა ყაზბეგთან საქართველოს სამხედრო გზაზე“ (ნახატი დაკარგულია).

მალე თბილისში იმაზეც აღაპარაკდნენ, აივაზოვსკიმ კავკასიური ტილოების ხატვა დაამთავრა და მათი გამოფენისთვის ემზადებაო... დამთვალეიერებელი უამრავი მოვიდა. თბილისელები ნანახით აღტაცებული იყვნენ, გამოფენიდან შემოსული სოლიდური თანხა კი ივან აივაზოვსკიმ დედაქალაქის მიუსაფარ ბაგშეთა სახლს გადასცა.

კიდევ ერთი საყურადღებო ფაქტი: მსოფლიოში განთქმულმა მარინისტმა გემების ხატვა 1877 წელს დაიწყო, როცა რუსეთ-თურქეთის ომი გაჩაღდა. აივაზოვსკის მიერ შექმნილი ზღვასთან დაკავშირებული ერთ-ერთი პირველი ბატალური სცენა საქართველოში განვითარებულ საბრძოლო მოქმედებას ასახავს. ტილო სახელწოდებით „კატარღებისა და გემების ორთაბრძოლა. დიდი მთავრის, კონსტანტინეს ჭურვებით შეტევა თურქულ ჯავშნოსან ასარი-მვექეთზე 1877 წლის 12 აგვისტოს სოხუმის რეიდზე“ ამჟამად სანქტ-პეტერბურგის ცენტრალურ სამხედრო საზღვაო მუზეუმში ინახება და ისტორიული სიზუსტით გადმოსცემს სოხუმის სანაპიროზე რუსული და თურქული ფლოტის სისხლიან შეტაკებას).

„ტფილისი სეიდ-აბაზიდან“. 1868 წ.

* * *

„ის სახლში არ დამხვედრია, გადავწყვიტე, თუნდაც შუალამემდე დავლოდებოდი. ჩემს გრაგნილებთან ერთად კიბეზე ჯდომამ ორ საათს მომიწია, შემდეგ კი ნაბიჯების ხმა გავიგონე, გულისცემა ამიჩქარდა, თან გაფა-

ციცებული მხერით კიბეზე ამომავალ ადამიანს ვაკვირდებოდი... ის ტანდაბალი იყო, საკმაოდ უბრალო, არაფრით გამორჩეული.

„არა, ეს რეპინი არ არის!“ — ჩემთვის გადავწყვიტე. ჩემი წარმოდგენით რეპინი ხომ გიგანტია. როცა უცნობი მომიახლოვდა, მე

„გზა მლეითიდან გულაურამდე“. ივან აფაზოვსკი, 1868 წ.

„ტფილისის ხედი“.
ივან აივაზოვსკი, 1868 წ.

მას მორიდებულად შეევეკითხე, ხომ არ იცოდა, როდის დაბრუნდებოდა პროფესორი რუპინი.

— და ის რაში გჭირდებათ?

— მე მას ჩემი ნახატები უნდა ვაჩვენო, მე კავკასიიდან, საქართველოდან ვარ.

— ჰო! ძალიან საინტერესოა, აბა შემახედეთ!

ის დაიხარა და ჩემი გრაგნილები გაშალა, შემდეგ ნახატებიანი ალბომი გადაფურცლა და მითხრა:

— ძალიან, ძალიან საინტერესოა! აბა, წამომყევით ოთახში!

მე მას არცთუ ისე დიდ, მაგრამ სულში ჩამწვდომ თვალებში ჩავხედე და უცებ დი-

„შეტევა
თურქულ
ჯაგუნოსან
ასარი-
შეექეთზე“.
ივან
აივაზოვსკი,
1877 წ.

დებული რეპინი დავინახე! ის თითქოს ყველაფერს ხედავდა, იცოდა, რატომ ჩამოვედი პეტერბურგში, რა მსურდა და რაზე ვოცნებობდი... მე სწრაფად გადავლახე შებოჭილობა და განუზომელი თავისუფლება ვიგრძენი, მაღვე მისთვის ახლობელ და მშობლიურ ადამიანად ჩავთვალე თავი“. ასე იგონებს ქართული რეალისტური მხატვრობის საუკეთესო წარმომადგენელი მოსე თოიძე დიდ რუს მხატვარ ილია რეპინთან (1844-1930) შეხვედრას პეტერბურგში, სამხატვრო აკადემიის საიუბილეო გამოფენაზე. ილია რეპინმა სურათი „თბილისის ქუჩა“ წარმოადგინა. 1881 წელს შესრულებული ეს ტილო, რომელიც ამჟამად ფსკოვის მუზეუმში ინახება, ერთერთი პირველი ფერწერული ნამუშევარია, რომელზედაც საქართველოს დედაქალაქია გამოხატული. ხელოვნებათმცოდნე გიორგი გვახარიას თქმით, რეპინის „ფოტოგრაფიული რეალიზმი“ სრულ უფლებას გვაძლევს აღვიქვათ ეს ტილო, როგორც ისტორიული დოკუმენტი.

1896 წელს ილია რეპინმა პეტერბურგში გამოაქვეყნა წერილი, სათაურით „საჭიროა თუ არა ხელოვნების სკოლა თბილისში“, რომელშიც დაწერა:

„თბილისში აუცილებელია დაარსდეს სამხატვრო ოაზისი. სათავეს მას დაუდებს ისეთი რაციონალური სკოლა-სტუდია, როგორი სკოლა-სტუდიებიც არსებობდა იტალიაში მხატვრობის აყვავების დროს“.

„თბილისის ქუჩა“. ილია რეპინი, 1881 წ.

ილია რეპინი მოსე თოიძის გარდა გიგო გაბაშვილსა და ალექსანდრე მრევლიშვილთანაც მეგობრობდა. ქართველი მეგობრების ნიჭით აღფრთოვანებულმა მხატვარმა კი საქართველოს შესახებ შემდეგი სიტყვები დაწერა:

„არ შეიძლება დაუშვათ, რომ თავისი ხასიათით ეს გასაოცარი ქვეყანა არ ბადებდეს მხატვრულ ძალებს. მე მწამს, რომ კავკასიის მხატვრული ხანა წინ არის. ეს შესანიშნავი, მშვენიერი ქვეყანა მოგვცემს ღირსეულ მხატვრებს, რომლებიც მნიშვნელოვან ადგილს დაიკვიდრებენ მსოფლიო ხელოვნებაში“.

გიორგი კალანდია

საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორი, პროფესორი

„მოსე თოიძე ილია რეპინის სახელოსნოში“. ვალენტინ შერპილოვი (ნახატი დაცულია დადიანების სასახლეში)

ივანე ჯავახიშვილი

ნაწილი I

წინაპრები და ნათესავები დედის მხრიდან

წინამდებარე სტატიით „ისტორიანი“ იწყებს პუბლიკაციების ციკლს დიდი ქართველი მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დამაარსებლის, ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილის (1876-1940) ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ.

ამჯერად მოგიხრობთ გამოჩენილი მეცნიერის დედაზე — სოფიო ვახვახიშვილზე (1855-1928), მის წინაპრებსა და ნათესავებზე, რაც შედარებით ნაკლებად არის ცნობილი.

ივანე ჯავახიშვილი

მომავალი ისტორიკოსის დედა, სოფიო ვახვახიშვილი დაიბადა 1855 წელს, კახთმეფეთა სატახტო ქალაქ თელავში მცხოვრები თავადის, მოსამართლე ათანასე ლიპარიტის ძე ვახვახიშვილის ოჯახში.

სოფიო ვახვახიშვილი — სათნო, თავმდაბალი, ტანადი, მშვენიერი და დარბაისელი ქართველი მანდილოსანი იყო. დაამთავრა თელავის წმინდა ნინოს სასწავლებელი. შესანიშნავად იცოდა ქართული სიტყვაკაზმული მწერლობა და ზეპირსიტყვიერება. გამოირჩეოდა მჭვერმეტყველებით.

დიდი მეცნიერის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მკვლევარ სერგო ჯორბენაძის შეფასებით: „მშობლების ყველა კარგი თვისება გაერთიანდა უფროს ვაჟიშვილში, ივანე ჯავახიშვილში — დედის სილამაზე, სათნოება და გულთბილობა, ასევე, მამის სისპეტაკე, გულგაუტყუებლობა, ვაჟკაცობა და გამტანობა, მძლავრი ინტელექტი და მჩხრეკელ-მამიებელი გონება“.

სოფიო ვახვახიშვილს განგებამ არაუნა უდიდესი სიხარულიცა და გაუნელებელი ტკივილიც. ნაადრევად გამოეცალა ხელიდან ორი ახალგაზრდა ვაჟი — მიხეილ (1879-

1899) და დავით (1884-1911) ჯავახიშვილები, ხოლო მოგვიანებით — ძმისა და უახლოესი ნათესავების ვერაგულად დახოცვის სიმწარეც იგემა...

ნათელა ივანეს ასული ჯავახიშვილი (1908-1983) იხსენებდა: „1928 წელს, გვიან შემოდგომაზე გარდაიცვალა მამას დედა. ამით ჩვენს ოჯახს დედაბოძი გამოეცალა. ჭკვიანი, გონიერი, დიდი ნებისყოფის ადამიანი, თავისი შვილების მესაჭე და ამავე დროს — მეგობარი... ერთი თვის განმავლობაში თითქმის უგრძობელ მდგომარეობაში იმყოფებოდა და საშინელი ტკივილები სტანჯავდა, მაგრამ საკმარისი იყო, მამა კარში გამოჩენილიყო, თუმცა თვალდახუჭული იყო, მყისვე ღიმილი გადაურბენდა და სახეზე ტანჯვის ნატამალი არ ჩანდა... დიდი ტანჯვის შემდეგ ბებო გარდაიცვალა. ესეც კიდევ დიდი გულისტკივილი მამაჩემისათვის“.

ვახვახიშვილებს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავათ ძირძველ ქართულ ფეოდალურ საგარეულოთა შორის. ეს გვარი სათავეს მესხეთიდან იღებს. მას შემდეგ, რაც სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ოსმალეთის იმპერიამ მიიტაცა, იქაური ქართველი

მოსახლეობის დიდი ნაწილი საქართველოს სხვა მხარეებში გადასახლდა.

ვახვახიშვილები გადავიდნენ აღმოსავლეთ საქართველოში, სადაც ამ გვარის წარმომადგენლებმა თავი გამოიჩინეს სახელმწიფო და სამხედრო სარბიელზე. სამეფო კარზე ეპყრათ მღვანეების, ემიკაღასბაშის, ბაზიერთუხუცესისა და სხვა გავლენიანი სახელოები.

ვახუშტი ბაგრატიონმა (1696-1756) თავის ნაშრომში ვახვახიშვილთა გვარი კახეთის თავადთა შორის მეშვიდე ადგილზე მოიხსენია.

იოანე ბაგრატიონი (1768-1830) თავის გენეალოგიურ ნაშრომში მოგვითხრობს, რომ XIII საუკუნის მიწურულს ვახვახიშვილები იყვნენ „სამცხის თავადნი ვახვახად წოდებულნი“, რომლებიც დამკვიდრდნენ თელავში და „იწოდებიან ვახვახის შვილად თავადად, აგრეთვე ბაზიერთ-სუცის შვილებადცა, ხოლო სახლის კაცნი ამათნი იწოდებიან ყორჩიბაშის შვილებად და კახის შვილებად: 1) ზაალის შვილები, 2) ყორჩიბაშის შვილები, 3) კახის შვილები. ყორჩიბაშის შვილობა გაუთვისდათ

სახელის გამო, რომელ ყორჩიბაში სპარსულად ნიშნავს აბჯართუხუცესობას, ხოლო კახის შვილობა მამეულ სახელისა გამო გაუთვისდათ“.

თავად ვახვახიშვილთა საგვარეულოს წარმომადგენლები სშირად იხსენიებიან შუა საუკუნეების ქართულ საისტორიო საბუთებში.

XV საუკუნის მიწურულს ზუბელა ვახვახიშვილი (დოკუმენტში იხსენიება როგორც — ვახახიშვილი) იყო მოწმე კათოლიკოს აბალაკის მიერ მცხეთის კუთვნილი კახური მამულების საზღვრების დადგენის თაობაზე შედგენილი საბუთისა.

ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობით, როცა სპარსეთის შაჰინშაჰ აბას I-ის ინიციატივით, აღმოსავლეთ კახეთის (ჰერეთი, შემდგომში — საინგილო) ტერიტორიაზე ელისუს სასულთნო ჩამოყალიბდა, მას სათავეში გამაჰმადიანებული თავადი ვახვახიშვილი ჩაუყენეს.

1644 წელს მეფე თეიმურაზ I-მა ვახუშტი ვახვახიშვილს უბოძა 18 საკომლო კახეთის სოფლებში — ენისელსა და ტილურში.

თელავი. კახთმეფეთა რეზიდენციის გალავანი

მომავალი გენერალ-მაიორი თორნიკე გარსევანის ძე ვახვახიშვილი

1663 წელს ქართლის მეფე ვახტანგ V-ის მიერ გაცემულ სიგელში თავდებად იხსენიებიან ბაზიერთუხუცესი დათუნა (საჩინო) ვახვახიშვილი და მისი შთამომავლები: დავითი, საჩინო, ზაალი, პაპუა, ლიპარიტი, რევაზი და ბერი.

1690 წელს ზურაბ-ბეგ ვახვახიშვილმა განუახლა თარხნობა სიონის ღვთისმშობლის ეკლესიის ყმებს.

1743 წელს, თავადმა ვახვახიშვილებმა თელავის ცენტრში ააგეს ციხესიმაგრე, რომელიც განსაზღვრავდა ამ ქალაქის სამშენებლო ანსამბლს სამ სხვა დიდ ნაგებობასთან ერთად.

ვახვახიშვილები კახეთის თავადთა შორის იხსენიებიან გეორგიევსკის ტრაქტატს (1783 წ.) დართულ ქართველ თავადაზნაურთა ნუსხაში.

ამ საგვარეულოს ცნობილი წარმომადგენლები იყვნენ (ჩამოთვლილია ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით): ბაზიერთუხუცესი დათუნა /საჩინო (საისტორიო წყაროში იხსენიება 1663 წელს); ბაზიერთუხუცესი დავითი (იხსენიება 1729 წელს); ბერი ეფრემი (იხსენიება 1729 წელს); ეშიკადაბაში და ბაზიერთუხუცესი ზაალი (იხსენიება 1729-1785 წლებში), მდივანბეგი ვახუშტი (იხსენიება 1729-1806 წლებში), თელავის მაზრის თავადაზნაურობის წინამძღოლი, სახელმწიფო მრჩეველი რევაზ ზაალის ძე (1826-1893); რუსეთის საიმპერიო არმიის გენერალ-მაიორი თორნიკე (აგათონ) გარსევანის ძე (1837-1909), რომელიც სამხედრო სამსახურის დასრულების შემდეგ, გარდაცვალებამდე ცხოვრობდა ვარშავაში და იქვეა დაკრძალული; რუსეთის არმიის ოფიცრები — კაპიტანი ივანე რევაზის ძე (1800-?); მაიორი სულხან რევაზის ძე (1802-1821); შტაბს-კაპიტანი ზაქარია რევაზის ძე (1804-1842); პოდპოლკოვნიკი დიმიტრი (ტიტიკო) ზაალის ძე (1835-1906); პოდპოლკოვნიკი ესტატე სულხანის ძე (1835-?); პოლკოვნიკი ნიკოლოზ (კიკო) ათანასეს ძე (1853-1924); როტმისტრი დავით აგათონის ძე (1873-?); პორუჩიკი გიორგი დიმიტრის ძე (1870-1924), პრაპორშჩიკები დიმიტრი მამუკას ძე (1800-1848), ზაალ რევაზის ძე (1796-1845), დავით ზაალის ძე (1816-?), კომპოზიტორი, ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე თამარ ნიკოლოზის ასული (1893-1977) და სხვ.

ვახვახიანთ ციხე თელავში (ფრაგმენტი)

ივანე ჯავახიშვილის დედის — სოფიო ვახვახიშვილის გენეალოგიური ხაზი, დაწყებული მისი უშუალო წინაპრის, ზემოსენე-ბული თავადის საჩინო ვახვახიშვილისგან, ასე წარმოგვიდგება: 1) საჩინო — 2) დათუნა — 3) პაპუა — 4) ლიპარიტი — 5) გიორგი — 6) გრიგოლი (1761-?) — 7) ლიპარიტი (1794-1848) — 8) ათანასე (1824-?) — 9) სოფიო (1855-1928).

ახლა რაც შეეხება ივანე ჯავახიშვილის დიდ ბებიასა და ბებიას (დედის — სოფიო ვახვახიშვილის მხრიდან).

ივანე ჯავახიშვილის დიდი ბებია (დედის ბებია) იყო სოფიო გრიგოლის ასული ჯორჯაძე, რომელიც 1814 წელს ცოლად მოიყვანა ლიპარიტ გრიგოლის ძე ვახვახიშვილმა (1794-1848). ჯორჯაძეები კახეთის თავადები იყვნენ.

ივანე ჯავახიშვილის ბებია (დედის დედა) იყო მაგდანა (პელაგია) იოსების ასული ნათალიშვილი (1827-1860), რომელიც 1849 წელს ცოლად მოიყვანა ათანასე ლიპარიტის ძე ვახვახიშვილმა (1824-?). ნათალიშვილები კახეთის აზნაურები გახლდნენ.

სოფიო ვახვახიშვილი 5 წლის ასაკში დაობლდა. მამამ მეორედ იქორწინა და ცოლად მოიყვანა სოფიო ჩერქეზიშვილი, გარეკახეთის სოფელ თოხლიაურში მცხოვრები თავადის, ედიშერ ჩერქეზიშვილის ასული.

სოფიო ჩერქეზიშვილ-ვახვახიშვილისას თავისი მეუღლის სახელის გამო ათანასეანთ სოფიოს ეძახდნენ. მან სანაქებო დედობა გაუწია სოფიოს.

ათანასეანთ სოფიო ქველმოქმედებით გამოირჩეოდა. მისი სახლი (სადაც დაიბადა ივანე ჯავახიშვილის დედა), მდებარეობდა თელავის ცენტრში, ძველი თეატრისა და ახალი ბაღის შუაში. ეს სახლი გადაქცეულიყო ლიტერატურულ სალონად, აქ სხვადასხვა დროს მოდიოდნენ: ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ალექსანდრე ყაზბეგი, ვაჟა-ფშაველა და სხვები.

1913 წელს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თელავის ფილიალის ინიციატივით მოეწყო ილია ჭავჭავაძის ცხოვრება-მოდერნიზაციის მიხედვით ლიტერატურული დილა. მასზე მიწვეულთა შორის იყო სოფიო ვახვახიშვილისა, რომელმაც ამ საზოგადოების

ივანე ჯავახიშვილის მშობლები — ალექსანდრე ჯავახიშვილი და სოფიო ვახვახიშვილი უფროსი შვილთან, ეკატერინესთან ერთად

ივანე ჯავახიშვილის ბებია — სოფიო ედიშერის ასული ჩერქეზიშვილი-ვახვახიშვილისა („ათანასეანთ სოფიო“)

ბედი, რომ ხელმწიფეს შენთვის აღარ სცალიან. ამ ბუნტაობას სხვაგან ვჩიოდით და თელაველებმაც მიბაძეს, ორჯერ აირივნენ, მაგრამ ჩქარა დამშვიდდნენ. ბოლო არ ვიცი რას მოგვიტანს.

შვილო, ნეტავი წამოხვიდე, გამაერილო, მეც გამახარო...

ვანო, ორმოც ჩურჩხელას გიგზავნი, ოცი — შენ, თუ კიკო მანდ არის, ათი — კიკოს და ათი — დათას (იგულისხმება ივანე ჯავახიშვილის ძმა. — ნ. ჯ.)... შვილო, წიგნი მამწერე, შენის კარგი ამბით გაგვახარე...

ჩემო შვილო, იყავ ბედნიერათ, რუსის ქალი კი არ მომგვარო, ქართველი ბევრია... ბევრს გაკოცებ... შენი ნახვის მონატრე ბებია სოფიო ვახვახიშვილია“.

ამ წერილიდან აშკარად იგრძნობა მოსიყვარულე ბებუის სიღარბაისლე, პატრიოტიზმი და ფაქიზი დამოკიდებულება შვილიშვილისადმი.

ბებუიას წერილი შვილიშვილისგანაც მიუღია. ეს ჩანს სოფიო ვახვახიშვილისას 1901 წლის 5 მარტს გაგზავნილი საპასუხო წერილიდან: „ჩემო სიცოცხლე, შვილო ვანო! ჩემს საყვარელსა და სახსოვარ ლამაზ თვალებს ტკბილად დაგიკოცნი. ღმერთსა ვთხოვ შენს სიხარულით ნახვას. შენი წიგნი მივიღე, დიდად გამახარა... ასე მგონია, დედაშვილობამ, თვალით გნახე. აღარ მინდოდა წერილისთვის თვალი მომეშორებინა...“

ვანო, ბოდიშს მწერ უწიგნობაზე, მე დარწმუნებული ვარ თუ დრო გექნებოდა არ დამივიწყებდი. შენი სწავლა-განათლება ყველაზე მეტად სასიამოვნოა ჩემთვის. მოხარული ვარ, თავიც მომწონს, რომ ასეთი შვილიშვილი მყავს. მოსვლას მწერ, ჩემს სიხარულს საზღვარი აღარ აქვს. მალე გაიაროს ამ თვეებმა. იმედი მაქვს, შენს პატიოსან სიტყვას აღასრულებ. შენი ჭირბიძე, შვილო, კიდევ გამახარე შენის კარგი ამბით. შენი მამა აქ არის, ამისმა ნახვამ დიდათ გამახარა... ჩემმა დამ ნინომ სიყვარულით ბევრი გაკოცა. მეც კიდევ გაკოცებ. შენი ბებია — სოფიო ვახვახიშვილი“.

1906 წელს ივანე ჯავახიშვილმა ჯვარი დაიწერა ანასტასია ნიკოლოზის ასულ ორბელიანზე (1884-1968), რომელიც იყო შვილთაშვილი ბატონიშვილ თეკლა ერეკლეს ასულ ბაგრატიონისა (1776-1846) და შვილიშვილი გენერალ-ლეიტენანტ ვახტანგ ვახტანგის ძე ორბელიანისა (1812-1890).

ივანე ჯავახიშვილის ბიძა — ნიკოლოზ ვახვახიშვილი (მარცხნივ) და სახელგანთქმული თელაველი თამადა კოტე ბახუტაშვილი (მარჯვნივ)

ბებია სოფიომ შვილიშვილს არჩევანი მოუწონა და ასე მიულოცა: „გულით გილოცავ, შვილო, შენს დანიშვნას, კარგი ცოლის მოყვანას. ღმერთმა ისე გაბედნიეროს, როგორც შენი სურვილი იყოს.“

ვანო, შენთვის უნდა გამომეგზავნა ჩურჩხელა, მაგრამ ვერ მოვახერხე, შენს მაგივრად შენს დანიშნულს გაუგზავნე“.

ზემოთ მოყვანილი წერილებიდან ჩანს, რომ დიდი მეცნიერისთვის სასურველი ნობათი ყოფილა ჩურჩხელები, რასაც ბებია ხშირად უგზავნიდა.

ივანე ჯავახიშვილის ბიძა (დედის ძმა), ზემოხსენებული პოლკოვნიკი ნიკოლოზ (კიკო) ათანასეს ძე ვახვახიშვილი (1853-1924) — ცნობილი სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწე იყო. მსახურობდა დაღესტნის მხარის მმართველად, ხოლო შემდეგ, გორის მაზრის უფროსად. მოკლეს 1924 წლის აგვისტოში საქართველოში მომხდარი ანტიბოლშევიკურ

მარცხნიდან: მარიამ ერისთავი, თამარ ნიკოლოზის (კიკოს) ასული ვახვახიშვილი, დავით ერისთავი, დავით წერეთელი

რი სახალხო აჯანყების ჩახშობისას, სოფელ კისისხევში (თელავის რაიონი).

საინტერესოა, რა გახდა მიზეზი ამ მოხუცის ვერაგულად მოკვლისა, რომელიც აჯანყებაში უშუალოდ არ მონაწილეობდა?

სოფიო ჩიჯავაძე-კელია (1885-1993) იკონებდა: „კიკო ვახვახიშვილი, დაღესტნის მმართველი, დიდი მდგომარეობის მქონე, სხვათა შორის, ივანე ჯავახიშვილის ბიძა — მოდიოდა ზაფხულობით კისისხევში თავის ცოლის ძმასთან სოსო ქობულაშვილთან, ყოველთვის შეიარაღებული მცველებით. უიმათოდ იგი მე არ მინახავს...

ერთ საღამოს, დაახლოვებით ათ საათზე, ვიღაცამ დაუძახა: „ცოტა ხნით გამობრძანდით, საქმე გვაქვს თქვენთანაო“. ისიც გავიდა და აღარც დაბრუნებულა... მეორე დღეს, ენოს ბოლოს, კაკლის ხის ქვეშ, ყელგამოჭრილი იპოვეს! წინა დღით თურმე უთქვამს ხმამალა: — „აი, რამდენიმე დღეში, რუსებს თავიანთი კომუნიზმით აქედან გავრეკავთ“. საცოდავს ალბათ იმედი ჰქონდა აჯანყებისა. თავისი სიტყვების მსხვერპლი გახდა, რადგან ეს მოსამსახურეების გასაგონად იყო ნათქვამი. ერთმა მათგანმა გაიტანა, ან იქნებ თვითონაც იყო ამ საშინელების ავტორი“.

აქვე უნდა ითქვას, რომ 1924 წლის აჯანყების ჩახშობის შემდეგ დაწყებულ რეპრესიებს ივანე ჯავახიშვილის არაერთი ნათესავ-ახლობელი შეეწირა, რამაც მეცნიერს უდიდესი სულიერი ტრავმა მიაყენა.

ნათელა ჯავახიშვილი იკონებდა: „ჩემი

უფროსი დეიდაშვილი გია აბაშიძე, რომელიც უკვე რამდენიმე თვის წინ იყო დაპატიმრებული, როგორც ფედერალისტი ახალგაზრდობის პარტიის ლიდერი და მეტეხის ციხეში იჯდა თავის რამდენიმე ამხანაგთან ერთად, დახვრიტეს — 25 წლის შესანიშნავი, ნიჭიერი და დიდი მომავლის მქონე ახალგაზრდა. ამავე დროს სოფელ კისისხევში მოკლეს მამაჩემის ბიძა — კიკო ვახვახიშვილი (კომპოზიტორ თამარ ვახვახიშვილის მამა). დახვრიტეს მაკრინე თარხნიშვილ-წერეთლის ორი შვილი, რომლებიც მამის, როსტომ წერეთლის სანახავად იყვნენ წასული ჭიათურაში... ადვილად წარმოსადგენია, როგორი მძიმე განცდები უნდა ჰქონოდა მამაჩემს ამ საშინელ სიტუაციაში საერთოდ და განსაკუთრებით სახლში შექმნილი გარემოებისაგან“.

აქვე უნდა გავიხსენოთ, რომ ხსენებული აჯანყების პერიოდში დააპატიმრეს თვით ივანე ჯავახიშვილიც, რომელმაც ჩეკაში ორი დღე გაატარა...

მიუხედავად ზემოთქმულისა, ასეთ განსაცდელში ჩავარდნილმა დიდმა მეცნიერმა მაინც მოახერხა სულიერი და ფიზიკური ძალების მოკრება და კარგა ხნის წინ წამოწყებული უდიდესი სამეცნიერო-საორგანიზაციო საქმიანობის გაგრძელება, რაც აუცილებელი იყო მის მიერ ახალდაფუძნებული ქართული უნივერსიტეტის გადასარჩენად.

წიკო ვახვახიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ოსუ პროფესორი

ჰინ აღმოჩინა ავსტრალია?!

კენგურუს ჰორტუბალიურმა მინიატურამ შესაძლოა ისტორია შეცვალოს

შეცვლის თუ არა პორტუგალიურ ხელნაწერზე აღმოჩენილი კენგურუს მომცრო და მქრქალი ნახატი ვეროპელთა მიერ მებუთე კონტინენტის აღმოჩენის ისტორიას? ხელნაწერი, რომელიც 1580-1620 წლებში უნდა იყოს შესრულებული, ნიუ-იორკის გალერეა Les Enluminures-მა ახლახან შეიძინა. საეკლესიო საგალობლების კრებულის მფლობელ კოლექციონერს გალერეამ \$15 ათასი გადაუხადა.

კენგურუ პორტუგალიურ ხელნაწერში

ისტორიული წყაროების თანახმად, ავსტრალიის კონტინენტი ჰოლანდიელმა უილემ იანზუნმა აღმოაჩინა 1606 წელს. ის თავდაპირველად იორკის ნახევარკუნძულის სანაპიროს მიაღწა. XVII საუკუნის განმავლობაში ჰოლანდიელებმა მოიარეს მთელი დასავლეთისა და ჩრდილოეთის საზღვაო საზღვრები და ავსტრალიას ახალი ჰოლანდია უწოდეს. პორტუგალიური მანუსკრიპტი კენგურუს გამოსახულებით კი, რომელიც მხოლოდ ავსტრალიის კონტინენტზე ბინადრობს, გაცილებით ადრინდელია და ამ თეორიას თავდაყირა აყენებს.

და მეცნიერთა ვარაუდით, შესაძლოა ისინი ავსტრალიელი აბორიგენები ყოფილიყვნენ.

ავსტრალიის ჰუმანიტარული აკადემიის ვეერ ჯონ გასკონის აზრით, რთული დასასაბუთებელი იქნება, რომ პორტუგალიელები ავსტრალიაში ჩასული პირველი ვეროპელები იყვნენ. ერთ-ერთ მიზეზად გასკონი მათ ჩაკეტილობას ასახელებს, აგრეთვე, 1755 წელს ლისაბონში მომხდარ მიწისძვრას, რომელმაც ხელნაწერებისა და ჩანაწერების დიდი ნაწილი გაანადგურა.

თუკი დადასტურდება, რომ ხელნაწერი ნამდვილად 1580 წელს განეკუთვნება, ავსტრალიის აღმოჩენის სტატუსი ჰოლანდიელთა ნაცვლად შესაძლოა პორტუგალიელებს მიანიჭონ.

პორტუგალიური თეორიის მიღმა არსებობს იმის მტკიცებულება, რომ ავსტრალიის კონტინენტს კარგად იცნობდნენ მაკასარები, ინდონეზიელი ზღვის კიტრზე მონადირეები. აგრეთვე, არცთუ დიდი ხნის წინ დადგინდა, რომ ვეროპულ მძივებს ავსტრალიელი აბორიგენები გაცილებით ადრე იყენებდნენ, ვიდრე ვეროპელები მათთან კონტაქტს დაიწყებდნენ...

მომზადებულია The Age-ის და BBC-ის მიხედვით

გალერეა Les Enluminures-ის თანამშრომელი ლაურა ლაიტი: „ამ ხელნაწერის ავტორი ან თავად ეწვია ავსტრალიას, ან ამ კონტინენტზე მობინადრე ცხოველთა გამოსახულებები მისთვის ცნობილი იყო“.

საგარეულო ავსტრალიელი აბორიგენი ხელნაწერიდან

ამ ვერსიის საფუძვლიანობის ან უსაფუძვლობის გასარკვევად, ხელნაწერის ზუსტ ასაკთან ერთად მეცნიერებს მისი წარმომავლობის დადგენაც მოუწევთ. მცირე ზომის ხელნაწერი, ტექსტთან ერთად, საღვთო ლიტურგიის მუსიკასაც შეიცავს. მას ხელს კატერინა დე კარვალო აწერს. ის მონაზონი უნდა ყოფილიყო კალდას-და რაინიდან (პორტუგალია).

ხელნაწერს, კენგურუს გარდა, მამაკაცის ორი ფიგურა ამკობს ფოთლების გვირგვინით

ქართველ სამხედროთა ჯგუფი

„ცუდად ჩაცმული და ნახევრად მუიარი“

1921 წლის ომის წინ ქართულ და ჩხუდურ ახიზებს ახიზანეთში მახად უჭიხლათ

რუსეთ-საქართველოს 1921 წლის ომი, საქართველოს დაპყრობა და გასაბჭოება ჩვენს უახლესი ისტორიის უმნიშვნელოვანესი და ტრაგიკული ფურცელია. ომების მოგება-წაგებას საფუძველი მშვიდობიანობისას წარმართული სამხადისით ვერება. საინტერესოა გავეცნოთ, როგორი იყო მატერიალური პირობები დაპირისპირებულ მხარეთა არმიებში.

ქართული არმია, მატერიალური თვალსაზრისით, უმძიმეს მდგომარეობაში იყო. ფინანსური კრიზისის გამო 1919 წელს საორგანიზაციო-სამტატო სტრუქტურა, მომდევნო წელს კი რეგულარული არმია შეეცირდა. არმიისა და გვარდიის ფინანსებს განკარგავდა სამხედრო საბჭოს დაქვემდებარებული სამხეო განყოფილება, რომელსაც ხელმძღვანელობდა სოციალ-დემოკრატი კალისტრატე გოგუა. განყოფილებაში შედიოდა სექტორები: საბიუჯეტო, სასურსათო, საბარგო-სანივთო, სატექნიკო, საარტილერიო, სანიტარიული და საბეითლო, აგრეთვე კანცელარია. სექტორებს ევალებოდა ჯარისთვის სურსათ-სანოვადის მიწოდება, დაბინაება, ყაზარმების შეკეთება,

სამხედრო აღკაზმულობის, საარტილერიო მასალების მიწოდება, სამხედრო ქარხნებისა და საწყოების გამართვა. მაგრამ ომის წინ ქართულ არმიას აკლდა ყველაფერი, რითაც იგი სამხეო განყოფილებას უნდა მოემარაგებინა.

ტანსაცმლისა და ფეხსაცმლის ნაკლებობა იყო 1920 წლის ნოემბერში სათადარიგო და წვეამდელი ჯარისკაცების ერთდროულად გაუწვევლობის ერთ-ერთი მიზეზი. სამხედრო კომისიაში, ნოემბერში დაგეგმილი მობილიზაციის წინ, სახალხო გვარდიის მეთაური ვალიკო ჯუღელი სვამდა კითხვას: „მაშინ, როდესაც ჩვენ ორი ბატალიონისთვის ტანისამოსი არა გვაქვს, როგორ გინდათ მობი-

ლიზაცია თუ მოხდა შემოსოთ ხუთმეტი-ოცი ათასი ჯარისკაცი?)“. კალისტრატე გოგუას განმარტებით, საწყობებში პური არ ჰქონდათ, ფეხსაცმელიც არ იყო საკმარისი. თავის მხრივ, მომარაგების სამინისტროს წარმომადგენელი ამბობდა, რომ არც მათ საწყობებში ჰქონდათ პური და არც სამომავლო პერსპექტივა იყო სანუგეშო. სურსათ-სანოვარისა და ტანსაცმლის ნაკლებობაზე სწერდა მესამე ბრიგადის სარდალი ვარდენ წულუკიძე გენშტაბის უფროს ალექსანდრე ზაქარიაძეს 1921 წლის იანვარში, რომ ყოველდღიურად უხდებოდათ ხორცისა და პურის ძებნა ჯარის ნაწილებისთვის. მაგალითად, მე-12 ათასეულს სამი დღის განმავლობაში არ მიეღო პური.

ნაწილებს თავის დროზე არ აწვდიდნენ შემას, სურსათსა და ტანსაცმლის, ამის შედეგად კი ჯარისკაცები ნაწილებიდან გარბოდნენ. ქართული არმიის ყოველდღიურ ღარიბულ მენიუს თავის მოგონებებში იხსენებდა ქართველი მსახიობი აკაკი ვასაძეც, რომელიც იმ დროისათვის სამხედრო-სავალდებულო სამსახურს გადიოდა მესამე ბრიგადის მეცხრე ბატალიონში: „დილის ექვსზე — ვარჯიში, ჩაი სახარინითა და გაფიცებული მჭადით, რომელსაც გაუცრელი ფქვილისგან ფურნეში აცხობენ. შემდეგ მეცადინეობა იარაღზე, მწყობრი. პირველ საათზე — სადილი: ლობიო და გაუცრელი ფქვილისგან გამოცხვარი მჭადი, საღამოს — ისევ ჩაი სახარინით“. მოუწყობელი იყო ყაზარმები, რაც ჯარისკაცთა ავადმყოფობის მიზეზი ხდებოდა. პეტრე გელეიშვილი 1920 წლის 26 ოქტომბერს მთავრობის თავმჯდომარეს მოახსენებდა, რომ ბათუმში განთავსებული ჯარები დიდ განსაცდელში იყო, ჯარისკაცები ცხოვრობდნენ ყაზარმებში, რომელთაც არც კარები ჰქონდათ და არც ფანჯრები, არ ჰქონდათ საკმარისი საწოლები და ნარები, ჯარისკაცები პირდაპირ იატაკზე დაყრილ თივაზე იწვნენ. ასეთ პირობებს საშინელი ციებ-ცხელებაც ერთვოდა. იშვიათად თუ შეხვდებოდით ჯარისკაცს, რომელსაც ადამიანის ფერი ელო. კიდევ უფრო ცუდ დღეში იყვნენ ოლქის ტერიტორიის სასაზღვრო პოსტებზე გაბნეული ჯარისკაცები. პოსტების უმეტესობაზე სამხედროებს არ ჰქონდათ თავშესაფარი და ღია ცის ქვეშ ათუვდნენ ღამეს, სიცვიის გამო კი ხშირად ადგილობრივთა ღობეებს ამ-

ტვრევდნენ და ცეცხლს ანთებდნენ. ამ მიზნით, მიტოვებული სახლების დაწვის შემთხვევებიც კი ყოფილა. არა მხოლოდ სასაზღვრო პოსტებზე, არამედ დედაქალაქშიც კი ძნელი იყო ყაზარმების გათბობა. მაგალითად, არსენალის საგუშაგოს ყაზარმაში ერთი რკინის ღუმელი იდგა, რაც შენობას ვერ ათბობდა, ამასთანავე, დღეში მხოლოდ სამ ნაჭურ შეშას აძლევდნენ ჯარისკაცებს. დიდ პრობლემას ქმნიდა ტრანსპორტის უქონლობა და გზების ცუდი მდგომარეობა, რაც აკვიანებდა ნაწილებსადმი გაგზავნილი პროდუქტებისა და სხვა საჭირო მასალების დროულ მიტანას. ეს კი ჯარში არსებული დეზერტირობის ერთ-ერთი გამომწვევი მიზეზი იყო. საერთოდ, დეზერტირობა ფართოდ იყო გავრცელებული არმიაში. 1920 წლის ნოემბრიდან 1921 წლის იანვრამდე ჯარიდან 2707 ჯარისკაცი გაიქცა.

მძიმე იყო ოფიცერთა მატერიალური მდგომარეობა. ამის ტიპური მაგალითია კაპიტან დიმიტარაშვილის წერილი სამხედრო სამინისტროსადმი. ოფიცერი წერდა, რომ ერთი წელია, არმიაში მსახურობს. არ აქვს მუდმივი საცხოვრებელი, ნათესავის დატოვებულ ბინას შეეფარა რამდენიმე თვე: „დღეს კი ჩამოვიდა სოფლიდან და თან ჩამოიყვანა მისი 12 წლის ვაჟი და მე სრულიად უთავშესაფროდ დარჩენილი ვარ“. ამასთან, ოფიცერს სარჩენი ჰყავდა მოხუცებული დედა და ავადმყოფი და, რომელიც სამკურნალოდ თბილისში უნდა ჩამოეყვანა, საცხოვრებელი ბინის შოვნას 100.000 მანეთი სჭირდებოდა, კაპიტნის ხელფასი კი მხოლოდ 6.000 მანეთს შეადგენდა.

არმიის ყოველდღიურ ღარიბულ მენიუს მოგვიანებით მსახიობი აკაკი ვასაძეც იხსენებდა, რომელიც 1921 წელს სამხედრო-სავალდებულო სამსახურს გადიოდა

ქართველი ოფიცრების მდგომარეობა სახარბიელო არ იყო, თუმცა ამას ვერ იტყვოდათ ფოტოატელიეში გადაღებული სურათებით (სიმონ ზუსუნაშვილი — სომხეთ-საქართველოს ომის გმირი)

გენერალი მანუჩაშვილი წერდა: „ჩვენს საწყობებში ღარჩენილი ტანსაცმელით მე შევებელი შემოსვა თავიდან ფეხებამდე 17 000 კაციისაგან შემდგარი ქართული წითელი არმიისა“, თუმცა სრულიად საპირისპირო სურათს ხატავს საარქივო დოკუმენტები

რჩება შთაბეჭდილება, თითქოს ქვეყნის ხელისუფლება არმიისათვის არაფერს აკეთებდა, ამის დასადაგენად საჭიროა, გავიგოთ თუ როგორ ფინანსდებოდა შეიარაღებული ძალები ბიუჯეტიდან: 1919-20 წლის საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის გასავალი შეადგენდა 1.960.490.798 ბონს, ამ თანხიდან სამხედრო უწყებას ეკუთვნოდა 538.791.632 ბონი. აქედან რეგულარულ არმიას — 379.176.786 და გვარდიას — 159.614.846 ბონი. 1920 წლის მეორე ნახევრიდან, სახელმწიფო ყოველთვიურად ურიცხავდა ფულს სახელმწიფო დაწესებულებებს, ამ წლის ნოემბერ-დეკემბერში სახელმწიფო დაწესებულებებს გადაეცათ 1.029.389.804 ბონი, ამ თანხიდან სამხედრო უწყებას გადაეცა 305.937.602. აქედან 239.073.066 ბონი — რეგულარულ არმიას, ხოლო 69.864.536 ბონი — გვარდიას. როგორც ვხედავთ, სამხედრო უწყებას 1919-20 წლის ბიუჯეტიდან გადაეცა 538.791.632 ბონი, რაც შეადგენდა მთლიანი ბიუჯეტის 27,5%-ს, ამავე უწყებას ნოემბერ-დეკემბერში გადაეცა გაცემული კრედიტების საერთო მოცულობის 29,7%. ამ მონაცემების მიხედვით, სამხედრო უწყებას მთლიანი ბიუჯეტის თითქმის მესამედი ხმარდებოდა, რაც ძალიან მაღალი მაჩვენებელია. იმაგდროულად, ნათლად ასახავს მთლიანად ქვეყნის მძიმე მატერიალურ მდგომარეობას, რადგანაც ქვეყანა

წითელი არმიის
ჯარისკაცები თბილისში

მე-11 წითელი არმია
აზერბაიჯანში

თავისი ბიუჯეტის თითქმის მესამედითაც კი შეიარაღებულ ძალებს ნორმალურად ვერ უზრუნველყოფდა.

მოახლოებულ ომს ქართული არმია, შეიძლება ითქვას, ცუდად ჩაცმული და ნახევრად მშვიერი ხვდებოდა. სამხედრო განყოფილების უფროსი კალისტრატე გოგუა ომამდე თვე-ნახევრით ადრე მეგობარს წერდა: „თუ რა გაჭირვებას განიცდის ჩვენი ჯარი ქე ვიცე, ჩემო გრიშა, მარა რა ვქნა... რო ვერ მოვახერხეთ უკეთესად საქმის მოწყობა... ვმუშაობთ აუარებელს, მარა როგორც ხედავ ბევრი არაფერი გამოდის... ერთს ვიტყვი — არსებულ საერთო პირობებში ყოვლად შეუძლებელია საქმის უკეთესად მოწყობა — რომ ამასი არ ვიყო დარწმუნებული — ან და რო ვინმე გა-

მოჩნდებოდეს, რომელიც საქმეს უკეთესად გაუძღვება, მძობას გეფიცები ერთ წუთს არ გავჩერდები. დიდი უსიამოვნება ყოველ მხრივ, თან სულიერი ტანჯვა — რო ჯარი ისე ვერაა მოწყობილ-მოვლილი, როგორც წესი და რიგია — ეს საშინელი მდგომარეობაა ჩემო გრიშა“. ამ ყველაფრის საწინააღმდეგოდ, ქართულ მემუარულ ლიტერატურაში გავრცელებულია მოსაზრება, რომ სახელმწიფო საწყობებში საკმაო რაოდენობის ტანსაცმელი იყო შენახული. გენერალი მაზნიაშვილი: „უკვე 1921 წლის მაისში, ჩვენს საწყობებში დარჩენილ ტანსაცმელით მე შევძელი შემოსვა თავიდან ფეხებამდე 17 000 კაცისაგან შემდგარი ქართული წითელი არმიისა“, იქვე — „კალისტრატე გოგუა გულუბრყვილოდ

ნიკოლოზ ჭუმბურიძე (ფოტო თსუ ქართული ემიგრაციის მუზეუმიდან. გურამ შარაძის კერძო კოლექციიდან)

ამბობდა, რომ ცდილობდა შეენახა ეს ქონება, რათა დიდხანს ჰყოფნოდა იგი“.

სრულიად საპირისპირო სურათს ხატავს საარქივო დოკუმენტები. ჩვენ ხელთ გვაქვს „ჩეკას“ ყოველკვირეული საიდუმლო მოხსენებები და ყოველთვიური საიდუმლო ბიულეტენები 1921 წლის მარტიდან ამავე წლის აგვისტოს ბოლომდე. საქართველოს ჩეკა ამ დოკუმენტებს სხვადასხვა სახელმწიფო და სამხედრო უწყებას უგზავნიდა. მოხსენებებში სხვა ინფორმაციებთან ერთად აღწერილია ქვეყანაში არსებული სამხედრო მდგომარეობა, ასევე რუსეთისა და ახლად შექმნილ საქართველოს წითელ არმიაში არსებული პირობები. ირკვევა, რომ მთელი ამ დროის განმავლობაში (1921 წლის მარტიდან — აგვისტოს ბოლომდე) ორივე არმია ტანსაცმლისა და სურსათის დიდ ნაკლებობას განიცდიდა. 1921 წლის ივლისში მცირერიცხოვანი ქართული დივიზიის რეფორმირებისა და პირადი შემადგენლობის რაოდენობის კიდევ უფრო მეტად შემცირების ერთ-ერთი მიზეზი სწორედ ტანსაცმლის ნაკლებობა გახდა.

საქართველოს საზღვრებთან გაშლილი რუსული არმიის მატერიალური მდგომარეობა კიდევ უფრო მძიმე იყო. რუსებს აკლდათ ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი და საკვები:

„აზერბაიჯანში მყოფი ჯარი (იგულისხმება მე-11 წითელი არმია) ძალიან ცუდ შთაბეჭდილებას სტოვებს, ჩაუცმელია, მოუკვლევი, დამშეული...“ ამ ჯარისკაცებს საქართველოს სახით სამოთხეს უხატავდნენ და მოუწოდებდნენ ბრძოლისკენ, — „ჩვენ ძალით გვაბრძოლებდნენ და შშიერ-მწყურვალთ იმედებით გვკვებავდნენ, რომ საქართველოში ვიპოვოთ სამოთხესო“. რუსული ნაწილების მძიმე მატერიალურ მდგომარეობას ომის მიმდინარეობისას კავკასიის ფრონტის სარდალი გიტიისი შეასხენებდა მთავარსარდალ კამენევს: „აუცილებელია მოგვცეთ ყველაფერი, რაც შესაძლებელია, ფორმა და ფეხსაცმელი. წინააღმდეგ შემთხვევაში ჯარები მთებში, როგორც მე-11 არმია, ასევე თურგ-დაღესტნის ჯგუფი იქნებიან ფეხშიშველა“. მთავარსარდალი პასუხობდა, ამ ყველაფერს გამოვგზავნი, მაგრამ ფრონტს უნდა გაეთვალისწინებინა, რომ მატარებლის მოძრაობის გათვალისწინებით, ტრანსპორტირებას ერთი თვე დასჭირდებოდა.

თუმცა რუსულ არმიაში იყვნენ კარგად ჩაცმული ნაწილებიც. მაგალითად, აღმოსავლეთის კურსანტთა ბრიგადისა და ბაქოს სამეთაურო სასწავლებლის კურსანტები. თუმცა ეს წითელ არმიაში არსებულ საერთო სურათს ვერ ცვლიდა. ქართველი სოციალ-დემოკრატი ნიკოლოზ ჭუმბურიძე იხსენებდა ქართული მოსახლეობის შთაბეჭდილებას რუსული არმიის შესახებ ომის დასრულებისას: „არ ეცვათ კარგათ და არც შეიარაღებულნი იყვნენ კარგათ, უმეტესობა ახალგაზრდებისაგან შესდგებოდა, ოფიცრებიც ახალგაზრდები იყვნენ. ეს ცუდ შთაბეჭდილებას ახდენდა ჩვენზე და ხალხში ხშირად გაიგონებდით შემდეგს — ნუთუ ამათ დაგვამარცხესო“.

ზემოთქმულის გათვალისწინებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ 1921 წლის თებერვალში ერთმანეთის პირისპირ ორი ცუდად ჩაცმული და ნახევრად შშიერი არმია დადგა. თუმცა მძიმე მატერიალური პირობები რუსული ნაწილებისთვის დამატებით სტიმულს წარმოადგენდა, რადგანაც დასაპყრობ ადგილს სამოთხედ უხატავდნენ, ხოლო ქართველი ჯარისკაცები მათ წინაშე არსებულ რეალობას უნდა შეჰკუებოდნენ და რთულ პირობებში გაქაჩილ ყოველდღიური სამხედრო სამსახური.

ლიმიტრი სილაძე

თსუ ისტორიის დოქტორანტი

ბურსა ორმლიონიანი ქალაქია

წმინდა გიორგის ნაკვალევზე

ერთი თვე მარმარილოს ზღვის სანაპიროს თურქეთელ ქართველებთან

ქართველ მეცნიერთა ექსპედიცია დასასრულს უახლოვდება. ვცდილობთ, რაც შეიძლება მეტ აქაურ ქართველს შევხვდეთ, მეტი რამ შევიტყოთ მათი ყოფისა და კულტურის, საქმიანობისა და ინტერესების შესახებ. მარმარილოს ზღვის სანაპიროზე გატარებულმა დღეებმა კიდევ უფრო დაგვანახა, რამდენი რამ გვქონია საერთო და „გასახსენებელი“ აქეთურ და იქითურ ქართველებს.

ბურსა — თურქეთის დედაქალაქი

კვლავ ბურსას ილში ვართ. ბურსა შეიძლება ითქვას, ქართველ მუჰაჯირთა მერკეზია, ანუ თავიქალაქი. ხუმრობა საქმე ხომ არ არის, ბურსაში დღეს ორი მილიონი კაცი ცხოვრობს. იგი ნაყოფიერი ველებისა და თოვლიანი მთების შესაყარზე მდებარეობს. ამ მთათა მწვერვალს (რომლის სიმაღლე ზღვის დონიდან 2543 მეტრია) ადრე აქ არსებულ ბერთა სავანების გამო თურქები კეშიმდაღს, ანუ ბერების მთას უწოდებდნენ. ამჟამად მას უბრალოდ ულუ-დადი — დიდი მთა ჰქვია. ზღვის, ვაკეებისა და მთათა მონაცვლეობას ეს არემარე საუკეთესო საცხოვრისად უქცევია. ამ მთებსა და მთაგრებილებზე დღეს მსოფლიოში ერთ-ერთი საუკეთესო სამთო-სათხილამურო კურორტია.

ბურსა ბითინიის მეფეს, პრუსიუს II-ს დაუარსებია ძვ. წ. II საუკუნეში. სახელიც მე-

ფისვე რქმევია — პრუსა. პრუსიუსთან უცდია თავის შეფარება რომაელთაგან დევნილ დიდ კართაგენელს, ჰანიბალს, მაგრამ ვერ მოუხსწრია და თავი განუგმირავს — დამარცხებულის სახელით რომში ტრიუმფალური თადის ქვეშ გავლას სიკვდილი უმჯობინებია.

მას აქეთ ბურსას გამოუვლია რომაელების, ბიზანტიელების (ათასწლოვანი) ეპოქა, ბოლოს კი ძღვეამოსილ ოსმალთა იმპერიის პირველი დედაქალაქიც კი ყოფილა კონსტანტინოპოლის დაარსებამდე.

მარადმწვანე სუბტროპიკულ მცენარეთა სიმრავლის გამო ქალაქს იეშლი ბურსასაც, ანუ მწვანე ბურსას ეძახიან. მსხვილი საავტომობილო კონცერნებით მდიდარ ბურსას თურქეთის დედაქალაქსაც უწოდებენ. აქაური „რენოები“ ხომ ბევრით არ ჩამორჩებიან მათ ფრანგულ ორიგინალებს.

სოფელ ელმელში

ბურსაში შუა საუკუნეებიდან ბოლო დრომდე მეაბრეშუმეობის კერაც ყოფილა. აქედან ნედლეულს XIX საუკუნეში თვით მსოფლიოში ცნობილ მეაბრეშუმეობის ცენტრში, ლიონშიც აგზავნიდნენ. ქართველ მუჰაჯირთათვის აბრეშუმის მოვლა უცხო არ ყოფილა და აქაც ადვილად აუღეს ალ-ლო. თავდაპირველად შემოსავალიც კარგი ჰქონიათ. მოგვიანებით კი, როგორც ჩანს, აბრეშუმმა ფასი დაკარგა და მთელმა რეგიონმა ზეთისხილის მოყვანას მიყო ხელი. — ადრე თუთები იყო. იბრეშუმს ვირჯებოდით. მერე უქუშეთმა (მთავრობამ) დააიაფა და ეს საქმე დავაგდეთ. ახლა კი გვეხვეწებიან, მარა ზეთუნს ვარჩევთო, — გვითხრა სოფელ ჰამიდეში ჰიქმეთ შიმშეკმა.

ძველი ჯამე ელმელში

მაჰმადიანი მისხეზი ბურსაში

ძნელად წარმოვიდგენდით, თუ მაჰმადიან მესხებს ბურსას ილშიც შევხვდებოდით, მაგრამ ალბათ გახსოვთ წინა რეპორტაჟიდან, რომ ქალაქ გემლიკის მერი რეფიქ ილმაზი წარმომავლობით მაჰმადიანი მესხია.

მარმარილოს ზღვისპირელი ქართველები თავიანთ სოფლებში სხვა გვარტომისას არავის უშვებდნენ, არავის აძლევდნენ დასახლების უფლებას. ცდილობდნენ, ერთი კუთხიდან ან სოფლიდან წამოსულები ერთად დაფუძნებულიყვნენ. თუ ეს წესი ზოგჯერ მაინც ირღვეოდა, ირღვეოდა ლაზებისა და მაჰმადიანი მესხების სასარგებლოდ.

მაჰმადიან მესხთა თუმა კიდევ ერთი მტკივნეული თემაა საქართველოსთვის. ძალიან ძნელია უცხოეთში ხვდებოდე ადამიანს, წარმომავლობით ქართველს, მესხს, რომელსაც დაუკარგავს ეროვნული თვითმყოფადობა და თავის თავს აღიქვამს მესხად, ახალციხელად, ანუ ახისკელად — ქართველობისგან, საქართველოსგან დამოუკიდებლად.

როგორც სოფელ ღაზელში გვითხრეს, აქ ჩამოსახლებული მესხები თავიდანვე თავიანთ თავს ქართველებად არ აღიარებდნენ. არც ენა იცოდნენ, ჩვენთან ისწავლეს ქართული. ასევეა სხვა სოფლებში. ამ ბოლო პერიოდში მათ შორის გამოჩნდნენ ე.წ. ემისრები, რომლებიც მათ არწმუნებენ, ჩვენ მესხები ვართ და ქართველებთან არაფერი გვაკავშირებსო და თავიანთ ფესვებს თურქულ-მუსლიმურ ეთნოგრაფიულ ჯგუფს მიაკუთვნებენ.

ჯამე თბილისში, ღია ცის ქვეშ მუზეუმში მაჭახლის ხეობიდან ჩამოიტანეს

მტკვრის სათავე კოლა-არტაანში

ჩვენმა ერთ-ერთმა ქართული წარმომავლობის მასპინძელმა ამ პროცესზე გულდაწყვეტით გვითხრა, — სამწუხაროდ, ეს იმას ჰგავს, აქლემების ქარავანი სახედრების ჯოგმა რომ გაიფლოსო...

თვალის ერთი გადავლებით გავინსენოთ მაჰმადიან მესხთა ტრაგიკული ისტორია. ჯერ იყო და ორი საუკუნე ოსმალთა უღელქვეშ ცხოვრობდნენ სამცხეში, ჯავახეთში, კოლასა და არტაანში. მერე რუსეთ-თურქეთის 1828-1929 წლების ომის შემდგომ დადებული ადრიანოპოლის ზავით სამცხე და ჯავახეთი რუსეთს მიეკუთვნა (და შესაბამისად, საქართველოს დაუბრუნდა), ხოლო კოლა და არტაანი ოტომანთა იმპერიაში დარჩა. რუსეთს ტერიტორია და მიწა-წყალი სჭირდებოდა და არა ქართველი მესხები. ბევრ მათგანს დაატოვებინეს თავისი სამკვიდრო და ოსმალეთში უკრეს თავი. მათ ნაცვლად კი სამცხე-ჯავახეთსა და წალკაში არზრუმელი სომხები და გიუმიშხანელი ბერძნები ჩამოასახლეს, რომელნიც რუსეთს თავის ერთგულ ქვეშევრდომებად მიაჩნდა ქართველთაგან განსხვავებით. გადასახლებას გადარჩენილ მესხებში კი ყოველნაირად ცდილობდნენ არაქართული ცნობიერების დანერგვას. რუსეთის ცარიზმის ეს პოლიტიკა „წარმატებით“ განაგრძეს ბოლშევიკებმა XX საუკუნის 20-30-იან წლებში.

მართალია, იყო მცდელობა და სურვილი ქართული სკოლების გახსნისა, მაგრამ ოფიციალურმა ხელისუფლებამ მესხები

აზერბაიჯანელებად გამოაცხადა და აზერბაიჯანული სკოლებიც გაუხსნა. ამას კი მოჰყვა „ცნობილი“ 1944 წელი, როდესაც ერთ ღამეში დააცლვეინეს მათ მშობლიური სოფლები შინაგან საქმეთა კომისარიატის ჯალათებმა და საბარგო ვაგონებით გაუყენეს შუა აზიის ტრამალების გზას. ბოლშევიკებს არც თურქეთის ოფიცოზი ჩამორჩა. კოლა-არტაანის ნაყოფიერი მიწებიდან (რომელიც ერთ დროს საქართველოს ბელელსაც კი წარმოადგენდა) მესხები უმცირეს ჯგუფებად ქვეყნის შიდა ოლქებში „გადაანაწილეს“, ხოლო მათი სამკვიდრო ქურთულმა მოსახლეობამ დაიკავა. როგორც ჩანს, თურქეთს ამით შორს გამიზნული გეგმა ამოძრავებდა. ქვეყანაში მიმოფანტული მესხები ნაკლებად იბრძობებდნენ თავიანთი ტერიტორიის დასაბრუნებლად.

ელმელი — ეთნოგრაფიული „სამოთხე“

ვტოვებთ ბურსას ილს და ქოჯაელის ვილაიეთისკენ მივმართებით. გზად ელმელში ვჩერდებით — ჩვენებურად ვაშლოვანში. ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით, ძალიან დატვირთული სოფელი აღმოჩნდა. ჩვენ თვალწინ გადაიშალა ზემო აჭარისთვის დამახასიათებელი ტრადიციული ხის სახლები, ნალიები, ბელლები, თივის ზვინები. გამრჯეკაცის ხელი ეტყობოდა ვაშლის ბაღებსა თუ სიმინდ-ლობიოს ყანებს. ამ დღეს მთელი სოფელი ჯამესთან შეკრებილიყო ერთ-ერთი

ქართული ჩუქურთმის დეტალი ძველ ჯამეში

მუსა აიდინი ღია კერაზე „საქმიანობს“

მუსა აიდინის საზაფხულო სახლი

რელიგიური რიტუალის აღსასრულებლად. მასპინძლებისთვის ხელი რომ არ შეგვეშალა, მახლობლად საჩაიეში დავსხედით და აქაურ ჩაისაც გაგუსინჯეთ გემო. ამასობაში რიტუალიც დასრულდა და გურჯისტანიდან ჩასულ სტუმრებს სოფლის თავკაცებიც შემოგვიერთდნენ. ერთ-ერთი მათგანი აღმოჩნდა მუსა აიდინი. თავის დროზე ცნობილი მოჭიდავე ყოფილა, არაერთხელ შეხვედრია ქართველ ფალანგებსაც და ეს შეხვედრები შემდეგ მეგობრობაში გადაზრდილა. — ქართველებს კაი ფალანგები გყავთ, მაგრამ ჩვენც ვიცით სარმის გამოკვრაო... თუძცა მოგება-წაგების „სტატისტიკას“ თავი აარიდა. ახლა მუსა აიდინი ბურსაში ცნობილი მწვრთნელია, ქართულ საზოგადოებასაც (დერეფსაც) ხელმძღვანელობს და ხშირად ჩამოჰყავს თავისი აღსაზრდელები თბილისის ფალანგთა კლუბში. ქართველი მოჭიდავეებიც მიემგზავრებიან მეგობრულ თუ საერთაშორისო ტურნირებზე მათთან. ელმელელ მოჭიდავეებს არა მხოლოდ ბურსაში, მთელ თურქეთშიც კარგად იცნობენ. 8 წელიწადი თურქეთის ბაშფელეჯანი ანუ მთავარი ფალანგი ყოფილა აქ აღზრდილი ლაზი აჰმედ თაში. ახლა არ იკითხავთ ჭიდაობის რომელ სახეობაში? თურქულად იალი გიურეში ჰქვია, ტრადიციული სახეობაა და არც მეტი, არც ნაკლები, „გაქონილ ჭიდაობას“ ნიშნავს. როცა ეს გვითხრეს, რატომღაც ყველამ აბდუშაჰილისა და ბაშიაჩუკის ცნობილი ორთაბრძოლა გავისხენეთ აკაკი წერეთლის მოთხრობის მიხედვით გადაღებული ფილმიდან. გახსოვთ ალბათ, წელზემთ შიშველი, ქონით აპრიალეებული აბდუშაჰილი (ქართველი ყიზილბაში!) როგორ გააკრა მიწას იმერელმა ფალანგმა.

ჩვენმა მასპინძელმა მუსამ ჭიდაობით დაიწყო და სოფლის ისტორიით გააგრძელა. მოგვიყვა, როგორ ჩამოსახლებულან მათი წინაპრები ღორჯომიდან და დიდაჭარიდან, როგორ შეურჩევიათ სამოსახლო მდინარე ელმელიდელეს გაღმა-გამოღმა ნაყოფიერ მიწებზე. ჯამე კი მათ დედებს (პაპებს) ერთად აუგიათ. იმ ძველ მუსლიმურ სამლოცველოსთან მიგვიყვანა, რომლის მსგავსი საქართველოშიც არის შემორჩენილი, მაჭახლის ხეობაში. ერთი ასეთი მეჩეთი, თბილისში, ღია ცის ქვეშ მუზეუმშიცაა. ძველი მეჩეთი, რომელიც ნაშენებია ძველქართული ხალხური ხითხუ-

რობის ტრადიციების გათვალისწინებით, ელმელში ისტორიულ ძეგლად დაუტოვებიათ, ხოლო გვერდით ახალი აუშენებიათ.

გზას იაილებსკენ აუყუევით. იაილები იგივე იალალებია, აქაური საზაფხულო საძოვრები. ამ სოფელში მიწათმოქმედებასთან ერთად მესაქონლეობასაც მისდევდნენ. მუჰაჯირებს აქაც გადმოუტანიათ აჭარული, მთაბარული მესაქონლეობა. ჩვეულებრივ, ზამთარში მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი ბაგურ კვებაზე ჰყავდათ, ხოლო ზაფხულობით აწყავდათ სოფლისთვის საამისოდ გამოყოფილ მთაზე, იაილებში. იაილებში საზაფხულო საცხოვრებელსაც აკვებდნენ. ზაფხულს მემთევრები (ანუ მთაში წასულები) იაილებში ატარებდნენ. საზაფხულო საცხოვრებლები როგორც წესი, ძელური, ანუ ჯარგვალური ტიპისა იყო. პირველი სართული ახორს, ანუ ბოსელს წარმოადგენდა, ხოლო მეორე სართულზე ოჯახი სახლობდა. აქვე ჰქონდათ ბოსტანი, მცირეოდენი ხეხილი, თიბავდნენ ბალახს და ამუშავებდნენ რძის პროდუქტებს.

ამჟამად მეურნეობის სტრუქტურა აქ მნიშვნელოვნად შეიცვალა. მოსახლეობის დიდი ნაწილი ბურსასა და სხვა ქალაქებში გადასახლდა. სოფლებში ძირითადად ზაფხულობით ჩამოდიან და იაილებსაც ხშირ შემთხვევაში სააგარაკოდ იყენებენ. სააგარაკოდ კი მართლაც შესანიშნავია სოჭისა და ნაძვის ტყეებში ჩაფლული ეს ლამაზი მდელო-ზეგნები. ამ ადგილს კუნელაურს ეძახიან კუნელის ბუჩქების სიმრავლის გამო.

ჩვენმა მასპინძელმა თავის იმერხეული ტიპის საზაფხულო სახლში მიგვიწვია. უფრო სწორად, ეზოში გამართულ ღია კერაზე. თავადვე შეგვიწვა მწვადი, ტრადიციული გუფთუ (დაბეგვილი და სუნელებით შეზავებული ხორცი), ბადრიჯანი... ამას მოაყოლა გამაგრებელი სასმელი აირანი, რომელიც ქართლურ დოს წააგავს და რაღა თქმა უნდა, უგემრიელებს ჩაი წელში გამოყვანილი ჭიქებით...

და კიდევ ერთიც: ამჟამად თურქეთში ადგილობრივი არჩევნები მიმდინარეობს. ბატონი მუსა ახპარტიამ (ანუ თურქეთის მმართველმა პარტიამ) ბურსის ილის ქალაქ გურუსს მერობის კანდიდატად წამოაყენა. იქაურთა თქმით, რეგიონში მუსა აიდინს დიდ პატივს სცემენ და არც მის გამარჯვებაში ეპარებათ ეჭვი.

იზმითი — ისტორიული ნიკომედია, სადაც წმინდა გიორგის თავი მოჰკვეთეს

მიწისძვრის მორიგ წლისათვის ამგვარად ეხმანებოდნენ თურქეთში

ეთნოლოგი ნოდარ შიშიტაშვილი ბორნით ბოსფორის სრუტეზე

იმერხვეელი სოსო ჩუბაძე (სონერ ორალი) — მომღერალი და კომპოზიტორი

ერდოღანების ოჯახის სამი თაობა

რეჟისორი ლალი ნიკოლაძე (მარცხნივ) სოფელ ჰამიდეთში ჩვენს მასპინძელთა შორის აღმოჩნდა

„ამ მიწაზე თქვენი წმინდა გიორგი უწყაპეობათ“

...გვითხრა ერთ-ერთმა ქართველმა მუჰაჯირმა ქალაქ იზმითში ჩასულთ. მწარე რეალობაა, რომელსაც ვერსად გავექცევით. ჩვენი თანამოძმენი სხვა სჯულიანი არიან, სხვა ტაძარში ლოცულობენ, სხვა წმინდანები ჰყავთ... რელიგიის, რწმენის თემა ამ მიწაზე თითქოს ტაბუდადებული ხდება. თუმცა იმ სასიხარულო „ადმოჩენას“ გვერდს ვერც სტუმრები აუვლით და ვერც მასპინძლები, რომ მათ წინაპრებს საქართველოზე დარდი გამოუყოლებიათ თან და ეს დარდი თაობიდან თაობას გადაეცემა. ჩვენ კი, თითქოს ახლა გავგიცხოვლდა ჩვენი „მოკვეთილი“ თანამოძმეების სიყვარული. სიყვარული, რომელიც უამრავ ბუნებრივ თუ ხელოვნურ ბარიერს დაგვაძლევინებს და გაღმა-გამოღმა „ნაპირზე“ მცხოვრებ გურჯებს ერთმანეთისთვის სულ უფრო ახლობლად გვაქცევს.

ის დასახლება, სადაც დღევანდელი იზმითია, ძვ.წ. პირველ ათასწლეულში მცირეაზიელი ფრიგიელებს ეკუთვნოდათ. შემდგომ ძველი ბერძნები აარსებენ აქ ქალაქ ასტაკოსს, რომელიც მიწასთან გაასწორა ალექსანდრე მაკედონელის სარდალმა ლისიმაქემ. ახ.წ. III საუკუნიდან აქ ისევ აღმოცენდა ბერძნული ქალაქი, ამჯერად უკვე ნიკომედიის სახელწოდებით. რომის იმპერატორ დიოკლეტიანეს დროს, 284 წელს ნიკომედია იმპერიის ერთ-ერთ უმთავრეს ქალაქად გადაიქცა რომის, ალექსანდრიისა და ანტიოქიის შემდეგ. ნიკომედია უნიკალური იყო იმითაც, რომ იგი ასზე მეტი ქრისტიანი წმინდანის ქალაქია. დასასრულ, სწორედ აქ, წარმართი დიოკლეტიანეს ბრძანებით 303 წლის 23 აპრილს (ახალი სტილით 6 მაისს), რვადღიანი წაძვების შემდგომ, თავი მოჰკვეთეს დიდმოწამე წმინდა გიორგის. თითქოს დვთის რისხვა იყო და ამის მერე გაუთავებელმა მიწისძვრებმა ლამის მიწასთან გაასწორა ქალაქი. VI საუკუნეში ბიზანტიის იმპერატორმა იუსტინიანემ აღადგინა ნიკომედია, ხოლო XI საუკუნეში თურქ-სელჩუკთა ხელში გადავიდა. და აქაც მეორდება მარმარილოს ზღვისპირეთის დასახლებათა ბედი. არენაზე ჯერ ჯვაროსნები ჩნდებიან, ხოლო საბოლოოდ, 1337 წლიდან — თურქები ეუფლებიან ქალაქს და იზმითიც მათ დაარქვეს.

ოსმანთა იმპერიაში იზმითი განსაკუთრებით დაწინაურდა სულთან სულეიმან I-ის

დროს. სწორედ იმ სულებიან I-ისა, რომელიც ბოლო დროს ქართველთა ერთმა ნაწილმა (სერიალების მოყვარულმა!) სერიალ „დიდებული საუკუნით“ გაიცნო. იმ დიდებულ საუკუნეში იზმითი ოსმალთა იმპერიის გემთ-შენებლობის ცენტრად გადაიქცა და ამ ტრადიციას ორასი ათასიანი ქალაქი, მომიჯნავე გოლჯუქთან ერთად, დღესაც ინარჩუნებს.

ერთი სამწუხარო დეტალიც: 1999 წელს, 17 აგვისტოს თურქეთში მომხდარმა კატასტროფულმა მიწისძვრამ 20 ათასამდე ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა. რა თქმა უნდა, თანაუგრძნობდით მეზობელ რესპუბლიკას, მაგრამ ის კი არ ვიცოდით, რომ თურმე დაღუპულთა უდიდესი ნაწილი ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავალი ყოფილა. ჩვენი იზმითში ყოფნისას ამ ტრაგედიის ძორიგი წლისთავი აღინიშნებოდა...

მასპინძლები

მოგზაურობისას ყოველთვის ვგრძნობდით მასპინძელთა კეთილგანწყობასა და სიყვარულს. საქართველი ერეკლე დაეითამე (ერდოდან შენოლი) თითქმის გვერდიდან არ მოგვეშორებია. იგი თავის რეგიონში გარემოს დაცვის საკითხებს განაგებს და იმაგდროულად, ქართულ სათვისტომოსაც უდგას სათავეში. მთელი მისი ოჯახი საქართველოზე შეყვარებულია. მისი ორი ვაჟი ალი და იასინ რეჯანიც ქართველობენ, პერსპექტიული სპორტსმენები არიან და ძიუდოში არაერთ წარმატებასაც მიაღწიეს თავიანთ ასაკობრივ ჯგუფებში. ერდოდანმა ისიც გაგვანდო, ვიცი, როგორ წარმატებას აღწევენ ქართველი ძიუდოისტები მსოფლიოში და ძალიან მინდა, ჩემმა შვილებმაც გაიარონ ქართული ძიუდოს სკოლაო.

ქართულ ხელოვნებასა და მის არაერთ წარმომადგენელს კარგად იცნობს სონერ ორალი — იმერხვეელი სოსო ჩივაძე, მომღერალი და კომპოზიტორი, რომლის შემოქმედებაშიც ქართულ მუსიკალურ ფოლკლორს წამყვანი ადგილი უჭირავს. დიდი გულითადობით გვიმასპინძლეს ქოჯაელში, სოფელ შევქეთიეში ადნან ჩავდარმა და მისმა მეუღლე აიშემ...

ქოჯაელის ილჩეში (მთავარი ქალაქი იზმითი), როგორც აღვნიშნეთ, ქართველთა კარგა ხნის მეგობარმა არჩილ ზოიძემ (აბდულლაჰ ზორლუ) და მისმა ოჯახმა გვიმასპინძლა. არჩილთან ერთად ქოჯაელის სოფლები მოგვატარა სტამბოლში მცხოვრებმა ჩვენმა თანამემამულემ, ხელოვანმა და რეჟისორმა ვარლამ (ლალი) ნიკოლაძემ. დიახ, ეს ის ცნობილი ლალი ნიკოლაძეა, „ნიკოლშოუს“ ბიჭების მამა. ახლა ჩვენი არჩილის იმედი მაქვს, იზმითში ქართული თეატრის გახსნას ვაპირებთო, გვითხრა ქართველმა რეჟისორმა.

* * *

ამასობაში ჩვენი ექსპედიციაც დასრულდა. კიდევ ერთი დღით ვესტუმრეთ სტამბოლს... ახლობლებისთვის სუვენირები და აღმოსავლური ტკბილეული შევიძინეთ და ისევ პირველი თურქი მფრინავი ქალის, საბირჰან გიოგჩელის სახელობის აეროპორტს ვეწვიეთ. ამჯერად თბილისისკენ აიღო გეზი ჩვენმა ფრინველმა (როგორც იქაური ქართველები ეძახიან თვითმფრინავს) „ახალ-დანათესავებულ“ თანამომძებთან მომავალი შესვენდრის იმედით.

ნოდარ შოშიტაშვილი

ისტორიის დოქტორი, პროფესორი
აეტორის ფოტოები

გვემშვიდობება
სოფელი აჰმედიე

ფოტოექსპურსია სტალინის მუზეუმი

ნინო
გაქლიძის
ფოტოები

**30 წელიწადში სტალინმა მილიონზე მეტი საჩუქარი მიიღო?!
(გაგრძელება. დასაწყისი იხ. „ისტორიანი“ №1 (37))**

სის ნაკეთობები

ხეზე კვეთილობის ნიმუშები მუზეუმის ფონდების თანამშრომლებმა 2013 წლის გაზაფხულზე გამოფინეს. თუმცა არის ერთი ექსპონატი, რომელსაც გამორჩეული ისტორია აქვს. ეს არის ლიბანის კედრის ბარელიეფი, რომელიც ამ ქვეყნის მიტროპოლიტის საჩუქარია.

XX საუკუნის 30-40-იან წლებში ლიბანში მოღვაწეობდა მართლმადიდებელი მიტროპოლიტი ილია კარამი, რომელიც სიცოცხლეშივე წმინდანად მიაჩნდათ. იგი მთელ დროს ლოცვასა და მარხვაში ატარებდა და ხშირად განდევილად ცხოვრობდა გამოქვაბულში. მიტროპოლიტი ილია 1947 წელს სტალინის მიწვევით მოსკოვში ჩავიდა. მან სტალინს მიართვა ბიბლიაში სიწმინდედ მოხსენიებულ ძვირფას ხეზე — ლიბანის კედარზე ამოკვეთილი სტალინის გამოსახულება წარწერით რუსულ და არაბულ ენაზე: „დაე, ფარავდეს უფალი დიდ გენერალისიმუსს — იოსებ სტალინს“. ხეზე კვეთილობის ავტორია ნაგილ ჰალადი.

ლიბანის კედრისგან დამზადებული ბარელიეფი სტალინის ლიბანის მართლმადიდებელმა მიტროპოლიტმა ილია კარამმა აჩუქა

ბიუსტები და ქანდაკებები

მუზეუმში ამჟამად გამოფენილია ოთხი ბიუსტი და ორი ქანდაკება. მათ შორის პირველ დარბაზში — იაკობ ნიკოლაძის მიერ შექმნილი ახალგაზრდა სტალინის ბიუსტი.

საყვავილეები და ჭურჭელი

სტალინმა საჩუქრად მინის, ბროლის, ფაიფურის, თიხის, მეტალის, სპილოს ძვლის საყვავილეები აურაცხელი რაოდენობით მიიღო. მუზეუმში გამოფენილია საქართველოში, რუსეთში, ჩეხოსლოვაკიაში, პოლონეთში, გერმანიაში, ჩინეთში დამზადებული საყვავი-

მუზეუმის პოლში ტურისტებს სტალინის ეს სკულპტურა ეგებება ▶

იაკობ ნიკოლაძის მიერ შექმნილი ახალგაზრდა სტალინის ბიუსტი. გოგა ჩანაღირის ფოტო ▼

სავეფილე. ქ. თბილისი. 1955 წ.

სავეფილე. უკრაინა. მხატვარი ტკაჩენკო

ფაიფურის ფინჯნები ლამბაქით სტალინს მოსკოველებმა მიართვეს

ლები. მათ შორის განსაკუთრებით მიმზიდველია ორი ერთნაირი ჩეხური სავეფილე. რაც შეეხება ჭურჭელს, მუზეუმში გამოფენილია საოცარი სინატიფით გამორჩეული ფაიფურის ფინჯნები ლამბაქით, რომლებიც მოსკოველებმა მიართვეს სტალინს.

ჩეხოსლოვაკიაში დამზადებული სავეფილე

სვეკუილე. თბილისი. მხატვარი შილაკაძე

დეკორატიული ვაზა. ხე. რუსეთი

ლარნაკი „დილა“. ავტორი მელაშვილი. 1979 წ.

ჩიბუხები

სტალინმა მსოფლიოს არაერთი ქვეყნიდან მიიღო საჩუქრად ჩიბუხები, მათ შორის ინგლისური ფირმა „პეტერსონისა“. სტალინი ძირითადად იყენებდა რუსი ოსტატის, ალექსეი ფიოდოროვის ჩიბუხებს. სხვათა შორის, ამავე ოსტატის ნაკეთ ჩიბუხებს ეწეოდა ცნობილი ფრანგი მწერალი ჟორჟ სიმენონი. გორის მუზეუმში გამოფენილია სტალინისადმი მიძღვნილი იტალიური ჩიბუხების კომპლექტი (7 ცალი), ასევე იტალიაში დაშვადებული ჩიბუხი სანთებელათი, ფაიფურის გერმანული ყალიონი და აგრეთვე ორი ჩიბუხი, რომლებითაც სტალინი სარგებლობდა.

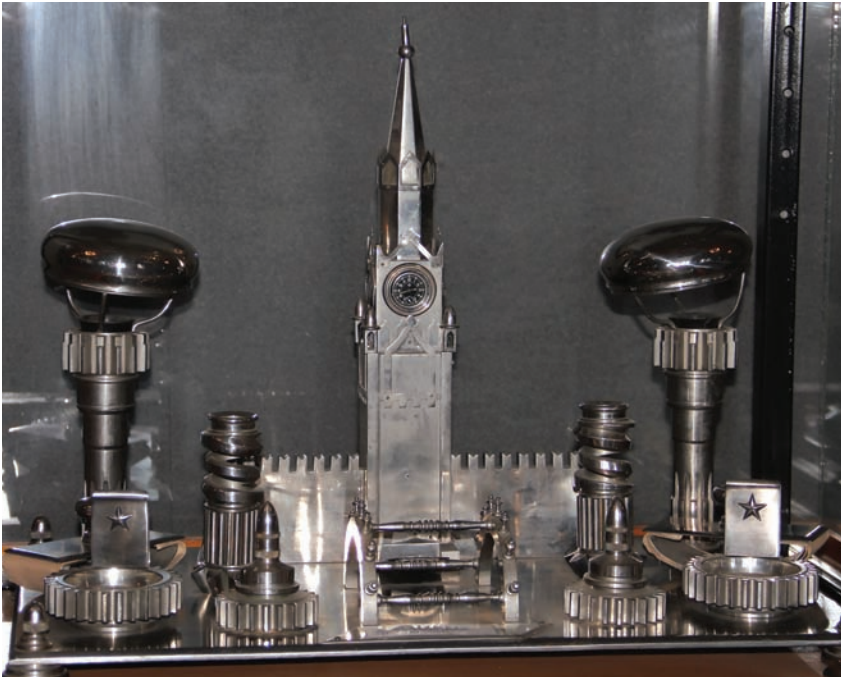
სტალინისთვის სხვადასხვა ქვეყნიდან გამოგზავნილი ჩიბუხების კოლექცია ინახება მოსკოვში, თანამედროვე ისტორიის მუზეუმში.

ჩიბუხების კომპლექტი. იტალია. 1949 წ.

ამ ორი ჩიბუხით სტალინი ხშირად სარგებლობდა

მოსკოველების
მიერ ნაჩუქარი
საწერი
მოწყობილობა

საწერი მოწყობილობები

სტალინმა საჩუქრის სახით მიიღო მაღაქეთის, ვერცხლის, სპილოს ძვლის, იშვიათი ჯიშის ხისა და სხვა მასალისაგან დამზადებული საწერი მოწყობილობები. გორის მუზეუმში ორი საინტერესო ნიმუშია გამოფენილი: უკრაინელების მიერ ნაჩუქარი სპილოს ძვლისფერი და მოსკოველების — ვერცხლისფერი, საკისარებით გაკეთებული ორიგინალური საწერი მოწყობილობა.

ფაშისტური საკონცენტრაციო ბანაკების ბულგარელი ტყვეების გამოგზავნილი ჭადრაკი

ჭადრაკები

ადამიანები, რომლებიც ფიქრობდნენ, რომ პოლიტიკა ჭადრაკს ჰგავს, სტალინს საჩუქრად ორიგინალურ ჭადრაკს უშხადებდნენ. მაგალითად, პერუდან სტალინს ვერცხლის ჭადრაკი გამოუგზავნეს. ხოლო ამერიკელმა მოჭადრაკეებმა სტალინს აჩუქეს ჩიბუხი, რომელზეც ამოკვეთილი იყო რუზველტისა და სტალინის ფიგურები საჭადრაკო დაფასთან.

ლარისა გაჯაშვილი

სტალინის სახელმწიფო მუზეუმის გამოცემების სპეციალისტი
(გაგრძელება მომდენო ნომერში)

ხუსი ჰანიბანი ალექსანდრე სუვოროვი

ნაწილი I

ალექსანდრე ვასილის ძე სუვოროვი დაიბადა მოსკოველი დიდებულის ოჯახში. მამამისი ვასილ ივანის ძე სუვოროვი გენერალ-ანშეფი გახლდათ. ალექსანდრე სუვოროვი იზრდებოდა ისე, როგორც დიდებულის ვაჟს შეეფერებოდა. სუვოროვებს კარგი საოჯახო ბიბლიოთეკა ჰქონდათ და მომავალი ფელდმარშალი იქ თავისთვის ბევრ საინტერესო წიგნს პოულობდა: პლუტარქეს, კორნელიუს ნეპოტს, ჰომეროსს, იულიუს კეისარს... ამ ავტორთა წიგნების შესწავლა მომავალში მას ძალიან გამოადგა.

ემაწვილ სუვოროვზე დიდი შთაბეჭდილება დატოვა ჰანიბალმა — კართაგენელმა სარდალმა, რომელმაც ლამის მუხლებზე დასცა მთელი რომის იმპერია.

ალექსანდრე სუვოროვის ბაბუა ივან სუვოროვი პრეობრაჟენსკის პოლკის ლაიბგარდაში მსახურობდა. სუვოროვის დედა ევლოკია სუვოროვა (ქალიშვილობის გვარი მანუკოვა) გარუსებული სომხის ოჯახიდან იყო. ის კარგად იცნობდა სომხურ და რუსულ ეპოსებს და ახალგაზრდა სუვოროვმა მისგან ბევრი რამ ისწავლა. დედის დამსახურება გახლდათ სუვოროვის დახვეწილი მეტყველება და იუმორის შესანიშნავი გრძნობა, კარგად ერკვეოდა ლეგენდებსა და მითებშიც. ეს დაეხმარა სუვოროვს, როცა წერდა „გამარჯვების მეცნიერებას“, „სუზდალურ ჩანაწერებს“, წერილებსა და პატარა მოთხრობებს. ახალგაზრდობისას გამხდარი და ავადმყოფური აღნაგობისა იყო, ამიტომ მამა მისთვის სამოქალაქო კარიერას გვემავდა, სუვოროვს კი სურდა სამხედრო პირი გამოსულიყო.

1742 წელს იგი ჩაირიცხა სემიონოვსკის პოლკში რიგით ჯარისკაცად. სუვოროვმა მომაგრება და ფორმამში ჩადგომა მოახერხა, მისგან კარგი ჯარისკაცი დადგა. 1754 წელს

ოფიცრის წოდება მიანიჭეს, ხოლო საბრძოლო ნათლობა — შვიდწლიან ომში (1756-1763) მიიღო. რუსეთი პრუსიას ებრძოდა, ორივე მხარის ჯარები ფართო ფრონტად იყვნენ გაშლილი აღმოსავლეთ ვეროპაში. არმიები სასტიკი ბრძოლებისთვის ემზადებოდნენ. მანამდე კი წვრილ-წვრილ თავდასხმებს უწყობდნენ ერთმანეთს. სუვოროვს კაზაკთა ასეული მისცეს და უბრძანეს, პრუსიელებისთვის ეთვალთვალა. იმ კორპუსის განლაგებიდან, სადაც სუვოროვი მსახურობდა, ახლოს იყო პატარა პრუსიული ქალაქი ლანდსბერგი, მნიშვნელოვანი მდებარეობით. სუვოროვმა მისი აღება სცადა. როცა ასეულის მეთაურმა სთხოვა, ის მაინც გაეგოთ, რამდენი პრუსიელი იცავდა ქალაქს, სუვოროვმა უპასუხა, — ჩვენ მოვედით, რათა კი არ ვითვალთ, არამედ გავანადგუროთ. და მოახერხა კიდევ ქალაქის დაკავება.

სუვოროვი მონაწილეობდა კუნერსდორფის ბრძოლაში და ბერლინის აღებაში 1759 წელს. 1761 წელს ის უფრო მოზრდილ დანაყოფს სარდლობდა. ამ დროისთვის მას უკვე მამაც და გონიერ მხედრად მიიჩნევდნენ. ერთი წლის შემდეგ ასტრახანის ქვეითი პოლკის მეთაურად დანიშნეს, ხოლო მომდევნო წელს — სუზდალის პოლკისა. სუვოროვს პრუსი-

ასთან ომმა ბევრი რამ ასწავლა, რუსეთი ხომ გამოჩენილი სარდლის — ფრიდრიხ II-ის წინააღმდეგ იბრძოდა. 1768 წელს სუვოროვის სუზდალის პოლკი პოლონელ კონფედერატთა წინააღმდეგ საბრძოლველად გაიგზავნა. ლანდსკრონთან და სტოლოვიჩასთან გამარჯვების შემდეგ რუსეთის ჯარმა დაიკავა კრაკოვი (1772 წლის 15 აპრილი). გამარჯვებული სუვოროვი პეტერბურგში უკვე გენერალ-მაიორის ჩინით დაბრუნდა და ის რუსეთ-შვედეთის საზღვარზე გაამწესეს.

შემდეგ იმსახურა დუნაის არმიაში, რომელსაც გენერალი პიოტრ რუმიანცევ-ზადუნაისკი სარდლობდა. 1773 წელს სუვოროვმა თურქების ციხესიმაგრე ტურტუკაი აიღო. რუმიანცევს არმია შეტევაზე არ გადაჰყავდა. მართალია, რუსებმა ლარგასა და კაგულის ბრძოლები მოიგეს, მაგრამ შემდეგ დროებით შეფერხდნენ. სუვოროვმა მთავარსარდლის ბრძანების გარეშე წამოიწყო მტერთან ბრძოლა და ძლიერი იერიშით აიღო ტურტუკაი. ბრძანების შეუსრულებლობისთვის გაგული-სებულმა რუმიანცევმა მისი დათხოვნა მოინდომა, მაგრამ დედოფალმა ეკატერინე II-მ უარი უთხრა. რამდენიმე დღეში სუვოროვმა კიდევ ერთი გამარჯვება მოიპოვა: 3 სექტემბერს მან თურქები გირსოვოსთან დაამარცხა. 1774 წლის 9 თვისს კი გადამწვევტ გამარჯვებას მიაღწია კოზლუჯესთან ბრძოლაში. სუვოროვის ამ გამარჯვებებმა დიდი გავლენა

გენერალი პიოტრ რუმიანცევ-ზადუნაისკი. XVIII საუკუნის უცნობი ავტორი

მოაზღინა ომის მსვლელობასა და ქუჩუკ-კაინარჯის ზავის დადებაზე.

თურქეთთან ომის შემდეგ სუვოროვი მსახურობდა გენერალ პიოტრ პანინთან, რომელიც აჯანყებულ კაზაკ ემელიან პუგაჩოვს ებრძოდა 1773-1775 წლებში. 1779 წელს სუვოროვი ყუბანისა და ყირიმის ჯარებს სარდლობდა, იცავდა ტავრიდის ნახევარკუნძულს თურქეთის დესანტის შესაძლო თავდას-

ქალაქი ლანდსბერგი

ოჩაკოვის იერიში, 1788 წ. (იანუარ სუხოლოლსკი, 1853)

ხმისგან. ამავე წელს მალღორისის დივიზიის სარდლობა მიიღო, ხოლო 1782 წელს — ყუბანის კორპუსისა. რუსეთისა და ყირიმის გაერთიანების შემდეგ სუვოროვს ნოღაელი თათრები უნდა დაეპყრო, რაც არ გაძნელებია. 1786 წელს ის გენერალ-ანშეფი გახდა და კრემენჩუგის დივიზიას ჩაუდგა სათავეში. რუსეთ-თურქეთის ომის (1787-1791) დროს სუვოროვი კორპუსს სარდლობდა. ამ ომის ერთ-ერთი ეპიზოდისას მას უნდა დაეცვა მეტად მნიშვნელოვანი ციხესიმაგრე კინბურნი. ციხესიმაგრეს მარცხნივ შავი ზღვა ესაზღვრებოდა, წინ — ვიწრო ქვიშიანი მეჩეჩი, მარჯვნივ კი — ქალაქი დნეპროპეტროვსკი. სუვოროვს თურქებისთვის საშუალება არ უნდა მიეცა, დნეპროპეტროვსკის ლიმანში (თავთხელი ყურე მდინარის შესართავთან) შესულიყვნენ.

თურქებმა ორმოცდათექვსმეტი ხომალდი მიაყენეს კინბურნის ნახევარკუნძულს და რუსებს ცეცხლი დაუშინეს. შემდეგ ჯარი სანაპიროზე გადმოსხეს. თურქებს ფრანგი ოფიცრებიც ეხმარებოდნენ. სუვოროვი ეკლესიაში ლოცულობდა, როცა თურქების დესანტის შესახებ შეატყობინეს და გენერალ-მაც ჯარს სასწრაფოდ მოძხადება უბრძანა.

თურქები სუვოროვს „თოფალ ფაშას“ (კოჭლი ფაშა) უწოდებდნენ, რადგან იმ დროს ფეხი სტკიოდა და კოჭლობდა. ამ ბრძოლისას რუსი სარდალი დაიჭრა, მაგრამ მოახერხა მრავალრიცხოვანი მტრის შეკავება მაშველი რაზმების მოსვლამდე. მალე რუსებმა კონტრშეტევეს მიმართეს და თურქებს უკან დაახევინეს. სუვოროვმა კიდევ ერთხელ გაიმარჯვა. შემდეგ სუვოროვმა ოჩაკოვი აიღო (1788).

ოჩაკოვის ბრძოლისას რუსთა არმიას გრიგორი პოტიომკინი მეთაურობდა. როცა თურქები ციხესიმაგრეიდან გამოუხტნენ რუსთა ერთ-ერთ რაზმს და თითქმის მთლიანად მოსრეს, სუვოროვმა ჯარი შეტევაზე გადაიყვანა. თურქები გაიქცნენ. რუს სარდალს სურდა, გაჰკიდებოდა და ოჩაკოვში შეჭრილიყო, მაგრამ პოტიომკინი არ დაეხმარა ერთი რაზმი-თაც კი და უკანდახევა უბრძანა. პოტიომკინი მეტისმეტად გაუბედავად მოქმედებდა და რუსები შეტევაზე არ გადადიოდნენ. მალე მთავარსარდალი იძულებული გახდა, ოჩაკოვის შტურმი დაეწყო. რუსებმა ციხესიმაგრე აიღეს და დიდი ნადავლი იგდეს ხელთ.

სუვოროვი 1789 წელს თურქებს შეებრძოლა ფოქშანთან. პოტიომკინის არყოფნის გამო, სარდლის მოვალეობას გენერალი

იზმაილის შტურმი, 1790 წ.

რეპნინი ასრულებდა. მაშინ რუსების მხარეს იბრძოდნენ ავსტრიელები, რომლებიც თურქეთთან ომის მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ. მათ მეთაურობდა პრინცი ფრიდრიხ იოსია კობურგი, რომელსაც 18 ათასი მეომარი ჰყავდა. თურქებს ოსმან-ფაშა მეთაურობდა 30-ათასიანი არმიით.

რუსები და ავსტრიელები ერთობლივი ძალებით დაესხნენ თურქების ბანაკს თავს და გაანადგურეს. ბრძოლისას თურქებმა ისე განალაგეს არტილერია, რომ ზურგში ჭაობი მოექცა და მტერს იქიდან შემოტევის შესაძლებლობა მოუსპეს. წინიდან რუსები ვერ შეუტევდნენ, რადგან თურქთა არტილერია ძალიან ძლიერ დარტყმას აყენებდათ. სუვოროვი ჭაობს არ შეუშინდა და ჯარისკაცები მასზე მაინც გადაიყვანა. რუსებმა ხელთ იგდეს თურქების ზარბაზნები. ფოქშანის შემდეგ სუვოროვი ოსმალეთის იმპერიის ძალებს რიმნიკთან შეება 1789 წლის 22 სექტემბერს.

რუს სარდალს ჯარი ძალიან სწრაფად დაჰყავდა. უყვარდა მტერზე მოულოდნელად თავდასხმა. რიმნიკთანაც ასე მოხდა. რიმნიკი პატარა ქალაქი იყო. მის მახლობლად თურქეთის ასიათასიანი არმია განლაგდა, დიდი ვაზირისა და სერასკერის, იუსუფ-ფა-

შას მეთაურობით. სუვოროვი 25-ათასიან რუსულ-ავსტრიულ ჯარს სარდლობდა. თურქები დარწმუნებული იყვნენ გამარჯვებაში და დიდი სიფხიზლე არ გამოუჩენიათ. რუსები და ავსტრიელები გამოენიისას მოულოდნელად დაესხნენ თავს, ზიმტებით წამოვიდნენ. თურქები სასტიკად დამარცხდნენ, თითქმის 20 ათასი კაცი დაკარგეს (მათგან დიდი ნაწილი მდინარეში დაიხრჩო), რუსებმა და ავსტრიელებმა კი — 700-800. სუვოროვმა ამ ბრძოლაში გამარჯვებისთვის წმინდა გიორგის I ხარისხის ორდენი მიიღო, ავსტრიის იმპერატორისგან კი საღვთო რომის იმპერიის გრაფობა ებოძა.

თურქთა მნიშვნელოვან ციხესიმაგრე — იზმაილს სუვოროვმა ალყა 1790 წლის დეკემბერში შემოარტყა. ეს სუვოროვის ბრძოლებიდან ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეულია და უფრო დაწვრილებით აღწერას მოითხოვს. იზმაილის 35 ათასამდე ჯარისკაცი და ორასი ზარბაზანი იცავდა. გარშემო ღრმა თხრილი ჰქონდა შემოვლებული და დიდი მიწაყრილი აზვინული. ციხესიმაგრის კედლები ექვსი ვერსის სიგრძეზე გაჭიმულიყო. რუს სარდალებს იზმაილი ვერ აეღოთ. აქ იყვნენ პოტიომკინი და კუტუშოვიც. სუვოროვმა მიწაყრილის მოწყობა ბრძანა და ჯარისკაცები მასზე

თადეუმ კოსტიუშკო (უცნობი ავტორი)

რუსეთის იმპერატორი ეკატერინა II (მიხაილ შიბანოვი, 1787)

ასვლაში ავარჯიშა. ასწავლიდა, როგორ უნდა აცოცებულყვენენ. თურქებს მძლავრი ციხესიმაგრე ჰქონდათ — „ორდუკალესი“ (სამხედრო ციხესიმაგრე — ასე ეძახდნენ თურქები იზმაილს). ის 1774 წელს გერმანელმა და ფრანგმა ინჟინრებმა განაახლეს. სიმაღლე ნ-დან 8 მეტრამდე ჰქონდა. დასავლეთ მხარეს ძველ ციხეს ეძახდნენ, აღმოსავლეთ მხარეს — ახალს. სამხრეთიდან მდინარე დუნაი იცავდა, რომელიც ამ მონაკვეთზე თითქმის ნახევარი კილომეტრის სიგანისა იყო.

რუსეთის არმია 21 ათას ჯარისკაცს ითვლიდა, 600 ზარბაზანი ჰქონდათ, მაგრამ სააღყო არტილერია — არა. სავლე არტილერიას კი საბრძოლო მასალები აკლდა. მიუხედავად ამისა, სუვოროვმა ციხის შტურმი გადაწყვიტა. სუვოროვის ბრძანებით, რუსებს სამ ფრთად, სხვადასხვა მხრიდან უნდა შეეციათ. თავის მხრივ, თითოეულ ამ ფრთაში სამი კოლონა იქმნებოდა. მარჯვენა ფრთიდან გენერალ-მაიორების: სერგეი ლვოვის, ფიოდორ მეკნობისა და ლასისის კოლონები იდგნენ, გენერალ-პორუჩიკ პაველ პოტიომკინის საერთო ხელმძღვანელობით. მარცხენა ფრთას შეადგენდნენ გენერალ-მაიორ მიხაილ გოლენიშჩევ-კუტუხოვის, ბრიგადირების — მატფეი პლატოვისა და ვასილი ორლოვის კოლონები. მათ გენერალ-პორუჩიკი ალექსანდრ სამოილოვი სარდლობდა. დუნაის მხრიდან სამ კოლონას გენერალ-მაიორი იოსიფ დე რიბასი მეთაურობდა (ცხრა ათასი კაცი ფლოტილიის ნაგებში და ხომალდებში). კოლონებს აქ გენერალ-მაიორი ნიკოლაი არსენიევი, ბრიგადირი ჩეპეგა და გვარდიის მაიორი მარკოვი მეთაურობდნენ. მთავარი დარტყმა დე რიბასის ფლოტილიასა და სამოილოვის კოლონებს უნდა მიეყენებინათ. ამ ნაწილებში სუვოროვმა ყველაზე მეტი ჯარისკაცი განალაგა. 2500-კაციანი კავალერია ბრიგადირ ფიოდორ ვესტფალენის ხელმძღვანელობით რეზერვს წარმოადგენდა.

10 დეკემბრიდან დაიწყო ციხესიმაგრის დაბომბვა ხმელეთიდან და მდინარიდან, მეორე დღის 5:30 საათზე არმიამ შტურმის ბრძანება მიიღო. ბრძოლა ციხესიმაგრის ბასტიონების დასაკავებლად დღის 8 საათამდე გაგრძელდა. თურქთა გარნიზონმა დიდი წინააღმდეგობა გაუწია რუსებს, ყველაზე ძალიან მეოთხე და მეხუთე კორპუსი ზარალდებოდა.

ჯარის ამ ნაწილებს ცუდად შეიარაღებული კაზაკები შეადგენდნენ. მეოთხე კორპუსის ავანგარდმა ვასილი ორლოვის მეთაურობით ერთი ბასტიონი დაიკავა. თურქებმა მათ ფლანგიდან შეუტყეს, რათა მათი ნაწილი კოლონიდან მოეწვევიტათ. თურქი იანიჩრების წინააღმდეგ კაზაკთა შუბები ვერაფერს გახდა და მრავალი კაზაკი იანიჩრის ხმლით დაიღუპა. ბრძოლის სხვა უბნებზეც რუსებს ძალიან უჭირდათ, რადგან რიცხვმრავალი მეტოქე ძლიერ წინააღმდეგობას უწევდათ. მთელი ძალების დაძაბვის შედეგად რუსებმა უპირატესობა მოიპოვეს და თურქები შეავიწროვეს. მალე რუსები ციხესიმაგრეშიც შეიჭრნენ და სრულ გამარჯვებას მიაღწიეს. ციხესიმაგრიდან მხოლოდ ერთი თურქი წავიდა უვნებელი და სტამბოლში დამარცხების ამბავი ჩაიტანა.

1794 წლის მაისში სუვოროვი პოლონეთის აჯანყების ჩასახშობად გაგზავნეს. აკვიტოს პირველი ნახევრისთვის გენერალ-ანჟეფ რუპინის არმიაში სულ 4,5 ათასი ჯარისკაცი ირიცხებოდა. ჯარის ეს ნაწილი პოლონეთში გაიგზავნა, სუვოროვის არმიის შემადგენლობა თერთმეტი ათას კაცამდე გაიზარდა. ექვს დღეში სუვოროვმა მტერზე ოთხი გამარჯვება მოიპოვა: დივინთან, კობრინთან, კრუპნიცის მონასტერთან და ბრესტთან. გაუწვრთნელმა

კაზაკი მხედრები, XVIII ს. მეორე ნახევარი — XIX ს. I ნახევარი (უცნობი ავტორი — სვარაულოდ, ავსტრიის არმიის ოფიცერი ანდრას პეტრინი)

რუსი ჯარისკაცები ბანაკში (ჟან ანტუან ლანგენდკი, 1800)

ალექსანდრე სუვოროვი (ჯოზეფ კრეცინგერი, 1799)

და ცუდად შეიარაღებულმა პოლონელებმა დიდი ზარალი ნახეს ამ ბრძოლებში. 10 ოქტომბერს აჯანყების მეთაური თადეუშ კოსტიუშკო ტყვედ ჩაიგდო ფერზენის რაზმმა, რომელიც სუვოროვს შეუერთდა. სუვოროვის ძალები 17 ათასამდე გაიზარდა და გენერალი ვარშავისკენ დაიძრა. მტრის შესახვედრად რუსმა მთავარსარდალმა გენერალ მაიენის რაზმი გაგზავნა, რომელიც 5560 ჯარისკაცი-სა და 9 ზარბაზნისგან შედგებოდა. ამ რაზმმა კობილკესთან დაამარცხა პოლონელი აჯანყებულები. პოლონელთა ნაწილმა პრადისკენ (ვარშავის ისტორიული რაიონი) დაიხია, ვისლის მეორე სანაპიროზე.

სუვოროვი 25 ათასი ჯარისკაცითა და 88 ზარბაზნით მიადგა პრადას და მისი კვლების დაბოძება დაიწყო. მალე რუსები შეტევაზე გადავიდნენ და პოლონელებს კაპიტულაციის გამოცხადება აიძულეს. რუსები ქალაქში შეიჭრნენ, ისინი არავის ინდობდნენ და ყველას ხოცავდნენ. ამ ხოცვა-ჟლეტის გამო სუვოროვმა სასტიკი მთავარსარდლის სახელი დაიმსახურა. ბრძოლის დასრულების შემდეგ ვარშავის მაგისტრატმა სუვოროვს ტრადიციული პური, მარილი და ქალაქის გასაღები მიართვა. სუვოროვმა დედოფალ ეკატერინე

II-ს მხოლოდ სამი სიტყვისგან შედგენილი წერილი გაუგზავნა: „ვაშა, ვარშავა ჩვენია“ (როგორც თავის დროზე კეისარმა გაგზავნა რომში სამსიტყვიანი წერილი: „მიველი, ვნახე, გავიმარჯვე“ ფარნაკე პონტოულზე გამარჯვების მოპოვების შემდეგ).

დელოფლის პასუხიც სამსიტყვიანი გამოდგა: „ვაშა, ფელდმარშალ სუვოროვს“. ვარშავის აღებისთვის ეკატერინე II-მ სუვოროვს ფელდმარშალის უმაღლესი სამხედრო წოდება მიანიჭა. სუვოროვმა სხვა ბევრი ჯილდოც მიიღო. 1795 წელს იგი მთელი რუსეთის არმიის ხელმძღვანელი იყო პოლონეთში (80 ათასი ჯარისკაცი). ამ პერიოდში დაწერა „გამარჯვების მეცნიერება“. წიგნში კარგად ჩანს მისი დამოკიდებულება სამხედრო წესებისადმი. ჩამოაყალიბა ე.წ. სუვოროვული აღზრდის წესები, რომლის მიხედვითაც ჯარისკაცები „გამარჯვების მეცნიერების“ საშუალებით უნდა გაეწვრთნათ. მათთვის ეს წიგნი უნდა ესწავლებინათ.

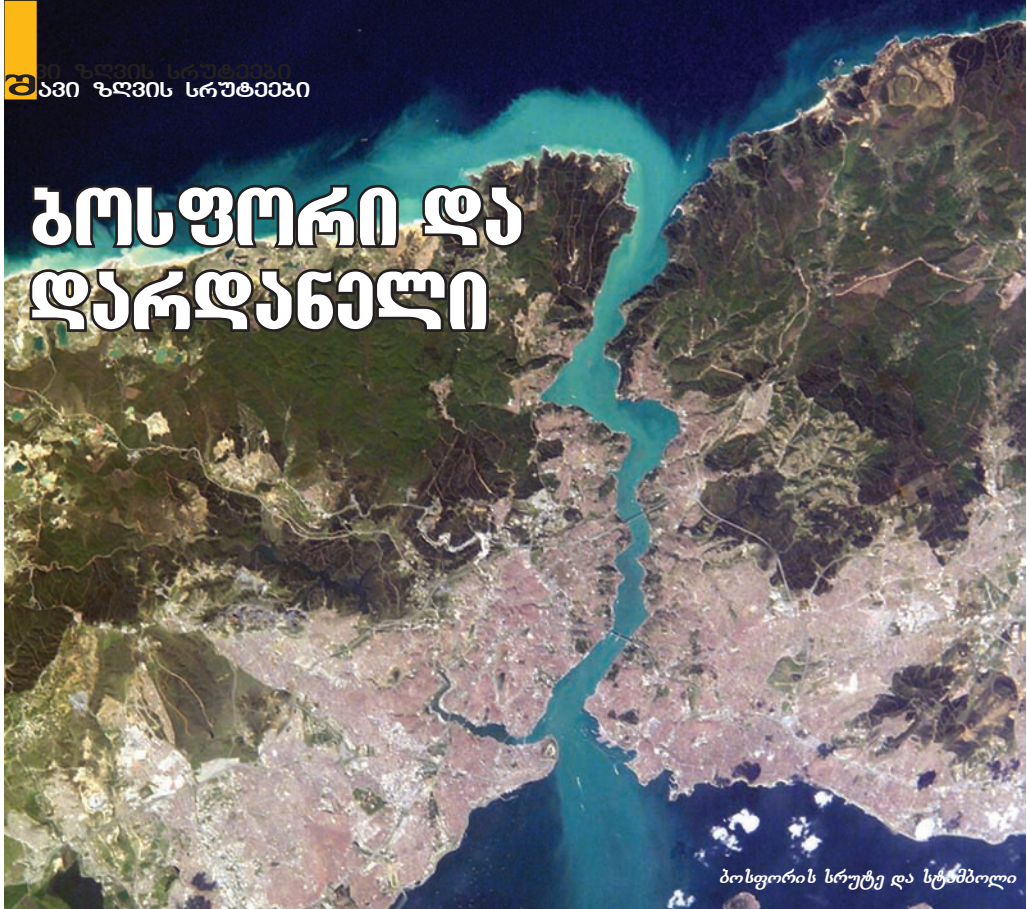
1796 წელს ეკატერინე II გარდაიცვალა და ტახტზე მისი ვაჟი პავლე I ავიდა. პავლეს ყველაფერი გერმანული მოსწონდა და ამიტომ რუსეთის არმიის გარდაქმნა მოინდომა პრუსიულ ყაიდაზე. ჯარისკაცებს აიძულებდნენ, გრძელი თმა ეტარებინათ, საფეთქლებთან ქეჩის კაკები დაეწებებინათ, ფეკვილით გაეპუდრათ თმა. მეომრებს თოფის მიზანში სროლასა და ხიმშით ბრძოლას უფრო ნაკლებად ასწავლიდნენ ვიდრე მარშზე ზუსტი, გამოზომილი ნაბიჯებით სიარულსა და ზუსტ მანევრებს. სუვოროვის აზრით, ასეთი არმია ადლუმისთვის უფრო იყო გამოსადეგი, ვიდრე ბრძოლისთვის. ალექსანდრე სუვოროვს არ მოსწონდა გერმანული წესები და რუსეთის არმიის გარდაქმნას ეწინააღმდეგებოდა. მოხუცმა ფელდმარშალმა მეფის გულისწყრომა დაიმსახურა და ამის გამო სოფელ კონჩანსკოეში გადაასახლეს. გერმანული არმიის წესების შესახებ მან განაცხადა: „პუდრი თოფის წამალი არ არის, კავი — ზარბაზანი, დალალი — ხანჯალი“.

რუსეთსა და მთლიანად ევროპას მალე დასჭირდათ ჭირვეული მოხუცის დახმარება, რომელიც მიერუებულ სოფელ კონჩანსკოეში ცხოვრობდა.

ნიკა სოფიანი

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

ბოსფორი და დარდანელი

ბოსფორის სრუტე და სტამბოლი

სრუტეების ისტორია კონსტანტინოპოლის დაცემიდან დღემდე

ნაწილი II. დასაწყისი იხ. „ისტორიანი“ №1 (37)

1922-1923 წლების ლოზანის კონფერენციაზე შავი ზღვის სრუტეების საკითხი ერთ-ერთი მთავარი იყო. საბჭოთა რუსეთის მთავრობა მოითხოვდა სრუტეების დახურვას ყველა ქვეყნის სამხედრო ხომალდებისთვის, ინგლისი კი ცდილობდა, შავ ზღვაში სამხედრო ხომალდების შეყვანის უფლება ანტანტის ქვეყნებისთვის მოეპოვებინა. 1923 წლის 24 ივლისს ხელმოწერილი აქტი ინგლისის უმთავრეს დიპლომატიურ გამარჯვებად იქცა: თურქეთი დათანხმდა ბოსფორისა და დარდანელის სრუტეების დემილიტარიზაციას და სამხედრო ფლოტებისთვის სრუტეების გახსნას.

შავი ზღვის სრუტეების საკითხი საბოლოოდ დაარეგულირა მონტრეს კონვენციამ, რომელსაც 1936 წელს ხელი მოაწერეს თურქეთმა, დიდმა ბრიტანეთმა, საფრანგეთმა, ბულგარეთმა, რუმინეთმა, საბერძნეთმა, იუგოსლავიამ, ავსტრალიამ და იაპონიამ.

1936 წლის 22 ივნისიდან 20 ივლისამდე შვეიცარიის ქალაქ მონტრესში გამართულ კონფერენციაზე დაკმაყოფილდა თურქეთის მოთხოვნა შავი ზღვის სრუტეებზე გავლენის მოპოვების შესახებ. კონფერენციის ბოლო დღეს, 20 ივლისს ხელმოწერილი კონვენციის მიხედვით, ყველა ქვეყნის საავტორო ხომალდს (რიგი შეზღუდვებით) უფლება ჰქონდა, შავი ზღვის სრუტეებით ესარგებლა. ომის დროს, თუ კონფლიქტში თურქეთი არ მონაწილეობდა, ყველა ქვეყნის საავტორო გემს შეეძლო შეზღუდვების გარეშე გასულიყო სრუტეებში. ხოლო თუ თურქეთი ჩართული იქნებოდა საომარ მოქმედებებში, სრუტეებით სარგებლობის უფლება მხოლოდ იმ ქვეყნების საავტორო ხომალდებს ეძლეოდა, რომლებიც თურქეთის მხარეს იბრძოდნენ, ან არ ეხმარებოდნენ თურქეთის წინააღმდეგ მებრძოლ ძალებს. რაც შეეხება სამხედრო ფლოტს, მონტრეს კონვენციის მიხედვით, შავიზღვისპირა ქვეყნების სამ-

თურქეთის დელეგაცია ლოზანის კონფერენციაზე. 1923 წ.

ხედრო ფლოტებისთვის მცირე შეზღუდვები დაწესდა, ხოლო არაშავიზღვისპირა ქვეყნების ფლოტებისთვის მთელი რიგი შეზღუდვები შემოიღეს: სრუტეებში ერთდროულად გამავალი ხომალდების მაქსიმალური წყალწყვა არ უნდა აღემატებოდეს 15 ათას ტონას, მათი რაოდენობა კი ცხრა ერთეულს. აგრეთვე, შავ ზღვაში მყოფი ყველა არაშავიზღვისპირა ქვეყნის სამხედრო ხომალდების წყალწყვა 30 ათასი ტონით განისაზღვრა.

არაშავიზღვისპირა ქვეყნების სამხედრო ხომალდებს შავ ზღვაში შეუძლიათ 21 დღეს დაჰყონ. კონვენციის მე-19 მუხლის მიხედვით, ომის დროს, როცა თურქეთი არ არის მებრძოლი მხარე, შავი ზღვის სრუტეებით სარგებლობის უფლება ეძლევა ყველა იმ ქვეყნის სამხედრო ფლოტს, რომელიც არ მონაწილეობს ომში — ოღონდ მე-10 და მე-18 მუხლებში მოცემული შეზღუდვების მიხედვით. რაც შეეხება მეომარ ქვეყნებს, მე-19 მუხლის თანახმად, სრუტეებში შესვლა შეუძლია ომში მონაწილე იმ ქვეყნის სამხედრო ხომალდებს, რომელიც თურქეთთან ხელშეკრულების საფუძველზე, აგრესიის მსხვერპლი მხარისთვის ლამობს დახმარების გაწევას. ამ ხომალდებისთვის მოქმედებს მონტრეს კონვენციის მე-18 მუხლში მოცემული შეზღუდვები. იმავე მე-19 მუხლის მიხედვით, ომში მონაწილე ქვეყნის

სამხედრო ფლოტს სრუტეებში ნებისმიერი სახის სამხედრო მოქმედება ეკრძალება. თურქეთის ომში მონაწილეობის შემთხვევაში კი სრუტეებით სარგებლობის საკითხის განსაზღვრა, თავად თურქეთის სახელმწიფოს განკარგულებაში გადადის. 1936 წლის მონტრეს კონვენცია შავი ზღვის სრუტეების შესახებ დღემდე მოქმედებს, რაც მას უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებს.

მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ, პოტსდამის 1945 წლის კონფერენციაზე საბჭოთა კავშირმა თურქეთს ტერიტორიული მოთხოვნები წაუყენა და მონტრეს კონვენციის გადახედვაც მოსთხოვა სრუტეებთან დაკავშირებით. საბოლოოდ, აშშ-ის დახმარებით, სადაც ამ პერიოდში შემუშავდა „ტრუმენის დოქტრინა“ მთელ მსოფლიოში სსრკ-ის შეკავების შესახებ (გამოქვეყნდა 1947 წლის 12 მარტს), თურქეთსა და საბერძნეთს (საბერძნეთში ამ პერიოდში საბჭოთა გავლენის გავრცელების საფრთხე იდგა) სამხედრო დახმარება გადაეცა, რამაც დიდწილად განაპირობა საბჭოთა კავშირის უკან დახევა. მოგვიანებით, 1952 წლის 18 თებერვალს თურქეთი ნატოს წევრი გახდა. სტალინის გარდაცვალების შემდეგ საბჭოთა კავშირმა თურქეთისადმი პრეტენზიებზე უარი თქვა.

თურქეთის ნატოში გაწევრების დროიდან

კლემენტ ეტლი, პარი ტრუმენი და იოსებ სტალინი პოტსდამის კონფერენციაზე, ხანმოკლე შესვენებისას

იწყება ახალი და განსხვავებული ეტაპი შავი ზღვის სრუტეების ისტორიაში. საბჭოთა კავშირი უკმაყოფილებას გამოთქვამდა სრუტეებში ნატოს ქვეყნების გაზრდილი გავლენის გამო. თურქეთმა, საბჭოთა კავშირთან ურთიერთობის დალაგების სურვილით, 60-70-იან წლებში ნება დართო რუსულ ზომალდებს, სრუტეებში შედარებით მეტი თავისუფლებით ესარგებლათ. თავის მხრივ, ეს ნატოს წევრ სახელმწიფოთა უკმაყოფილებას იწვევდა, რაც საკვებით ბუნებრივია, თუ გავიხსენებთ, რომ 1976 წლის 18 ივლისს სრუტეებში გაიარა საბჭოთა ავიამზიდმა „კიემვა“, რომლის წყალწყვა 37 ათას ტონას შეადგენდა.

80-იანი წლებიდან დიდი მნიშვნელობა შეიძინა სანაოსნო მიმოსვლის დარეგულირების საკითხმა. იმ დროისთვის სრუტეებში მომრავლდა ავარიები, ამიტომაც 1982 წლის 1-ელ მაისს თურქეთმა განაახლა სანაოსნო მიმოსვლის სისტემა. ზომალდებს აეკრძალათ სრუტეებში 10 საზღვაო მილზე (18,5 კმ/სთ) მეტი სიჩქარის განვითარება, ხოლო თუ გემის წყალწყვა 10,16 ათას ტონას აღემატებოდა, თურქეთი ერთი კვირით ადრე უნდა გაეფრთხილებინათ.

ახალი სანაოსნო რეგლამენტის გარშემო თურქეთსა და რუსეთს შორის, 90-იანი წლების შუა ხანებში, აზრთა სხვადასხვაობა გაჩნდა. თურქეთის მიზანი იყო ნაოსნობის უსაფრთხო-

ების ამაღლება და სრუტეების განტვირთვა, განსაკუთრებით, ნავთობტანკერებისგან. იმ დროს მუშაუდებოდა აზერბაიჯანისა და ყაზახეთის ნავთობის ევროპაში მილსადენებით გატანის პროექტები, რასაც მოგვიანებით ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენის აგება მოჰყვა. გარდა ამისა, 1994 წლისთვის სრუტეებში მძიმე ავარიული მდგომარეობა შეიქმნა, რაც ძირითადად იმით იყო განპირობებული, რომ ზომალდები ხელშეკრულების ერთ-ერთ პუნქტს ხშირად არღვევდნენ — სრუტეში შესვლისას ბორტზე თურქი ლოცმანი არ აჰყავდათ. 1952-1992 წლებში ბოსფორსა და დარდანელზე 444 ავარია მოხდა და უმეტეს შემთხვევაში, გემებზე თურქი ლოცმანები არ იმყოფებოდნენ. 1994 წლის 1-ელ ივლისს მიღებული სანაოსნო რეგლამენტში უსაფრთხოების ზომებს განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო.

* * *

შავი ზღვის რეგიონის თანამედროვე მდგომარეობას დიდწილად განსაზღვრავს საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ მომხდარი ცვლილებები. შედეგად, შავ ზღვაზე ინტერესთა კონფლიქტი კიდევ მეტად ჩაიხლართა და ურთიერთობები უფრო მრავალწახნაგოვანი გახდა. შავიზღვისპირა ქვეყნების (თურქეთი, ბულგარეთი, რუმინეთი, უკრაინა, რუსეთი და

მონტრეს ხელშეკრულების თანახმად, თურქი ლოცმანების თანხლება საგაღდეგულოა შავი ზღვის სრუტეებში ხომალდების გავლისას

საქართველო) გარდა, აქ ინტერესები აქვთ აშშ-სა და ევროკავშირს.

რეგიონში დიდი გავლენის მქონე ქვეყნად დღეს თურქეთი მიიჩნევა. მისთვის შესაძლოა ხმელთაშუა ზღვას უფრო დიდი ეკონომიკური მნიშვნელობა ჰქონდეს, თუმცა ბოსფორისა და დარდანელის სრუტეებზე კონტროლი საშუალებას აძლევს, შავ ზღვაზე მნიშვნელოვანი გავლენა შეინარჩუნოს. პრაქტიკულად ყველა რეგიონული პროექტის მამოძრავებელი ძალა თურქეთია. სწორედ მისი ორგანიზებით მოქმედებს 1992 წლის 25 ივნისის სტამბოლის დეკლარაციას, რომელმაც „შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობას“ (BSEC – Black Sea Economic Cooperation) დაუდო საფუძველი. დეკლარაციას ხელს აწერდა 11 ქვეყანა – ალბანეთი, სომხეთი, აზერბაიჯანი, ბულგარეთი, საქართველო, საბერძნეთი, მოლდავეთი, რუმინეთი, რუსეთი, თურქეთი და უკრაინა. BSEC-ის შტაბბინა 1994 წლიდან სტამბოლშია. 2004 წლის აპრილში ორგანიზაციაში მიიღეს სერბეთი. „შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის“ გაცხადებული მიზანია ეკონომიკური სტაბილურობის, მშვიდობისა და ჰარმონიული თანამშრომლობის უზრუნველყოფა ორგანიზაციის წევრ ქვეყნებს შორის. BSEC-ის ეგიდით მოქმედებს „შავი ზღვის კვლევის ცენტრი“ და „შავი ზღვის ბანკი“.

თურქეთი 1990-იან წლებიდან შავი ზღვის

ნავთობტანკრებისგან განტვირთვას ცდილობს. ამას ხელს უწყობს ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენიც, რომელიც შუა აზიიდან ევროპას აწვდის ნავთობს, საქართველოს გავლით.

ასევე თურქეთის ინიციატივით 2001 წელს დაარსდა „შავი ზღვის სამხედრო-საზღვაო თანამშრომლობის ორგანიზაცია“ (BlackSea-For – Black Sea Naval Force), რომლის წევრები არიან რუსეთი, უკრაინა, ბულგარეთი, რუმინეთი, საქართველო და თურქეთი. ეს ორგანიზაცია არ წარმოადგენს სამხედრო ბლოკს, თუმცა სამხედრო თანამშრომლობას ითვალისწინებს.

დღეისთვის თურქეთი პოლიტიკური ბალანსის შენარჩუნებას ცდილობს რუსეთსა და აშშ-ს შორის. მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთი ნატოს წევრია და აშშ-თან მყარ ურთიერთობას ესწრაფვის, იგი ასევე ცდილობს კეთილმეზობლური ურთიერთობის შენარჩუნებას რუსეთთან და შავიზღვისპირა ქვეყნებთან, რათა მსოფლიოს აჩვენოს, რომ რეგიონის სახელმწიფოებს თავადაც ძალუძთ შავი ზღვის აუზში სტაბილურობის მიღწევა.

მეორე გავლენიანი სახელმწიფო რეგიონში რუსეთია. ზემოაღნიშნული ისტორიული ექსკურსი მეტ-ნაკლებად ცხადს ხდის იმ ინტერესებს, რაც რუსეთს ბოლო საუკუნეებში რეგიონში ჰქონდა. დღეს შავი ზღვა რუსეთისთვის საკანძო ადგილს წარმოადგენს. იგი სწორედ

ამ სივრცის წყალობით ახერხებს აღმოსავლეთ-დასავლეთისა და ჩრდილოეთ-სამხრეთის ენერგეტიკული დერეფნის კონტროლს. მეორე მხრივ, შავ ზღვაზე გავლენის დაკარგვით (თუმცა ამის შანსი დღეს მხოლოდ თეორიულია) შესაძლოა განმეორებულიყო 1853-1856 წლების პრეცედენტი, როცა ყირიმის ომის დროს ინგლისი და საფრანგეთი ლამობდნენ აზოვის ზღვისა და მდინარე დონის გასწვრივ სამხედრო ოპერაციის განვითარებას რუსეთის სამხრეთით, ჩრდილოეთ კავკასიაში. ამდენად, შავ ზღვაზე გავლენის დაკარგვა რუსეთისთვის დიდწილად ჩრდილოეთკავკასიურ ინტერესებს უკავშირდება, თუმცა არანაკლებია რუსეთის ინტერესი საქართველოსადმი.

დიდაა რუსეთის დაინტერესება გაზსადენების საკითხითაც. 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ შეჩერდა ნაბუკოს გაზსადენის პროექტი, რომელსაც შუა აზიიდან მომავალი ბუნებრივი აირი საქართველოს გავლით უნდა მიეწოდებინა ევროპისთვის. საპასუხოდ რუსეთმა წინ „სამხრეთის ნაკადი“ წამოსწია, რომლის მშენებლობაც 2012 წლის ბოლოს დაიწყო და რუსული გაზის ევროპაში ექსპორტს ითვალისწინებს, ბულგარეთისა და სერბეთის გავლით. გაზსადენის ამოქმედება 2015 წლის მიწურულს იგეგმება. იმავე 2012 წელს გაჩნდა ნაბუკოს განსხვავებული ვარიანტი — აზერბაიჯანისა და ირანის თხევადი აირი საქართველოსა და თურქეთის გავლით მიწოდებოდა ევროპას. თუმცა საბოლოოდ აზერბაიჯანის შაჰ-დენიზის საბადოს აირის ევროპისთვის მიწოდება სამხრეთკავკასიური მილსადენით აძვობინეს. 2013 წლის დეკემბერში მოქცევა ხელი, მათ შორის, საქართველოს მიერ, შაჰ-დენიზის პროექტის მეორე ფაზის ხელშეკრულებას. აზერბაიჯანული აირი ევროპაში ტრანსანატოლიური და ტრანსადრი-

ატიკული მილსადენების გავლით მოხვდება.

შავი ზღვის რეგიონში თურქეთისა და რუსეთის გავლენაზე საუბრისას აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ სწორედ ამ ორ ქვეყანას ჰყავს შავ ზღვაზე ყველაზე ძლიერი სამხედრო ფლოტი.

კიდევ ერთი ქვეყანა, რომელსაც შავი ზღვის რეგიონზე გავლენა აქვს, ამერიკის შეერთებული შტატებია, რომლისთვისაც ეს რეგიონი რუსეთის მზარდი ამბიციების შეჩერების საშუალებას წარმოადგენს, თუმცა ამაში აშშ-ს მონტრეს კონვენცია უშლის ხელს. სწორედ ამიტომ, აშშ პერიოდულად სვამს კონვენციის გადახედვის საკითხს, ხოლო რუსეთი კატეგორიული წინააღმდეგია. შესაძლოა, მომავალში მონტრეს კონვენცია მაინც გადაიხედოს აშშ-ის ინიციატივით, თუმცა ამას დღეს ვერავინ განჭვრეტს.

აშშ-ის ინტერესებს ამყარებს და მეტი ლავირების საშუალებას აძლევს ნატოს ახალი წევრების — რუმინეთისა და ბულგარეთის პოზიცია, რომლებიც რეგიონში აშშ-ის დამკვიდრებას უჭერენ მხარს. თუ გაეითვალისწინებთ, რომ თავად თურქეთიც, რომელიც უშუალოდ აკონტროლებს ბოსფორსა და დარდანელს, ნატოს წევრია, ადვილად დავინახავთ, რა გავლენა აქვს ჩრდილოატლანტიკურ ალიანსს შავი ზღვის აუზში.

რეგიონში ანგარიშგასაწევი მოთამაშეა ევროკავშირიც, რომელსაც საკუთარი მიზნები და ინტერესები ამომრავებს — აღმოსავლეთისკენ გაფართოების, შავი ზღვის ენერგეტიკული უსაფრთხოების, არალეგალური მიგრაციის საკითხები, ასევე ეკოლოგიური პროგრამა, რომელსაც ევროკავშირი შავი ზღვის აუზში ახორციელებს.

დაინტერესებულ ქვეყნებზე საუბრისას აღსანიშნავია გერმანია, რომლისთვისაც

თურქული ფრეგატი სტამბოლში, ბოსფორის სრუტეში გავლისას

გეოგრაფიული ფაქტორის გამოა რეგიონი საყურადღებო — შავ ზღვას უერთდება ევროპის ყველაზე გრძელი მდინარე დუნაი (სიგრძე 2860 კმ), რომელიც სათავეს გერმანიის ტერიტორიაზე იღებს. დუნაის უმეტესი ნაწილი საბჭოთა კონტროლს ექვემდებარებოდა, თუმცა ბერლინის კედლის დანგრევის შემდეგ სანაოსნოდ გაიხსნა და ამჟამად ის ერთ-ერთი მთავარი სატრანსპორტო არტერიაა.

შავიზღვისპირა ექვსი ქვეყნის რიცხვში შედის საქართველოც. სწორედ ზღვასთან არის დაკავშირებული ბერძნული კოლონიზაცია და ისტორიული კოლხეთის სახელწოდებაც. თანამედროვე საქართველოს BSEC-ის წევრია და აქვს საკუთარი ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესები. აღსანიშნავია, რომ BSEC-ის ძირითადი ფინანსური ინსტრუმენტის, შავი ზღვის ვაჭრობისა და განვითარების ბანკის (BSTDB — Black Sea Trade and Development Bank) სადამფუძნებლო შეთანხმებას თბილისში ხელი მოეწერა 1994 წელს. ამ ბანკმა წვერ ქვეყნებში ბევრი პროექტი დააფინანსა, მათ შორის საქართველოში. მაგალითად, ნავთობტერმინალის

აგება ფოთის პორტში, რომელიც 2002 წელს ამოქმედდა. აქ გადის კასპიის ზღვიდან შავი ზღვისკენ გადაზიდული ნავთობი. პროექტისთვის BSTDB-მა \$8-მილიონიანი სესხი გამოყო.

საქართველოს სტრატეგიული ინტერესებია ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა, დემოკრატიული მონაპოვრის განმტკიცება და მათი შეუქცევადობა, ევროატლანტიკურ და ევროპულ სტრუქტურებში ინტეგრაცია, ეკონომიკური და ენერგეტიკული უსაფრთხოება. BSEC-ში მონაწილეობა ხელს უწყობს ამ მიზნების მიღწევას ეკონომიკური თანამშრომლობის მეშვეობით.

ამგვარად, შავ ზღვას არა მხოლოდ რეგიონული, არამედ საერთაშორისო გეოპოლიტიკური დატვირთვაც აქვს. ამან კი შესაძლოა გამოიწვიოს მსოფლიოს უდიდესი ქვეყნების ინტერესთა შეჯახება და ძალთა გადაჯგუფება, ჩამოყალიბებული სტატუს კვოს დარღვევა და ახალი კონფიგურაციის შექმნა.

კახაბერ ჭალიჩავა

თსუ ახალი და უახლესი ისტორიის მაგისტრანტი

„ნაბუკოს“ ნაცვლად, აზერბაიჯანული ბუნებრივი აირის ევროპისთვის მიწოდება ტრანსანატოლიური (TANAP) და ტრანსადრიატიკული (TAP) მილსადენებით იგეგმება. პირველის მშენებლობა 2018 წლისთვის უნდა დასრულდეს

2013

1990

2000

1934

ყველა დროის საყვარელი სპორტული გავითი ყოველდღე

სიანსლე!

ყველ შაბათს „ლელო“ ჟურნალის სახით!

ორდენი მედალი არ არის, ხოლო რაინდი — ტიტული!

ორდენებისა და რაინდობის თემა ბოლო დროს ბევრისთვის იუმორით ან სულაც ირონიით განხილვის საგანი გახდა. უფლის ხელთუქმნელი კვართისა და საქართველოს არწივის ორდენის საქართველოს რექტორის, სიმონ კოპაძის აზრით, ამის მიზეზი ის არის, რომ ფალერიისტიკის (ჯილდომცოდნეობა), ისევე როგორც ჰერალდიკის შესახებ, საბჭოთა პერიოდში და მის შემდგომ წლებშიც, ძალიან ცოტა იწერებოდა. საქართველოში პრაქტიკულად არ არსებობს ლიტერატურა ამ დისციპლინების შესახებ, რომელიც წარმოდგენას მაინც შეუქმნიდა დაინტერესებულ საზოგადოებას. მისი განმარტებით, ორდენი არ არის მხოლოდ ჯილდო ან ლითონის ფირფიტა, ან ჯვარი... ხოლო რაინდი არ არის ტიტული.

სამეფო ორდენები და სახელმწიფო ჯილდოები საქართველოში

ორდენი, პირველ ყოვლისა, არის ორგანიზაცია, რომელსაც აქვს წესდება-სტატუტი, მმართველობითი ვერტიკალი — კაპიტული, აქვს საკუთარი სიმბოლოები (ანუ ის, რასაც დღეს ორდენს უწოდებენ) და ხშირ შემთხვევაში, საკუთარი სამოსიც.

ორდენის წევრები არიან რაინდები, იგივე კავალერები, რაც სხვადასხვა ენაზე სხვადასხვაგვარად ჟღერს: chevalier (ფრანგ.), caballero (ესპ.), cavallo (იტალ.); ritter (გერმ.), knight (ინგლ.). რაინდები სხვადასხვა იერარქიულ საფეხურს იკავებენ. თითქმის ყველა ორდენს ხუთი ხარისხი აქვს. პირველი ხარისხი რაინდია, იგივე შვეალიე, კავალერი, და სხვ.; მეორე ხარისხია რაინდი კომანდორი; მესამე — რაინდი გრანდ კომანდორი; შემდგომ მოდის რაინდი გრანდ კროსი, ანუ დიდი ჯვრის რაინდი და ბოლოს უმაღლესი —

გრანდ კოლიე, ანუ დიდი ყელსაბამის რაინდი. თუმცა ჯობს, უფრო შორიდან დავიწყოთ თხრობა, როგორ დაედო სათავე ორდენებს, რა ფორმით განაგრძო არსებობა და როგორ მოაღწია ამ ინსტიტუტმა დღემდე.

სიმონ კოპაძე: — რაინდთა სასულიერო-მხედრულ ორდენებს ჯვაროსნული ომების ეპოქაში ეკლესიამ ჩაუყარა საფუძველი. პირველები იყვნენ ჰოსპიტალიერთა, ანუ „წმ. იოანე ეერუსალიმელის ორდენი“ (1099 წ.) და ტამპლიერთა ანუ „სოლომონის ტაძრისა და ქრისტეს დატაკ რაინდთა ორდენი“ (1118 წ.), რომელთა სტატუტები თვით რომის პაპმა დაამტკიცა.

XIV საუკუნიდან ევროპაში იწყება საერო-რაინდული ორდენების ჩამოყალიბება. ასეთ ორდენებს მონარქები აარსებდნენ და სასულიერო რაინდთა ზენაციონალური ორ-

უფლის ზელოუკმნელი კვართისა და საქართველოს არწივის ორდენი (Grand Cross)

საქართველოს
გვირგვინის
ორდენი

დენებისგან განსხვავებით, მათ უფრო ნაციონალური ხასიათი ჰქონდათ.

ყველა ორდენს ჰყავდა თავისი მფარველი წმინდანი და გააჩნდა სტატუსი, რომელიც არეგულირებდა რაინდთა მოწვევისა და სხვა წესებს. სახელმწიფო და ორდენის ადმინისტრაცია ერთიანად იყო ორგანიზებული და მონარქი ან მთავარი იმავედროულად იყო ორდენის გროსმაისტერი — დიდი მაგისტრი. ორდენის მიმდინარე საქმეთა ხელმძღვანელობა ევალებოდა კანცლერს, რომელიც გამორჩეულ რაინდთაგან კაპიტულს აყალიბებდა. ორდენს ჰყავდა ხაზინადარი, რომელიც განაგებდა ორდენის სიმბოლიკისა და სიგელ-გუჯართა დამზადებას, ჰეროლდი, რომელიც კურირებდა საზეიმო ცერემონიალებს.

ისტორიულად, ორდენის სტრუქტურა ითვალისწინებს ორდენის დაყოფას კლასებად და ხარისხებად. გამოსარჩევია სამი ძირითადი კლასი: დიდი ჯვრის, კომანდორისა და რაინდის. ხარისხი უმეტესწილად ხუთია: რაინდი, კომანდორი, გრანდ კომანდორი (დიდი კომანდორი), გრანდ კროსი (დიდი ჯვარი) და გრანდ კოლეი (დიდი ყელსაბამი); ხარისხებისთვის განსხვავებულია ორდენის ნიშნე-

ბის ფორმები და ზომები. ესენია ორდენის ვარსკვლავი, ორდენის ლენტი და ორდენის სიმბოლო. მნიშვნელობა აქვს ორდენის ტარების წესსაც და სამოსზე მისი განლაგების რიგითობას (თანამიმდევრობა, უმცროს-უფროსობის მიხედვით).

ორდენის ამ სტრუქტურამ დღემდე მოაღწია, იგი შენარჩუნებულია ევროპის როგორც მონარქისტულ, ისე რესპუბლიკურ ქვეყნებში.

XVIII-XIX საუკუნეებიდან ორდენების ორი კატეგორია ჩამოყალიბდა: სამეფო-საიმპერატორო, ანუ დინასტიური და სახელმწიფო. დინასტიურ ორდენში რაინდთა მოწვევას წყვეტდნენ მხოლოდ თავად სუვერენები, ხოლო სახელმწიფო ორდენებით დაჯილდოებას ამზადებდნენ ორდენის კაპიტულები და წარუდგენდნენ სუვერენს, რომელიც წარდგინებას ადასტურებდა.

XX საუკუნის ორმა მსოფლიო ომმა და სხვადასხვა რევოლუციამ არაერთ ქვეყანაში შეცვალა მმართველობის ფორმა. ბევრმა სამეფო თუ საიმპერატორო დინასტიამ მოქმედება დევნილობაში განაგრძო. შესაბამისად, მათმა დინასტიურმა ორდენებმა მეტი დატვირთვა შეიძინეს. ისინი გახდნენ კომუნიკაციის ძი-

რითადი საშუალებები მოქმედ დინასტიებსა და სხვა სახელმწიფოთა მეთაურებთან ურთიერთობისას.

ტრადიციებისადმი ბოლშევიკების ანტაგონისტური დამოკიდებულების მიუხედავად, საორდენო სისტემას გვერდი მათაც ვერ აუარეს. ბოლშევიკებმა შექმნეს საკუთარი მახინჯი ფორმა, რომელმაც ძირითადი აქცენტი გადაიტანა ორდენის ნიშანზე და არა სტრუქტურასა და პრინციპზე. სამწუხაროდ, საქართველო გახდა სწორედ ამ მახინჯი ფორმის პირდაპირი მემკვიდრე, რამაც განაპირობა ირონიული და გაუგებარი დამოკიდებულება დინასტიური საორდენო სისტემისადმი. საბჭოთა კავშირში დაჯილდოებას კურირებდა უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი, რომელიც კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და სამინისტროთა წარდგინებით აჯილდოებდა მოქალაქეებს. სახელმწიფო ჯილდოთა გაცემის სისტემაში ეს ფორმა მემკვიდრეობით საქართველომაც მიიღო.

— რა დროიდან მოდის ბაგრატიონთა დინასტიური ორდენები და როგორ დაედო სათავე საქართველოს სახელმწიფო ორდენებს?

— ამჟამინდელი ტიპის სახელმწიფო ორდენების ისტორია XX საუკუნის პირველი ნახევრიდან იწყება. თუმცა შინაარსობრივად თუ განვიხილავთ, როგორც მხედრულ სამოსს, მაშინ თამამად შეგვიძლია ორდენებად მივიჩნიოთ იმერეთის მეფე სოლომონ I-ის მიერ შექმნილი „ფიცის კაცების“ მხედრობაც და

300 არაგველიც. ცალკე თემაა ფუსტთა მხედრობა (ქართული სამხედრო-საეკლესიო რაინდთა ორდენი). ტიპოლოგიურად ის სრულად შეესაბამება სასულიერო რაინდთა ორდენს. მისი მიზანი იყო საეკლესიო საგანძურისა და სიწმინდეების დაცვა, რაც პირუთვნელად შეასრულეს 1819-1821 წელს ე.წ. „საეკლესიო ამბოხების“ დროსაც, როცა რუსეთის ეგზარქოსებმა დაიწყეს სიწმინდეების გატანა ქართული ეკლესიებიდან. ამ მოვლენას შეეწირა 2000 ფუსტი რაინდი, სწორედ მათი თავდადების შედეგაა იმ უნიკალური საგანძურის არსებობა, რომელიც ჩვენს ოქროს ფონდშია დაცული.

პირველი პროექტი, რომელიც სახელმწიფო დინასტიური ორდენების დაარსებას ითვალისწინებდა, იონანე ბატონიშვილს ეკუთვნის. თუმცა ეს ვერ მოხერხდა რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის გამო. მას შემდეგ საუკუნეზე მეტი გავიდა, როცა 1915 წელს გერმანიაში დაარსებულმა „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტმა“, გერმანიის სარდლობასთან ერთად ჩამოაყალიბა „ქართული ლეგიონი“, რომელიც დაკომპლექტდა ქართველი ტყვეებისგან და იმჟამად თურქეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები მუსლიმანი ქართველებიდან. სამხედრო შენაერთი იმავე წელს ჩაერთო რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში, გერმანიის მხარეს მებრძოლი თურქეთის პოზიციებიდან. ბრძოლებში გამოჩენილი მხედრული მამაცობის წახალისებისთვის, „დამო-

სიმონ კობაძე:
ცალკე თემაა ფუსტთა მხედრობა (ქართული სამხედრო-საეკლესიო რაინდთა ორდენი). ტიპოლოგიურად ის სრულად შეესაბამება სასულიერო რაინდთა ორდენს. მისი მიზანი იყო საეკლესიო საგანძურისა და სიწმინდეების დაცვა

უფლის ხელთუქმნელი კვართისა და საქართველოს არწივის ორდენის (Grand Collier) ადრინდელი ვარიანტი

უკიდებლობის კომიტეტმა“ დააფუძნა „თამარ მეფის ორდენი“, რომელმაც 1918 წელს უკვე სახელმწიფო ჯილდოს სტატუსი მიიღო. სწორედ ეს ორდენი უნდა მივიჩნიოთ პირველ ქართულ მხედრულ ჯილდოდ, და რაოდენ სამწუხაროა, რომ მავანთა უვიცობის გამო ეს ორდენი ბოლო წლებში შემოდებულია, როგორც ქალთა ორდენი, რაც სრულიად სხვა რამეს ნიშნავს... ამასთან, აღსანიშნავია, რომ წმინდა თამარ მეფის ორდენი აღდგა 1942 წელს, ირაკლი ბატონიშვილის პატრონაჟით.

ბაგრატიონთა დინასტიური სამეფო ორდენის შემოღება დაკავშირებულია ბატონიშვილ ირაკლი ბაგრატიონ-მუხრანთბატონის სახელთან. მან 1939 წელს, პირველმა დიდმა მაგისტრმა, ევროპის სამეფო სახლების ტრადიციათა შესაბამისად, გამოსცა ორდენის კონსტიტუცია-სტატუტი. ორდენის ხუთივე ხარისხი განისაზღვრა საქართველოსა და სამეფო ოჯახისადმი გაწეული სამსახურისთვის, მადლიერებისა და კეთილგანწყობის გამოხატვის ნიშნად. ამით უნდა დაფასებულიყო იმ პირთა დამსახურება და ღვაწლი, რომლებმაც დახმარების ხელი გაუწიეს ემიგრაციაში მყოფ საქართველოს სამეფო ოჯახს.

„უფლის ხელთუქმნელი კვართის“, ბაგრატიონთა სამეფო ორდენის შემოღებით, ირაკლი ბატონიშვილმა განსაკუთრებით გაუსვა ხაზი იმ გარემოებას, რომ საქართველო და

მისი სამეფო სახლი პატრონია ქრისტიანობის ერთ-ერთი უპირველესი სიწმინდისა — „კვართისა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“.

სწორედ ამ ორდენის დაარსების შემდგომ შეიტყვევს ევროპის სამეფო დინასტიებმა და არისტოკრატებმა საქართველოსა და მისი სამეფო დინასტიის ისტორიის შესახებ. ამ ორდენში მოწვეული იყვნენ იმჟამინდელი მონარქები და სამეფო და საიმპერატორო სახლების მეთაურები, უმაღლესი მხედრობისა და ევროპის არისტოკრატიული სახლების წარმომადგენლები. მათ შორის არიან დღემდე არსებულ მონარქისტულ სახელმწიფოთა დინასტიების წარმომადგენლები. ჩამოყალიბდა ორდენის წარმომადგენლობები სხვადასხვა ქვეყანაში; დღეს ორდენს აქვს საკუთარი რექტორატი 70-მდე ქვეყანაში,

ორდენის დიდი ყელსაბამის რაინდები არიან: იტალიის მეფე უმბერტო II; ალბანეთის მეფე ლუკა I; ბულგარეთის მეფე ბორის III; რუანდის მეფე კიგელი V; პორტუგალიის ინფანტი მიგელ დე ბრაგანცა; მონტენეგროს კრონ-პრინცი ნიკოლას ნეგოში; სერბეთის კრონ-პრინცი ალექსანდრე კარაგეორგევიჩი; რუმინეთის პრინცი ნიკოლასი; ანჟუსა და სეგოიას ჰერცოგი ჰაიმე დე ბურბონი; ტოსკანის პრინცი ანდრეს სალვადორ დე ჰაბსბურგ-ლორენა და მრავალი სხვა.

უმნიშვნელოვანესია და შთამბეჭდავი სასულიერო პირთა შემადგენლობა: მსოფლიო პატრიარქი ბართლომეუს I, სერბეთის პატრიარქი ირენიოსი, იერუსალიმის პატრიარქი თეოფილუს-III და სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია-II.

— **რა პრინციპებს უნდა აკმაყოფილებდეს ადამიანი, რომელიც ორდენს იღებს?**

— დინასტიური ორდენით დაჯილდოება არ ხდება. მისი სწორი ფორმაა მოწვევა, შესაბამისი რეკომენდაციების გაწევის შემდეგ ორდენში იწვევენ პირს, ვინც ერთგულია მონარქიის იდეისა და მზად არის, ერთგულად ემსახუროს საქართველოს სახელმწიფოსა და ბაგრატიონთა დინასტიის კანონიერ ინტერესებს.

— **ბატონო სიმონ, რაინდობაზეც გკითხავთ. ეს ტიტულია?**

— რაც შეეხება რაინდობასა და პოლემიკას თემაზე, იყვნენ თუ არა საქართველოში რაინდები, მინდა გითხრათ, რომ ნებისმიერი ორ-

დენის წვერი, უფრო გაგრძელებული ფორმით რომ ვთქვა, ორდენის კავალერი — პირდაპირი თარგმანით არის ორდენის რაინდი. რაინდი, ანუ მხედარი იგივეა, რაც აზნაური;

ქართველი საზოგადოება მარტივად იყო მოწყობილი, — იყვნენ ადამიანები, რომლებიც ღვრიდნენ სისხლს — აზნაურები და იყვნენ ისინი, რომლებიც ღვრიდნენ ოფლს — გლეხები. ერთნი იცავდნენ იმათ, ვინც ღვრიდა ოფლს და ეს უკანასკნელნი მათ გამოკვებაზე ზრუნავდნენ... თავადების ვალდებულება იყო, ეზრუნათ მათ მმართველობაში მყოფი მამულებიდან ლაშქრის გამოყვანაზე. ყველაფერი სისხლის ფასად იყო დადგენილი. მობილიზაციის ორი ტიპი არსებობდა: კომლზე კაცი — სავალდებულო სამხედრო სამსახური და ქუდზე კაცი — საყოველთაო მობილიზაცია, ანუ საჭირო იყო კომლიდან რამდენიმე კაცის გამოყვანა, ვისაც კი ხელში იარაღის დაჭერა შეეძლო... თანამედროვე ფორმულირებით, აზნაური არის ოფიცერი, მათი უმთავრესი ვალდებულება იყო მამულისთვის სისხლის გაღება, პრივილეგია კი — ხმლისა და ღებების ტარება.

— საეკლესიო აზნაური რას ნიშნავდა?

— ისინი ეკლესიის კუთვნილ მიწებზე ცხოვრობდნენ და მათი მობილიზება ეკლესიის წინამძღოლს, ანუ შესაბამისი ეპარქიის ეპისკოპოსს ევალებოდა. საეკლესიო აზნაურები ღვზს მხოლოდ ცალ ფეხზე ატარებდნენ.

— წმინდა თამარ მეფის ორდენის შესახებ რას დაამატებდით?

— 1942 წელს ბერლინში ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის წარმომადგენლები შეიკრიბნენ და ქართველ ტრადიციონალისტთა კავშირი დააარსეს. იგი მიზნად ისახავდა საქართველოს განთავისუფლებას კომუნისტური რეჟიმისგან და მმართველობის ფორმად კონსტიტუციურ მონარქიას ირჩევდნენ. ტრადიციონალისტთა შორის იყვნენ ის პირები, ვინც სათავეში ედგნენ დამოუკიდებლობის კომიტეტს, თამარ მეფის ორდენის დამფუძნებლები და პირველი რაინდები. მათ შორის გრაფი ვერნერ ფონ შულენბურგი. სწორედ მათი თხოვნით აღდგა წმინდა თამარ მეფის ორდენი ირაკლი ბატონიშვილის პატრონაჟის ქვეშ.

ლალი პაპასკირი

წმ. მეფე
თამარის
ორდენი

2300 წლის კალკულატორი

ჩინეთში, ცინხუას უნივერსიტეტის მეცნიერებმა ბამბუკის 2500 წერილი ზოლი გაწმინდეს, რომელთა ასაკი დაახლოებით 2300 წელია და ძვ.წ. 305 წლით თარიღდება.

მათი თავმოყრა თავის დროზე 65 ძველი ტექსტის შესადგენად დასჭირვებიათ. ცინხუას უნივერსიტეტის მათემატიკის ისტორიის მკვლევარი ფენ ლი შენგი განმარტავს, რომ ბამბუკის 21 ზოლზე ათობითი სისტემითაა რიცხვები თავმოყრილი და განლაგებული —

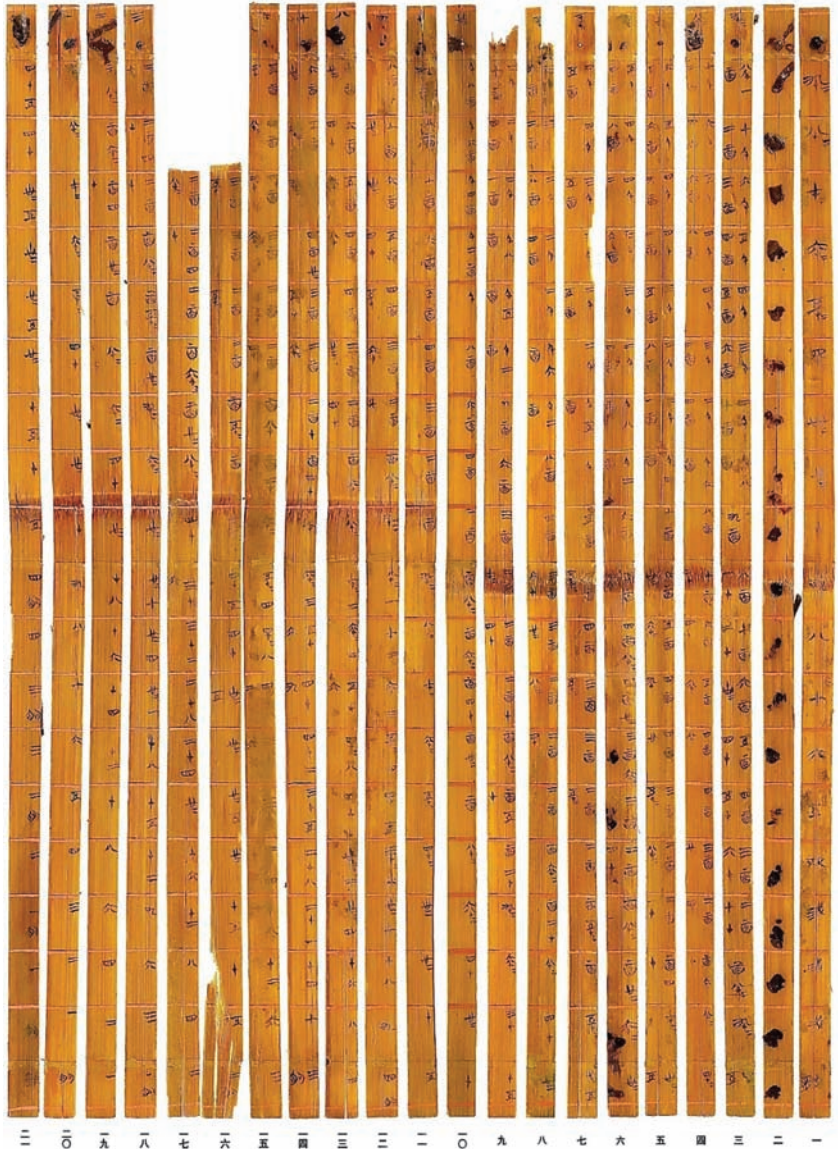
ის გამრავლების ტაბულის მსოფლიოში უძველეს ნიმუშს წარმოადგენს.

მეცნიერი ვარაუდობს, რომ „კალკულატორს“ მიწის ზედაპირის ფართობის, აგრეთვე გადასახადების გამოთვლისთვის იყენებდნენ.

ფენ ლი შენგის შეფასებით, „ასეთი რთული გამრავლების მატრიცა ჩინეთის ისტორიაში უნიკალურია“.

მომზადებულია
archaeology.org-ის მიხედვით

ასე გამოიყურება
ბამბუკის
21 ზოლზე
განლაგებული
უძველესი
„კალკულატორი“,
რომელიც
გამრავლების
ტაბულის
მსოფლიოში
საერაულოდ,
უპირველეს
ნიმუშს
წარმოადგენს

გენერალ გრიგონოს მკვლელობა

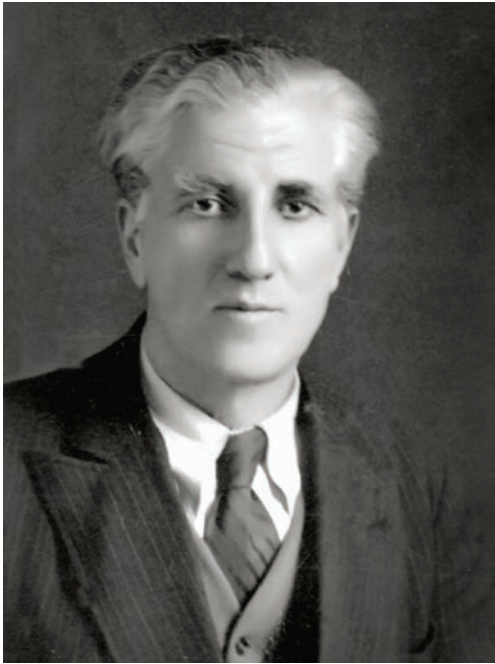
თბილისი 1905 წელს

„1905 წლის რევოლუცია დამარცხდა. გენერალ ალიხანოვ-აგარსკისა და სხვა დამსჯელმა ექსპედიციებმა სისხლის ღვარი დააყენეს მთელ საქართველოში. რამე მასობრივ მუშაობაზე ოცნებაც შეუძლებელი იყო... რევოლუციონერებმა პროვინციები დატოვეს და ქალაქებში, უმთავრესად ტფილისში გადავიდნენ, სადაც შედარებით უფრო ადვილი იყო დამალვა.“

ტფილისი მაშინ ნამდვილ ალყაშემორტყმულ ქალაქს წარმოადგენდა. გამოცხადდა სამხედრო წესები, ხელისუფლების წარმომადგენლები გამპყინვარებული ნადირობდნენ რევოლუციონერებზე. პარტიას ფარულად, იატაკქვეშ უნდა შეენახა ძალიან ბევრი ამხანაგი, რომელთაც მოელოდათ სიკვდილი ან უვადო კატორღა. ამისთვის საჭირო იყო თანხა. ზოგ ამხანაგებს ესაჭიროებოდათ არალეგალური ბინები, ზოგნიც უფრო საიმედო, მიუწვდომელ ადგილებში უნდა გაგზავნილიყვნენ. მიუხედავად განადგურებისა, პარტიზანული ბრძოლა გრძელდებოდა“, — ასე აღწერდა მაშინდელ ვითარებას რევოლუციონერი ბარონ ბიბინეიშვილი. დამარცხებული რევოლუციონერები ყველანაირი მეთოდებით ცდილობდნენ ჩამქრალი ცეცხლის ხელახლა

გადვივებას. მოქმედების მთავარ მეთოდად კვლავაც ტერორისტული აქტები რჩებოდა.

რევოლუციური კერები მთლიანად რომ მოესპო, 1905 წლის ბოლოს ხელისუფლებამ გადამწყვეტი ნაბიჯი გადადგა და მოწინააღმდეგეს ფართომასშტაბიანი და დაუნდობელი ტერორი გამოუცხადა. კავკასიაში მთელი ძალაუფლება ჯარს გადაეცა, მათი მეთაურობა კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსს, ფიოდორ გრიგონოს ჩაჰბარდა. გენერალი ხელმძღვანელობდა „თბილისის რუსულ პატრიოტულ საზოგადოებას“, მისი ინიციატივით შეიქმნა კავკასიის შტაბის ოფიცერთა რეაქციული დაჯგუფება, რომელმაც ფაქტობრივად ხელთ იგდო ძალაუფლების სადავეები. გენერალ გრიგონოს სძულდა ე.წ. კავკასიელი „კრამოლნიკები“ (მეამბო-

ვლას შკელაძე

ხეები). მოუწოდებდა, გაენადგურებინა მათი სოფლები და სახლები, ხოლო მუშები კი ჩამოეხრჩოთ. განსაკუთრებით ვერ იტანდა ქართველებს, რომელთაც რუსეთის მეფის ხელისუფლების საწინააღმდეგო ყველანაირი დანაშაულის ორგანიზატორებად მიიჩნევდა.

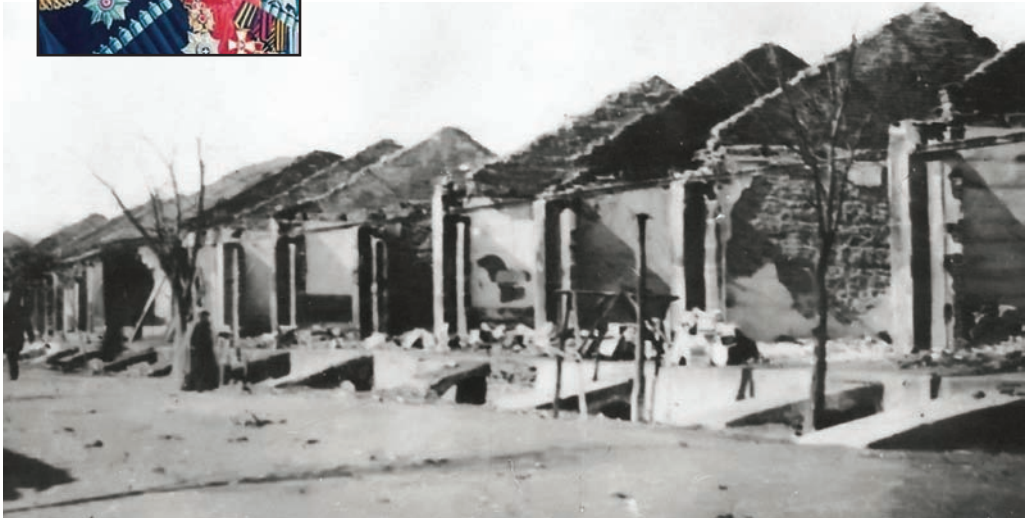
გრიანზოვის „დამსახურებით“ 1905 წლის 29 აგვისტოს ქალაქის გამგეობის შენობასა და მიმდებარე ქუჩებში 100-მდე კაცი დაიღუპა, 300-მდე კი დაიჭრა; 22 ოქტომბერს გოლოვინის პროსპექტზე ხალხის დარბევისას 43 მეამბოხე დაიღუპა და 38 დაიჭრა; 19 დეკემბერს, ნაძალადევში კაზაკებსა და შეიარაღებულ მუშებს შორის შეტაკებისას ცხრა მუშა მოკლეს.

სოციალ-დემოკრატებმა გადაწყვიტეს, საპასუხო ზომები მიეღოთ და გენერალი გრიანზოვი მოეკლათ და როგორც ყოველთვის, ეს თავდაცვად ჩათვლილიყო. საქმის ბოლომდე მიყვანა სილიბისტრო ჯიბლაძეს დაევალა. მან გაზეთ „სხივის“ რედაქციაში, ვინმე კოჭლი ბაგრატას მეშვეობით, გამოიძახა ცნობილი ტერორისტი არშაკ მეგრებიანცი. ტერორისტმა შეარჩია თავისი ჯგუფის წევრები: არსენა ჯორჯიაშვილი, შაქრო პუშკინა, ბათუა, ხუნხუზა და იაკოფა დარიბოვი. შეთანხმების შემდგომ მიხო ლომთათიძემ ტერორისტებს გენერალი უჩვენა. ნოე ჟორდანიას შემდგენიარად აღწერს ამ ამბავს: „(ჯიბლაძემ ტერო-

გენერალი მაქსიმ ალიხანოვ-აგარსკი

ალიხანოვ-აგარსკის დამსჯელი რაზმის მიერ გადამწვარი ერთ-ერთი ქუჩა ოზურგეთში

რისტები) დააყენა თავის ადგილას, გრიაზნოვის სადგომის წინ, ხოლო თვითონ დადგა გოლოვინის პროსპექტზე, საიდანაც ხელსახოცის ამოღებით უნდა ეცნობებინა გრიაზნოვის გამოსვლა შტაბიდან. უცებ გრიაზნოვმა მართლაც გამოიარა ეტლით, სილვამ ნიშანი არ მისცა, რატომ? მას გვერდში ქალი ეჯდა და არ სურდა მისი დალუკვა. სამაგიეროდ, ტერორისტებმა კარგად დაინახეს გრიაზნოვის სახე და დაიმახსოვრეს. სილვა შემოვიდა ჩემთან რედაქციაში და მიამბო თავგადასავალი და დაამატა: ხვალ — ვერ გამექცევაო“.

სხვადასხვა მიზეზთა გამო ექვსკაციანი ჯგუფიდან დარჩენი მხოლოდ არსენა ჯორჯიაშვილი და არშაკა მეგრებიანცი. ბომბის სროლამ არსენა ჯორჯიაშვილს მოუწია. „აგერ სდგას სახე დაფიქრებული, დიდრონი წარბებით, ღრმა შავი თვალებით, მუდამ დინჯი, ახალგაზრდისთვის უჩვეულო სახის სიმტკიცით არსენა ჯორჯიაშვილი. თავის დიდ გმირულ საქმისთვის ბომბს ითხოვს“, — წერს რევოლუციონერი, რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშაკთა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრი ვლასა მგელაძე.

არსენა ჯორჯიაშვილი სახაზინო გლეხის ექვსშვილიანი ოჯახის უფროსი ვაჟი იყო. ის 1881 წლის 7 აპრილს დაიბადა. 1900 წელს მამამისმა მეცხვარეობა მიატოვა და მთელი ოჯახით თბილისში გადასახლდა, სადაც მშენებლებისთვის მტკვრის სანაპიროდან ურმით ქვიშას ეზიდებოდა. სიღარიბის გამო არსენას განათლება არ მიუღია. 14 წლისა უკვე ოჯახს ეხმარებოდა. 1905 წლის რევოლუციის დროს რკინიგზის სახელოსნოში მუშაობდა. მალე გაფიცვაში მონაწილეობისთვის სამსახურიდან დაითხოვეს და ისიც რევოლუციურ მოძრაობაში ჩაება. 1905 წელს პროკლამაციების გავრცელებისთვის არსენა დააპატიმრეს, მაგრამ სამხილის უკმარისობის გამო მალევე გაათავისუფლდა, თუმცა კი პოლიციის ზედამხედველობა დაუნიშნეს. თბილისის ჟანდარმერიის დოკუმენტებში ჯორჯიაშვილი მოხსენიებულია, როგორც წითელი რევოლუციონერი და ტერორისტთა მეთაური. რაზმის წევრები იკრიბებოდნენ არსენას მამის ნაქირავები სახლის სხვენზე, იქვე მზადდებოდა ყუმბარები. ჯორჯიაშვილი აქტიურად მონაწილეობდა შეიარაღებულ თავდასხმებში პოლიციის მოხელეებსა და ჯარის ნაწილებზე;

მეორე რიგში მარცხნიდან მეორე კოტე ცინცაძე

1905 წლის 25 სექტემბერს ტერორისტებმა თბილისის სხვადასხვა უბანში 11 ყუმბარა ისროლეს. ყუმბარა შეაგდეს ორთაჭალაში განლაგებულ კაზაკთა პოლტაის პოლკის ასეულის ყაზარმაში, რის შედეგადაც ათამდე ჯარისკაცი დაიღუპა. ამ თავდასხმისას დაიჭრა წითელრაზმელი უსენაშვილი, რომელიც არსენამ სამშვიდობოს გაიყვანა. იმავე დღეს აღნიშნული პოლკის მეორე ასეულის ყაზარმას რამდენიმე ყუმბარა ესროლეს, 25-მდე კაზაკი დაიჭრა.

კოტე ცინცაძე იხსენებდა: „ამხანაგ არსენა ჯორჯიაშვილს მინდობილი ჰქონდა გენერალ გრიაზნოვის მოკვლა. აქტის სისრულეში მოყვანა ამხ. ჯორჯიაშვილს დააგვიანდა. დამიძახა კობამ (დღეს სტალინმა) და მითხრა: მოაშზადე რამდენიმე ყოჩადი ბიჭი და ერთ კვირაში თუ ჯორჯიაშვილმა ვერ შეასრულა, შემდეგ შენ მოგანდობთო. მე ძალიან გამიხარდა. მოვაშზადე კიდევ ორი ამხანაგი და ველოდებით ერთ კვირას. ამხანაგმა ჯორჯიაშვილმა ჩინებულად შეასრულა თავის მინდობილობა და მე კი დამტოვა პირლია“. ცინცაძის საპირისპიროდ, ლევ ტროცკი აღნიშნავს, რომ კობა-სტალინის უშუალო მონაწილეობა გრიაზნოვის მოკვლაში გამონაცხვია. ის ყვრდლობა ანონიმ ავტორს და ამყარებს იმ ცნობილ ფაქტებს, რომ ეს ტერაქტი მოახდინეს საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის (მენშევიკების) დადგენილებით სპეციალურად

ჯორჯიაშვილი და სხვები — მარცხნიდან: უცნობი, მეგრებიანცი (დგას ჯოხით), კონსტანტინე გოგიტიძე (ჩოხაში). წეს: არსენა ჯორჯიაშვილი

დანიშნულმა პარტიულმა ტერორისტებმა. „სტალინს, ისევე როგორც ბოლშევიკებს, საქართველოში საერთოდ არავითარი გავლენა არ ჰქონია და ამ საქმეში არანაირი მონაწილეობა არ მიუღია“, — წერდა ტროცკი. ძალიან საეჭვო მტკიცებაა. მიუხედავად იმი-

სა, რომ ბოლშევიკები რიცხობრივად დიდად ჩამოუვარდებოდნენ მენშევიკებს, მათი როლი ტერაქტებში თუ არ ჭარბობდა, უტოლდებოდა მენშევიკებისას. როგორც სხვადასხვა მასალით მტკიცდება, სტალინის როლიც მნიშვნელოვანი იყო ტერორისტული აქტების მომზადებასა და აღსრულებაში.

გრიგოლ ურატაძე

გრიგოლ (გრიშა) ურატაძის თქმით, როცა საჭირო გახდა სტალინის ფიგურის განდიდება, ბოლშევიკებმა გრიაზნოვის მკვლელობის დაგეგმვა და შესრულება მთლიანად მას მიაწერეს, მაგრამ „დააიწყვადთ, რომ გენერალ გრიაზნოვის მკვლელობა დეტალურად იყო აღწერილი მათ ჟურნალშივე ამ აქტის ხელმძღვანელის მეგრებიანცის მიერ“. ურატაძეს მხედველობაში აქვს „რევოლუციის მათიანე“ (1923 წ. №4), რომელიც ჩეკამ ბიბლიოთეკებიდანაც კი ამოიღო. ურატაძეს მეგრებიანცის „გაუჩინარებელი“ წერილიდან დიდი ნაწყვეტი მოჰყავს თავის წიგნში, ხოლო ბოლოს იშველიებს ციტატას, რომელიც ამ წერილში საერთოდ არ არის: „მის ფაეტონს ბომბი ესროლა ჯორჯიაშვილმა; ამ ბომბით იქნა მოკლული გრიაზნოვი, მაგრამ ბომბის ნამსხვრევებით დაიჭრა თვითონ ჯორჯიაშვილი... საქართველოს დაპყრობის შემდეგ ბოლშევიკებმა ეს საკმაოდ პოპულარული აქტი ჯერ მისაკუთრეს, შემდეგ კი თვით ჯორჯიაშვილი ბოლშევიკად გამოაცხადეს და ბოლოს, როცა

ეს საჭირო გახდა სტალინის განსაზღვრულად, ავტორობა და განხორციელება მას მიაწერეს“. როგორც ხედავთ, დეზინფორმაციასა და მოწინააღმდეგის დამცირება-დაკინების მცდელობას სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ორივე ფრაქცია წარმატებით იყენებდა. ამ შემთხვევაში ეს სჭირდებოდა დამარცხებულ მხარეს — მენშევიკებს: ეს წიგნი საფრანგეთში დაიწერა და აშშ-ში გამოქვეყნდა 1968 წელს. აღსანიშნავია, რომ არშაკ მეგრაბიანცმა 1935 წელს დაწერა „ჩემი მოგონებები დიდ სტალინზე“, სადაც ერთი სიტყვიტაც კი არ არის ნახსენები გენერალ გრიაზნოვის მკვლელობის ამბავი, მით უმეტეს, მასში სტალინის როლი.

დადგა 1906 წლის 16 იანვარი. ტერორისტებმა ადგილი შეარჩიეს და დაიწყეს ცდა. გრიაზნოვის მოლოდინში ჯორჯიაშიელი ბაღის გასასვლელ კართან ჩამოჯდა ძელსკამზე. იქვე ერთი მოქალაქე ორ ჯარისკაცს საათს ევაჭრებოდა. მათ შეეძლოთ ხელი შეეშალათ, ამიტომ არსენამ ამოიღო სამი მანეთი და ჯარისკაცს გაუწოდა, საათს მე ვყიდულობო. მან გამორთვა ფული, ჯიბეში ჩაიღო, ხოლო საათი იმ მოქალაქეს დაუბრუნა და წავიდა. არსენა აღშფოთდა და უნდოდა ჯარისკაცს დასდევნებოდა, მაგრამ ზუსტად ამ დროს, ბარიატინსკის (ყოფილი ჯორჯიაშიელის, დღევანდელი გია ჭანტურიას) ქუჩიდან ეტლი გამოჩნდა. იქვე, ქუჩაზე ქალი ორი ბავშვით გადადიოდა.

არშაკ მეგრაბიანცი: „დაახლოებით დილის 9 საათზე დავინახეთ, რომ გრიაზნოვი გამოდის ქუჩაში... არსენა მძიმედ, ფრთხილად მიუახლოვდა ეტლს, გადაუგდო ბომბი და ჩაწვა იქავე. ბომბი აფეთქდა. გრიაზნოვი თავის მეეტლითა და ერთი ყაზახით განადგურდა. საინჟინრო მმართველობის მწერლებმა რომ დაინახეს ეს, მორთეს ყვირილი, დერჟი დერჟიო და შემოარტყეს ალყა არსენას, სანამ იგი მოასწრებდა ადგომას. მე ბაღის კართით შევვარდი ბაღში და გავიპარე“.

ბომბის აფეთქებისას ბავშვებიანი ქალი ფეხში დაიჭრა, პატარები უვნებლად გადაარჩნენ. ამ ამბის თვითმხილველი ვინმე კარასევი წერდა: „გენერალი უძრავად იჯდა იმავე პოზაში. მე ვთქვი, რომ საჭიროა მისი წაყვანა მიხეილის საავადმყოფოში, რადგან შეიძლება მხოლოდ დაჭრილია და უგრძნობ მდგომარეობაშია... მეეტლემ განაცხადა —

ჯანდარმერიის მოხელე

წასვლა არ შემეძლია, დაჭრილი ვარ და ძაღლონეს ვკარგავო. მართლაც, მისი წინსაფარი სისხლიანი იყო. რათა არ დაკარგულიყო ძვირფასი დრო, კოფოზე დაესვი ვიღაც ჯუჯა ჯარისკაცი... მე გენერლის გვერდით დაგვიყვი და მიხეილის საავადმყოფოში წავიყვანე. ეტლში შემოხტა გენერალ გრიაზნოვის სახლის შვეიცარი. გზაზე, ვორონცოვის ხიდზე შევნიშნე, როგორ გაუყვითლდა სახე გენერალს და როცა საავადმყოფოში მივიყვანე, უკვე მკვდარი იყო“.

არსენამ გაქცევა სცადა, მაგრამ ბაღში მყოფმა ორმა ჯარისკაცმა, რომელთაგან ერთ-ერთს მან სამი მანეთი მისცა, ფეხი დაუღო და წააქცია. თვალის დახამხამებაში გაჩენილმა კაზაკთა ჯგუფმა ტერორისტი ცემით ლამის სიკვდილის პირას მიიყვანა. ნაცეში ჯორჯიაშიელი საკომენდანტო სამმართველოში (ამჟამინდელი კინოთეატრ „რუსთაველის“ შენობა) გადაიყვანეს. ნაცნობმა პოლიციელმა არსენას მამას სახლში მიაკითხა და სამმართველოში შვილის სანახავად მიიყვანა. მამას უნდოდა გასისხლიანებული შვილისთვის თავის ქვეშ ქული ამოეღო, მაგრამ არ დაანებეს — ძაღლი ძაღლივით უნდა მოკვდესო.

სამმართველოდან გონებადაკარგული

ჯორჯიაშვილი თბილისის სამხედრო პოს-
პიტალში გადაიყვანეს და საპატიმრო გან-
ყოფილების პალატაში მოათავსეს. მას
დღე-ღამის განმავლობაში ორი შეიარაღებუ-
ლი ჯარისკაცი დარაჯობდა. ტერორისტის
ჯანმრთელობით დაინტერესებული იყო თვით
მეფისნაცვალი, რომელსაც პოსპიტალიდან
ყოველდღე აწვდიდნენ ოპერატიულ ცნობას.
ნაცემი ჯორჯიაშვილი რამდენიმე დღის გან-
მავლობაში კომაში იმყოფებოდა.

ჯორჯიაშვილი გონს 23 იანვარს მოვიდა,
ხოლო პირველი დაკითხვა 27 იანვარს მო-
ეწყო. პატიმარს ხმა წართმეოდა, ჩურჩულით
აძლევდა ჩვენებას და ყველაფერს უარყოფდა.
არსენას დის, ელენეს მოგონებით, როცა ის
სულ პატარა, მძის სანახაუდ მიიყვანეს, ჯორ-
ჯიაშვილს ფეხებზე ბორკილები ედო, ხოლო
პალატაში ჯარისკაცები იდგნენ, რის გამოც
ის ძლიერ შეშინდა, მაგრამ მძამ დააწყენარა.

სასამართლოში ჯორჯიაშვილს იცავედა
ცნობილი ქართველი იურისტი სოსიკო ბარა-
თაშვილი. მაგრამ ბრალდებულს ამან ვერ უშ-
ველა და ტერორისტს ჩამოხრჩობა მიუსაჯეს.
სილიბისტრო ჯიბლაძემ „მოახერხა ტყვესთან
კავშირის გაბმა ციხის ეკლესიის ქართველი

მღვდლის საშუალებით... ჯორჯიაშვილი მოკ-
ვდა მამაცურად, სიღვა არ გაუცია“.

ჯორჯიაშვილი ისე იყო დასუსტებული,
რომ სიარული არ შეეძლო, ამიტომ დასჯის
დღეს ციხის „კოიკიდან“ სახრჩობელამდე
ხელით მიიყვანეს. 1907 წლის 1-ელ მარტს,
ღილის 7 საათზე ჯორჯიაშვილი საგუბერ-
ნიო ციხის ეზოში ჩამოახრჩვეს და იქვე
დამარხეს.

1921 წელს საქართველოს კინოეკრანებ-
ზე გამოვიდა პირველი ქართული საბჭოთა
მხატვრული ფილმი „არსენა ჯორჯიაშვილი“
(მეორე სათაურია „გენერალ გრიაზნოვის
მოკვლა“. სხვათა, შორის, მისი გადაღება
მენშევიკების დროს დაიწყეს), სადაც მთავარ
როლს განთქმული რეჟისორი და მსახიობი
მიხეილ ჭიაურელი ასრულებდა. ფილმის გა-
მოსვლის დროს ჯერ კიდევ ცოცხლები იყე-
ნენ არსენას მშობლები, მეგობრები და ამბის
უშუალო მონაწილენი. სურათმა იმ დროის-
თვის ჩვენების რეკორდი მოხსნა — მარტო
თბილისში მოკლე ხნის განმავლობაში იგი
155-ჯერ უჩვენეს, ასეთივე წარმატება ჰქონდა
ფილმს საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში.

ირაკლი მახარაძე

1921 წელს საქართველოს კინოეკრანებზე გამოვიდა პირველი ქართული საბჭოთა მხატვრული ფილმი „არსენა
ჯორჯიაშვილი“, სადაც მთავარ როლს მიხეილ ჭიაურელი ასრულებდა

სამხედრო-ანალიტიკური
ჟურნალი

არსენალი

ინფორმაცია, რომელიც მიზანში ხვდება!

ყოველთვიური ჟურნალი!

იკითხეთ პრესის გამავრცელებლებთან!

წიგნები ადგილზე მიტანით-elva.ge; ტელ: 238 26 73; 238 26 74; 238 26 76

იოსებ სტალინი, თეოდორ რუზველტი და უინსტონ ჩერჩილი თეირანის კონფერენციის (1943 წლის დეკემბერი) დასრულების შემდეგ

არუმედგარი ტერაქტი თეირანუი

ჰიტლერილებს 1943 წელს დიდ სამეულზე თავდასასხმელად რესურსი აღარ ჰქონდათ

მოსკოვი, 1946 წელი.

სახელმწიფო უნივერსიტეტის სააქტო დარბაზში ნემსი არ ჩავარდება. ლექციას ყოფილი ჩეკისტი, პოლკოვნიკი დმიტრი მეღვედვეი კითხულობს და იგი საბჭოთა დაზვერვის საქმიანობას ეძღვნება. აუდიტორიაც მეღვედვეს სულგანაბული უსმენს.

ლექციაზე პოლკოვნიკმა განაცხადა:

— თეირანის კონფერენციის დროს ჰიტლერილები სტალინზე, ჩერჩილსა და რუზველტზე თავდასხმას გეგმავდნენ, მაგრამ ჩვენ ეს აღვეკვეთეთ. ამ საქმეში მთავარი როლი საბჭოთა მზვერავმა ნიკოლაი კუზნეცოვმა შეასრულა.

ეს სენსაციური ინფორმაცია მეღვედვემა საქართველოშიც გაიმეორა, როცა ლექცია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტშიც წა-

იკითხა 1947 წელს. შემდეგ გამოქვეყნდა მეღვედვეის რომანი „სულით ძლიერნი“. მასში თეირანში დაგეგმილ აქციაზეცაა ლაპარაკი. რომანი მრავალ ენაზე ითარგმნა და ევროპაში გამოიცა. მეღვედვეის ვერსიას უამრავი სკეპტიკური გამოხმაურება მოჰყვა. ბევრმა ის დაუჯერებლად მიიჩნია.

მეღვედვეის მტკიცებით, კუზნეცოვმა მთვრალ გერმანელ ოფიცერს ფონ ორტელს დასცინცლა, რომ თეირანში აგზავნიდნენ. ეს ამბავი ბევრმა სპეციალისტმა ეჭვქვეშ დააყენა. ცნობილი ინგლისელი ისტორიკოსი ნაიჯელ ვესტი წერდა, რომ თეირანში მართლაც რაღაც მოხდა, მაგრამ არა ისე, როგორც ამას პოლკოვნიკი მეღვედვეი აღწერს. ცნობილი გერმანელი ექსპერტი ჰაინცე აღნიშნავდა,

რომ არ შეიძლება ორტელს კუზნეცოვისათვის ეს ეთქვა, რადგან თავადაც არ ეცოდინებოდა, რომ თეირანში აგზავნიდნენ. ასეთ რამეს მზვერავს მხოლოდ უკანასკნელ მომენტში ეუბნებიან. სულ მცირე, რისი გაგებაც ორტელისგან კუზნეცოვს შეეძლო, იყო ის, რომ მას სასწრაფოდ ბერლინში იძახებდნენ.

— რატომ ცრუობენ რუსები? იმიტომ ხომ არაა, რომ თეირანში არავითარი ტერაქტი არ იგეგმებოდა და ყოველივე მათი შეთხზულება? — წერს ჰაინცე.

სტალინის სიკვდილის შემდეგ უამრავი საბჭოური მითი გაცამტვერდა, თუმცა თეირანის ოპერაციას ეს არ შეეხებია. წლების განმავლობაში საბჭოთა ისტორიკოსები ამტკიცებდნენ, რომ დიდ სამეუღლეს თავდასხმა მართლაც იგეგმებოდა, მაგრამ საბჭოთა უშიშროებამ იგი აღკვეთა და ამ საქმეში კუზნეცოვის ინფორმაციამ დიდი წვლილი შეიტანა. დღეს რუსეთში ამას ბევრი ეჭვქვეშ აყენებს, თუმცა რუსეთის უსაფრთხოების ფედერალურ სამსახურთან დაახლოებული ექსპერტები მაინც აზრს არ იცვლიან.

— ჩვენმა უშიშროებამ თეირანში დიდ სამეუღლეს თავდასხმა აღკვეთა, — ჯიუტად ამტკიცებენ ისინი.

დაწვევა საქსიო

პოლკოვნიკი დმიტრი მედვედევი მეორე მსოფლიო ომის დროს ჩეკისტურ სპეცრაზმს ხელმძღვანელობდა, რომელიც ფაშისტთა ღრმა ზურგში როვნოს ოლქში მოქმედებდა. მედვედევის განკარგულებაში იმყოფებოდა სპეციალური დანიშნულების აგენტი ნიკოლოზ ივანოვიჩ კუზნეცოვი (აგენტურული მეტსახელები „კოლონისტი“ და „პუხი“). როვნოში კუზნეცოვი გერმანელი ობერლეიტანანტის, პაულ ზიბერტის საბუთებით ჩნდებოდა. კუზნეცოვის ძირითადი ამოცანა ტერაქტები იყო. აუცილებელ ინფორმაციებს მის განკარგულებაში მყოფი აგენტი-ქალები აწვდიდნენ, რომელთაც გერმანელ ოფიცრებს მიუჩინდნენ მნიშვნელოვანი ცნობების დასაცინცლად (ჩეკისტების ჟარგონით, ასეთებს „ლასტოჩკებს“ უწოდებენ). მათგან აქტიურობით გამოირჩეოდნენ ლიდია ლისოვსკაია (მეტსახელად „ლიკი“) და მისი დეიდაშვილი მარია მიკოტა („მაია“). ლისოვსკაიას ბინა ერთგვარ სალონად ქცეულიყო, სადაც

გერმანელი ოფიცრები დროს ატარებდნენ. შტურმბანფიურერი ულრიხ ფონ ორტელი კუზნეცოვმა სწორედ ლისოვსკაიას სალონში გაიცნო. მედვედევმა იცოდა, რომ ორტელი როვნოს გარეუბანში განთავსებულ დივერსანტთა სკოლას ხელმძღვანელობდა. მათ საბჭოთა ტყვეებიდან არჩევდნენ და სათანადო მომზადების შემდეგ საბჭოთა ზურგში აგზავნიდნენ. ამდენად, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ინფორმაციას, რომელსაც ორტელს გამოსტყუებდნენ. მედვედევმა ეს ამოცანა კუზნეცოვს, ლისოვსკაიასა და მიკოტას დააკისრა. კუზნეცოვს ეს არ მოეწონა.

— საბჭოთა ისტორიკოსები ამტკიცებდნენ, თითქოს კუზნეცოვი ორტელს დაუმეგობრდა და ისინი ერთად ღრუობდნენ. ეს სიმართლეს არ შეესაბამება. სინამდვილეში კუზნეცოვი ორტელს ცეცხლივით ერიდებოდა, რადგანაც ხედავდა, რომ პროფესიონალი იყო და მასთან მცირე შეცდომაც კი არ გაუვიდოდა, — წერს თანამედროვე უკრაინელი ისტორიკოსი კიმ ზაკალიუკი.

თუმცა მედვედევის ბრძანების უგულვებელყოფა არ შეიძლებოდა. კუზნეცოვმაც გამოსაგალი იპოვა. მან ორტელი რესტორანში მხოლოდ ერთხელ დაპატიჟა, მდიდრული სუფრაც გაუშალა, მიკოტას კი დაახლოება

პოლკოვნიკი დმიტრი მედვედევი

ოტო სკორცენი

უბრძანა. ქალი ორტელის საყვარელი გახდა და „კოლონისტმა“ ეს უმაღლ მოახსენა მედვედევს.

— კუზნეცოვმა ზუსტად გათვალა. ცხადია, საყვარელს ინფორმაციის მოპოვების მეტი შანსი აქვს. მედვედევსაც აღარ დაუძალებია, ორტელს შეხვდით, — წერს ზაკალიუკი.

გერმანელთან ურთიერთობების მთელი სიმძიმე მიკოტას, ანუ აგენტ „მაიას“ დააწვა. მან ორტელთან არაერთი ვნებიანი ღამე გაატარა, თან კუზნეცოვს ამომწურავ პატაკებს აბარებდა. მიკოტა ვერაფერს გახდა. მართალია, ორტელი ბევრს ლაპარაკობდა და ოხუნჯობდა, მაგრამ სამსახურის საქმეებზე კრინტსაც არ ძრავდა. მაშინ მიკოტას ლისოვსკაია მიეშველა. კუზნეცოვის ბრძანების თანახმად, ორტელს ისიც ლოგინში ჩაუწვა. ლისოვსკაია გამოცდილი ჯაშუში იყო, მაკაცის მოხიბლვაც ერთობ ემარჯვებოდა, მაგრამ ორტელს მაინც ვერაფერი დააცდენინა. მოულოდნელად გერმანელი როზნოდან გაქრა. ცამ ჩაყლაპა თუ მიწამ, არაფერ იცოდა.

მედვედევი დარწმუნებული იყო, რომ ორტელი საბჭოთა ზურგში გადაისროლეს.

თავისი მოსაზრება მან ცენტრს აცნობა, თან შტურმბანფიურერის გარეგნობის დაწვრილებითი აღწერა დაურთო. როზნოდან მოსკოვში ამ საქმესთან დაკავშირებით სხვა ცნობა არ გაგზავნილა.

ჰიტლერელთა ქსელის ჩაშლა

საბჭოთა დაზვერვა ირანში აქტიურად მუშაობდა. რუსებმა აქ მართლაც საკმაოდ წარმატებებს მიაღწიეს, რაც პირდაპირ უკავშირდებოდა ვინმე ანდრეი ვართანიანის სახელს. ის 1927 წელს ოჯახთან ერთად ირანში გადასახლდა, რესპექტაბელური ბიზნესმენი გახდა და დაშნაკურ ემიგრაციასთანაც თანამშრომლობდა. ყველას ეგონა, რომ საბჭოთა კავშირიდან სტალინურ ტერორს გამოექცა. სინამდვილეში ვართანიანი საზღვარგარეთ საბჭოთა უშიშროებამ მიავლინა, რომლის აგენტიც 1923 წლიდან იყო.

ანდრეი ვართანიანი თავგამოდებული შოვინისტი და ე.წ. დიდი სომხეთის შექმნის მომხრე გახლდათ. ამის მიღწევა კი მხოლოდ გარეშე ძალების მხარდაჭერით იყო შესაძლებელი. საბჭოთა სპეცსამსახურების გარდა, ანდრეი ვართანიანმა კავშირი ინგლისელებთანაც დაამყარა. მისი საკონდიტრო ფაბრიკის საფარველში ჯაშუშური ქსელი მოქმედებდა, რომლის საცეცხებაც თვით შაჰის სასახლეშიც შეადგინა. როცა მოსკოვში დარწმუნდნენ, რომ ვართანიანთან თანამშრომლობა მათთვის სასარგებლო იქნებოდა, მასთან სისტემატური კავშირი დაამყარეს. საამისოდ ირანში გამოცდილი მზვერავი ივანე ალაიანცი მიავლინეს. მისი ერთ-ერთი საიმედო დამხმარე ანდრეი ვართანიანის ვაჟი გეგორქი გახდა. ალაიანცმა მას მეტსახელად ამირი შეურჩია და სადაზვერვო საქმიანობაში ჩააბა. გეგორქ ვართანიანმა საკუთარი ჯგუფი შექმნა და კავშირი დაამყარა როგორც აზერთან, ასევე ინგლისის დაზვერვასთანაც.

— ვართანიანის ჯგუფში უამრავი ორმაგი ან სულაც სამმაგი აგენტი იყო, რომლებიც ხელფასს იღებდნენ როგორც რუსების, ასევე გერმანელებისა და ინგლისელებისგანაც. რუსები ამას ოსტატურად იყენებდნენ, — წერს ამერიკელი ჟურნალისტი და ისტორიკოსი უილიამ შირერი.

ამირმა ირანში მოქმედი მსხვილი გერმანელი ჯაშუშის, ფრანც მაიერის ნღობის

მოპოვება შეძლო. მაიერს საესეებით აძლევდა ხელს, რომ ვართანიანი იმედროულად ინგლისელებთანაც იყო დაკავშირებული. ის კი ვეღარ წარმოედგინა გერმანელს, რომ რუსპექტაბელური ფაბრიკანტის ვაჟი რუსებისთვის იმუშაებდა. გვეორე ვართანიანის წყალობით ალაიანცმა მაიერის ქსელში შეაღწია და მისი ბევრი წვერი გადაიბირა. რუსების აგენტი თვით მაიერის მოადგილე და მარჯვენა ხელიც კი გახდა.

თვირანი კონფერენციისთვის უცბად არ შეურჩევიათ. აშშ-ის პრეზიდენტმა რუსველტმა სტალინის შეხვედრა მანაგუაში (ნიკარაგუა) შესთავაზა. სტალინმა იუარა. უარყვეს უინსტონ ჩერჩილის წინადადებაც კონფერენციის ერაყში გამართვის შესახებ. მაშინ მან სტალინის თვირანი შესთავაზა და ისიც დათანხმდა. დათანხმდა აშშ-ის პრეზიდენტიც. საბოლოო გადაწყვეტილება კონფერენციის დაწყებამდე მხოლოდ ოცი დღით ადრე მიიღეს, თუმცა გერმანელებმა ამის თაობაზე მაინც შეიტყვეს.

ანკარაში დიდი ბრიტანეთის ელჩის მოსამსახურე ვინმე ბაზნა გახლდათ. ის გერმანიის აგენტი იყო და ატარებდა ფსევდონიმს „ციცერონი“. ბაზნამ უამრავი ზესაიდუმლო ინფორმაცია მოიპოვა. სწორედ „ციცერონმა“ შეატყობინა ბერლინს, რომ დიდი სამეული თვირანში შეიკრიბებოდა. ცნობის მოპოვება კონფერენციის დაწყებამდე სულ რვა დღით ადრე მოხერხდა. მიუხედავად ამისა, ჰიტლერმა დიდ სამეულზე თვდასხმა მაინც გადაწყვიტა. ოპერაციის კოდური სახელწოდება „დიდი ნახტომი“ გახდა, მისი შესრულება კი ოტო სკორცენის დაეკალა.

1941 წლის აგვისტო-სექტემბერში საბჭოთა და ინგლისურმა ჯარებმა ირანის ოკუპაცია მოახდინეს. სსრკ-ინგლისის ერთიანი ძალით აქ არსებულ გერმანულ აგენტურას უდიდესი დარტყმა მიაღება. ყველა მეტ-ნაკლებად აქტიური გერმანელი მზვერავი დააპატიმრეს. ამ საქმეში გვეორე ვართანიანმა ანუ ამირმა უდიდესი როლი შეასრულა. მისმა ჯგუფმა საიდუმლო ინფორმაციებით მოამარაგა როგორც რუსები, ასევე ინგლისელები. სკორცენისაც დიდი არჩევანი არ ჰქონდა. ფსონი რომელიმე გადარჩენილ ჯაშუშზე უნდა დაედო, რომელიც მასობრივი დაპატიმრების ტალღას გადაურჩა და იატაკქვეშეთში

საბჭოთა მზვერავი გვეორე ვართანიანი მეუღლესთან ერთად

ათარებდა თავს. ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ გადაწყვიტა, აქცენტი თავის ძველ მეგობარ მაიერზე გადაეტანა. ბუნებრივია, რუსებმა ყოველივე მაშინვე შეიტყვეს. ვართანიანსაც მაიერზე თვალთვალის გაგრძელება უბრძანეს. როგორც ჩანს, გერმანელს გულმა ცუდი უგრძნო, რადგანაც იგი მოულოდნელად გაქრა.

თვირანის კონფერენცია ახლოვდებოდა. სტალინმაც უშიშროების მაშინდელი შეფიკსეოლოდ მერკულოვი გამოიძახა:

— რამდენად მართალია, რომ თვირანში ჩვენზე თვდასხმა იგეგმება? — შეეკითხა სტალინი.

— დიახ, ასეთი ინფორმაცია არსებობს, — ჩუმად მიუგო მერკულოვმა.

— ეს არ კმარა! — სტალინის ხმაში დაუფარავი გაღიზიანება გამოკრთა, — მე ზუსტი ცნობები მჭირდება! ვინ, სად, როდის აპირებს თვდასხმას!?

— გასაგებია, ამხანაგო სტალინი!

— შეთქმულება არსებობს, ამაში ეჭვი არ მეპარება, — სტალინი წამით გაჩუმადა, — ამიტომ ის ჩვენ უნდა ვამხილოთ და არა ინგლისელებმა ან ამერიკელებმა! გასაგებია?

ბრიტანეთის ჯარები, საბჭოთა არმიასთან ერთად, 1941 წლის აგვისტო-სექტემბერში ირანში შევიდნენ

„თიირანში ყველაზერი ცუდადაა“

გაუჩინარებული მაიერის კვალს თავდაპირველად ინგლისელებმა მიაგნეს. გერმანელმარეზიდენტმა სომხურ სასაფლაოს შეაფარა თავი, მესაფლავედ მოეწყო და მახლობლად პატარა ქოხში დაიკვიდრდა. ზოგიერთი მკვლევარი გამოთქვამს ვერსიას, რომ მაიერს ვართანიანის ჯგუფის წევრებმა მიაკვლიეს და ეს ინფორმაცია ინგლისელებს მიჰყიდა. თავად ვართანიანი ამ მოვლენებიდან უკვე მრავალი წლის შემდეგ აღიარებდა, რომ გაუჩინარებული მაიერის კვალს მართლაც ვეძებდითო.

— მაიერი თავს ირანელად ასაღებდა. იგი ისე იყო შენიღბული, ნამდვილი ირანელისგან ვერ გარჩევდით. ჩვენ მის ადგილსამყოფელს მივაკვლიეთ და ვაპირებდით ყოველივე ჩვენებისთვის შეგვეტყობინებინა, მაგრამ ინგლისელებმა დაგვასწრეს და მაიერი აიყვანეს, — განაცხადა თავის ტელეინტერვიუში ვართანიანი 2010 წელს.

დაპატიმრებულმა მაიერმა დაკითხვისას განაცხადა:

— ბერლინიდან მივიღეთ ცნობა, რომ თეირანში სპეციალურ ჯგუფს გადმოსხამდნენ. ჩვენ მათთვის ხალხი და საიმელო კონსპირაციული ბინები უნდა დაგვეზედრებინა.

მაიერმა ჯგუფის გადმოსხმის ადგილი და დროც დაასაჩელა. ამ ინფორმაციის საფუძველზე ინგლისელებმა ირანში შემოდგეული პირველი გერმანული ჯგუფი გაანადგურეს. მას სათავეში ვინმე ფონ ჰოლტენ პფლუგი ედგა. დაპატიმრებული დივერსანტების ჩვენების საფუძველზე ცხადი იყო, რომ ნაცისტები თეირანში ტერაქტს გეგმავენ. თუმცა ვერ მო-

ხერხდა დადგენა, ვინ, სად და როდის მოაწყობდა. ვერც ის შეიტყვეს, ვინ ხელმძღვანელობდა ოპერაციას, ზუსტად რამდენი დივერსანტი იყო ჩაბმული მასში, ან როდის უნდა გადმოქსნდარიყო გერმანელთა მომდევნო დესანტი.

— ინგლისელები ჯენტლმენები არიან და მოკავშირისადმი ერთგულებას ყველაზე მაღლა აყენებენ. რუსებსაც მაშინვე შეატყობინეს, ჰიტლერელები შესაძლოა ტერაქტს აშხადებენო, — წერს უილიამ შირერი.

ინგლისელები მიიჩნევენ, რომ შექმნილ ვითარებაში კოორდინირებული მოქმედება იყო აუცილებელი. რუსები დათანხმდნენ, თუმცა ეს უფრო ტაქტიკური ნაბიჯი იყო. საბჭოთა უშიშროებას შეთქმულება თავად უნდა გაეხსნა! ასეთი იყო სტალინის ბრძანება.

რუსებმა და ინგლისელებმა გააგრძელეს ჭორი, თითქოს მაიერი შემთხვევით ირანელ პოლიციელებს გადააწყდა და ორმხრივი სროლისას მოკვლეს. მაიერის ფუნქციები მისმა მოადგილემ შეითვისა, რომელიც საბჭოთა აგენტი იყო. მას ბერლინთან ინტენსიური რადიოკავშირი ჰქონდა, ამიტომ რუსებს აცნობა, რომ განსაზღვრულ დღეს და ადგილას გერმანელები კიდევ ორი დივერსიული ჯგუფის გადმოსროლას აპირებდნენ. ეს ინფორმაცია კიდევ ერთმა ორმაგმა აგენტმა, ერნსტ მერსერმაც დაადასტურა.

საბჭოთა უშიშროებამ დივერსანტთა ორივე ჯგუფი გაანადგურა. ერთ-ერთს სათავეში ვინმე ვლადიმერ შვეელიოვი ედგა, მეორეს კი ულრიხ ფონ ორტელი, სწორედ ის, რომლის როზნოდან გაუჩინარებასაც თავის დროზე კუნეციოვი იტყობინებოდა. ორტელი ჯერ ალაიან-

ცმა დაკითხა. შტურმბანფიურერი მოტეხილი კაცის შთაბეჭდილებას ტოვებდა. დაკითხვისას მან დაადასტურა, რომ დიდ სამეულზე თავდასხმა იგეგმებოდა. ოპერაციის კოდური სახელწოდება „დიდი ნახტომია“ და მას პირადად ოტო სკორცენი ხელმძღვანელობსო.

— ჩვენ ძველი მეგობრები ვართ, ამიტომაც ოტომ რაღაც-რაღაცები გამომხილა, — განაცხადა ორტელმა.

მერკულოვი სიხარულისგან მეშვიდე ცაზე იყო. იგი სასწრაფოდ თეირანში გაემგზავრა, რათა ორტელი პირადად დაეკითხა.

— ვის, როდის, სად უნდა მოეწყო ტერაქტი? — შეეკითხა მერკულოვი.

— არ ვიცი, — ორტელმა ამოიხრა, — მხოლოდ ის ვიცი, რაც უშუალოდ მეხება.

— და რა გეხებათ?

— ბერლინში იციან ირანში მომხდარი მასობრივი ჩაჯვრების შესახებ. მე ვითარება ადგილზე უნდა შემესწავლა და რადიოთი შემეტყობინებინა, შესაძლებელი იყო თუ არა ოპერაციის გაგრძელება.

მერკულოვი კმაყოფილებას ვერ მალავდა. ცხადი იყო, რომ ორტელი სიმართლეს ამბობდა. ის გერმანელს სიცოცხლის შენარჩუნებას დაპირდა. ორტელმაც ბერლინში რადიოგრამა გაგზავნა: „თეირანში კარგი ამინდია, ველით სტუმრებს“. მერკულოვს ეჭვი არ ეპარებოდა, რომ ამ რადიოგრამის შემდეგ გერმანელები დანარჩენ დივერსანტებსაც გადმოსხამდნენ, ოტო სკორცენი ირანში ჩამოვიდოდა, მერკულოვიც მას შეიპყრობდა...

— საბჭოთა უშიშროების შეფს უსიამოვნო მოულოდნელობა ელოდა. ორტელმა განგაშის სიგნალი გასცა — „კარგი ამინდია“ ნიშნავდა, რომ ყველაფერი ცუდადა და აქციის მოწყობა შეუძლებელია, — წერს უილიამ შირერი.

როცა მერკულოვი შტურმბანფიურერს ეშმაკობას მიუხვდა, უკვე გვიანი იყო. ჰიტლერელებმა ოპერაცია შეაჩერეს. საბჭოთა უშიშროების შეფს ისღა დარჩენოდა, ჯავრი ორტელზე ეყარა. გერმანელი თეირანის ციხეში დაიღუპა.

...რატოა უიტიითხნა „ღეზა“

შექმნილ ვითარებაში უკვე არავითარ ტერაქტზე ლაპარაკი აღარ შეიძლებოდა, თუმცა მერკულოვი სასოწარკვეთილი იყო. ის ხომ ორტელთან ჭიდილში აშკარად დამარცხდა.

ტერორისტთა მეთაურ სკორცენის შეპყრობა ვერ შეძლო. უშიშროების შეფს რაღაც უნდა მოეგონებინა თავისი მარცხის დასაფარავად.

მერკულოვი არა მხოლოდ ჩეკისტი, არამედ მწერალიც გახლდათ. მისი პიესა „ინჟინერი სერგევი“ თავის დროზე „პრაგდამ“ გამოაქვეყნა. ახლაც მერკულოვმა დეტექტიური პიესა დაწერა, სადაც როგორც თავისი, ისე მთელი საბჭოთა დაზვერვის საქმიანობა უზომოდ გააბუქა. მერკულოვმა საგანგებოდ შეისწავლა როგორც ალაიანცის ხალხის პატაკები, აგრეთვე როგნოს ტყეებიდან მოსული შეტყობინებაც, სადაც ორტელის გაუჩინარებაზე იყო ლაპარაკი. შემდეგ კიდევ ერთხელ გადაიკითხა სტალინის, ჩერჩილისა და რუზველტის ბიოგრაფიები, დაადგინა, რომ 30 ნოემბერი ჩერჩილის დაბადების დღეა.

„ღეზა“ რომ დამაჯვრებლად გამოიყურებოდეს, სიმართლის მოზრდილ დოზას უნდა შეიცავდეს. მერკულოვმაც დაწვრილებით აღწერა ის ზომები, რაც საბჭოთა უშიშროებამ ინგლისელებთან ერთად ირანში მიიღო და რომლის შედეგადაც ირანში მთელი ჰიტლერული აგენტურული ქსელი განადგურდა.

— 1943 წლისთვის ყველა აქტიური ჰიტლერული თუ მათი დამქაში განადგურებული იყო. მართალია, ზოგიერთმა მოახერხა და იატაკქ-

ვსველოდ მერკულოვის მიერ შედგენილმა ვერსიამ მეთაურობა კმაყოფილი დატოვა

ვეშეთს შეაფარა თავი, მაგრამ შექმნილ ვითარებაში ტერაქტის მოწყობა ძალიან ძნელი იყო, — მერკულოვი ამას ხაზს განსაკუთრებით უსვამდა.

მიუხედავად ამისა, ჰიტლერმა დიდ სამეულზე თავდასხმა მანაც გადაწყვიტა. უშიშროების შეფმა დაწვრილებით აღწერა, როგორ უთვალთვალენდნენ ფრანც მაიერს. არ დაუმაღავს, რომ მისი შეპყრობა ვერ მოხერხდა და ამ საქმეში რუსებს ინგლისელებმა აჯობეს. ასევე დაწვრილებით ჩამოაწიკიკა, როგორ მოისყიდეს მაიერის მოადგილე ერნსტ მერსერი და სხვა გერმანელი მზვერავეები, რომლებიც საბჭოთა აგენტები გახდნენ. ამის შემდეგ უკვე გამოწვინი იწყებოდა. მერკულოვი ამტკიცებდა, რომ ორტელს კუხნეცოვმა მართლაც გამოსტყუა ცნობა, რომ შტურმბანდიფიურერს ირანში აგზავნიდნენ. თეირანის კონფერენცია კარს იყო მომდგარი და ძნელი არ იყო მიხვედრა, რისთვის მიემგზავრებოდა ორტელი ირანში.

ტერორისტთა მეთაურად უშიშროების შეფმა არა სკორცენი, რომელიც სინამდვილეში ხელმძღვანელობდა ოპერაციას, არამედ ულრიხ ფონ ორტელი გამოიყვანა. მან აღწერა ორტელის შეპყრობა, თუმცა რადიოთამამებსა და ბერლინში გადაცემულ რადიოგრამაზე კრინტი არ დაუძრავს. მერკულოვის ვერსიის თანახმად, თავდასხმა 30 ნოემბერს უნდა მომხდარიყო,

როცა დიდი სამეული ჩერჩილის დაბადების დღესთან დაკავშირებით საზეიმო მიღებაზე შეიკრიბებოდა. საელჩოს შენობაში კი ერთ-ერთი გაუქმებული მიწისქვეშა ჭის საშუალებით უნდა შეედწიათ. შემდეგ ამას კვლავ სინამდვილე ერთვოდა. მერკულოვი აღნიშნავდა, რომ გერმანელებმა არ იცოდნენ, როდის უნდა შეკრებილიყო დიდი სამეული საზეიმო მიღებაზე. — ისინი ვარაუდობდნენ, რომ ეს დაახლოებით 20-დან 22 საათამდე მოხდებოდა, — აღნიშნავს მერკულოვი და სავსებით მართებულად ასკვნის, რომ სამეულის უახლოესი გარემოცვიდან გერმანელებისთვის არავინ მუშაობდა.

უშიშროების შეფმა ეს მოხსენება სტალინს მიართვა. დიქტატორი კმაყოფილი იყო. დღეს ზოგიერთი მკვლევარი ამბობს, თითქოს მერკულოვმა სტალინი გააცურა. მაგრამ სტალინისთვის მთავარი ის იყო, რომ ტერაქტი გამოირიცხა; ისიც, რომ მისი უახლოესი გარემოცვიდან გერმანელებისთვის არავინ მუშაობდა. ვერსია, რომ გერმანელები ტერაქტს გვემადნენ, მაგრამ საბჭოთა უშიშროებამ იგი აღკვეთა, სტალინს ხელს აძლევდა. მით უმეტეს, მერკულოვმა ყველაფერი მართლაც ოსტატურად შეთხზა.

დიქტატორმაც რუხველტსა და ჩერჩილს განუცხადა, გერმანელები ჩვენზე თავდასხმას გვემადნენ, მაგრამ საბჭოთა უშიშროებამ ეს საქმე გახსნაო. ჩერჩილი ამას სკეპტიკურად შეხვდა, სამაგიეროდ, რუხველტი მოიხიბლა. აშშ-ის პრეზიდენტმა პრესკონფერენციაზეც აღნიშნა, თეირანში ჩვენს წინააღმდეგ შეთქმულებას აწყობდნენ, მაგრამ მისი აღკვეთა მოხერხდაო.

თეირანის კონფერენციაც ისე დასრულდა, როგორც სტალინს სურდა.

რა მოხდა სინამდვილეში?

1966 წელს ოტო სკორცენის, რომელიც მადრიდში ცხოვრობდა, საბჭოთა მწერალი იულიან სემიონოვი შეხვდა. ყოფილმა ჰიტლერულმა მას განუცხადა:

— თეირანის ოპერაციასთან დაკავშირებით დღესაც მრავალი მითითა გავრცელებული. მაგალითად, ამტკიცებენ, თითქოს ჰიტლერმა თავად გამოძიება და ოპერაციის ხელმძღვანელობა დაძაგალა. ასე არ ყოფილა. ფიურერმა ხელმძღვანელობა ერნსტ კალტენბრუნერს დააკისრა. დავალებებსაც უშუალოდ იგი მძღვედა.

— თეირანში თავდასხმა რატომ ჩაიშალა?
— შეეკითხა სემიონოვი.

— იმ დროისთვის მთელი ჩვენი ირანული ქსელი, ფაქტობრივად, განადგურებული იყო. ამიტომ ამ ოპერაციისადმი სკეპტიკურად ვიყავით განწყობილი. ორტელის შეტყობინებამ კი ყველაფერი დააგვირგვინა. ამას გარდა, სხვა წყაროებიც ადასტურებდნენ, რომ შექმნილ ვითარებაში ოპერაციის მოწყობა შეუძლებელი იყო. ჩვენც მისი შეჩერება გადავწყვიტეთ.

— ორტელზე რას გვეტყვით?

— თავისი საქმე ჩინებულად იცოდა. მართალია, ღვინო და ქალები უყვარდა, მაგრამ ეს ხელს არ უშლიდა.

— ორტელის სიგნალი რომ არა, თეირანში გაემგზავრებოდით? — დაუფარავი ცნობისმოყვარეობით შეეკითხა სემიონოვი.

— არ ვიცი, — გაიცინა სკორცენიმ, — შეიძლება კი, შეიძლება არა.

— რამდენი დივერსანტი იყო ჩართული ამ ოპერაციაში?

— არ მახსოვს, — გერმანელმა მხრები აიჩეჩა, — ორასზე მეტი ადამიანი მონაწილეობდა. ყველას გვარს როგორ დაიმახსოვრებ. მხოლოდ იმას გეტყვით, რომ უმრავლესობა გადარჩა.

— რომელიმეს გვარს ვერ დასახელებდით?

— მაგალითად, შტურმბანფიურერი გამოტა. ოპერაციაში მას მნიშვნელოვანი როლი ეკისრებოდა, თუმცა მან გაქცევა შეძლო და მისი შემდგომი ბედი ჩემთვის უცნობია.

— სად, როდის და როგორ უნდა მომხდარიყო ტერაქტი?

— არ მახსოვს, — სკორცენიმ ეშმაკურად გაიღიმა, — აკი ამდენი წელიწადია გასული.

ოტო სკორცენი 1975 წელს მადრიდში გარდაიცვალა. კალტენბრუნერი ომის შემდეგ, როგორც სამხედრო დამნაშავე, გაასამართლეს და ჩამოაზრჩვეს. ვსევოლოდ მერკულოვი ბერიას საქმესთან დაკავშირებით დახვრიტეს. რომან გამოტა ტერაქტის ჩაშლის შემდეგ ირანიდან გაიქცა და ომის შემდეგ ავსტრიაში დააპატიმრეს. პოლკოვნიკი მეღვედევი 1954 წელს მოსკოვში გარდაიცვალა. ივანე ალაიანცს კი თეირანიდან დაბრუნების შემდეგ საბჭოთა უშიშროებაში წამყვანი პოსტები ეკავა. ერთხანს დაზვერვის უფროსის მოადგილეც იყო. გარდაიცვალა 1968 წელს. გეოორჯ ვართა-

ნიანი ცოლთან ერთად დიდხანს ცხოვრობდა საზღვარგარეთ და საბჭოთა დაზვერვისთვის მუშაობდა. 1975 წელს მას საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება მიენიჭა, თუმცა სსრკ-ში მეუღლესთან ერთად მხოლოდ 1986 წელს ჩავიდა. 2011 წელს რუსეთის საგარეო დაზვერვის დაკვეთით გადაღებულ დოკუმენტურ ფილმში (რომელიც თეირანის მოვლენებს მიეძღვნა) კომენტატორად მოგვევლინა. ვართანიანი 2012 წელს გარდაიცვალა. კუზნეცოვი კი 1944 წელს ბანდერელებმა ტყვედ ჩაიგდეს და სიკვდილით დასაჯეს. იმავე 1944 წლის სექტემბერში ლიდა ლისოვსკაია და მარია მიკოტა პატარა ქალაქ ოსტროვთან ჩაცხრილეს. მკვლელობა დღემდე გაუხსნელია.

„თეირანის საქმეში“ უამრავი კითხვის ნიშანია. ამიტომ ზოგი ექსპერტი ამტკიცებს, რომ არავითარი ტერაქტი არ იგეგმებოდა, სხვები არ ეთანხმებიან. დისკუსია გრძელდება.

ნიკა თევზაძე

ისტორიის დოქტორი

ერნსტ კალტენბრუნერი ნიურნბერგის პროცესზე დაკითხვისას

მარტყოფის საფორტიფიკაციის ნაგებობები

თუშმალიშვილების კოშკი
ლევან ნიორაძის ფოტოები

ერთიანი სისტემის ნაწილი, რომელიც მარტყოფის
ბარდა, დელაქლავის მისაღბომეზსაც იცავდა

სოფელ მარტყოფში XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის ოთხი საფორტიფიკაციო ძეგლია და ოთხივე — სავალალო მდგომარეობაში. თავის დროზე მათი აგება ქვეყნის საერთო მდგომარეობამ მოითხოვა. სწორედ ამ დროიდან საქართველოს ორ მუდმივ მტერს, ირანსა და ოსმალეთს დაემატა მესამე — ლეკთა მარბიელი ლაშქრობების სახით. დაღესტნელთა დაჯგუფებების მოულოდნელი თავდასხმები ძალიან აზარალებდა ქვეყნის მოსახლეობას. მომხდურნი საომრად კი არ მოდიოდნენ, არამედ მოულოდნელად, მიპარვით ესხმოდნენ თავს მშვიდობიან მოსახლეებს, მარცვავენ და იტაცებდნენ...

სოფელი მარტყოფი მდებარეობს თბილისის ჩრდილო-აღმოსავლეთით, თავისუფლების მოედნიდან 30 კილომეტრში. აღმოჩენილი ყორღანული სამარხების დათარიღებამ აჩვენა, რომ აქ 4,5 ათასი წლის წინაც უცხოვრიათ ადამიანებს. სოფელ მარტყოფის ისტორია კი VI საუკუნიდან იწყება, როცა ასურელ მამათავან ერთ-ერთის, ანტონის ღვაწლის აღსანიშნავად, ქვიან ადგილას მდებარე სოფელ აკრიანს სახელი გადაერქვა და მარტომყოფი — მარტყოფი ეწოდა.

მარტყოფში დგას სამხედრო დანიშნულების ბატონიანთ ციხე, რომელიც სახიზარსაც წარმოადგენდა. ციხეს ოთხი სათვალთვალო-სასიგნალო კუთხის კოშკი ჰქონია. აქვე გვხვდება დამოუკიდებლად მდგომი საცხოვ-

რებელ-საბრძოლო კოშკები, რომლებიც ადგილობრივმა საგვარეულოებმა ააშენეს ლეკთა მოულოდნელი თავდასხმებისგან თავდასაცავად: თუშმალიშვილების კოშკი, შინჯიკაშვილების კოშკი, ძამაშვილების ციხე.

ეს ნაგებობანი იმ ერთიანი თავდაცვითი სისტემის ნაწილია, რომლის მშენებლობაც XVIII საუკუნეში მთელ ქართლ-კახეთში დაიწყო. იგებოდა ციხესიმაგრეები, ციხე-დარბაზები, გალავნები, აგრეთვე ცალკეული კოშკები — როგორც ციხე-გალავანში ჩართული, ასევე ცალკე მდგომი. დამოუკიდებლად მდგომი კოშკები, კლასიფიკაციის მიხედვით იყოფა ორ ნაწილად: ა) წმინდა სამხედრო, ე.ი. სახიზარი, სათვალთვალო ან სასიგნალო; ბ) საცხოვრებელ-თავდაცვითი.

ბატონიანთ ციხე

მარტყოფის საფორტიფიკაციო ნაგებობათაგან პირველია ბატონიანთ ციხე (იგივე გუგუნაანთ ციხე, რადგან ადრე აქ გუგუნაშვილებს უცხოვრიათ). იგი 1750 წელს მეფე ერეკლეს აუგია. ლეკიანობისას ეს ციხე სოფლის მოსახლეობას იცავდა. პირვანდელი სახით ის აღარავის ახსოვს, არც ვინმეს ჩაუხატავს და არც ფოტომასალაა შემორჩენილი. თუმცა დღეს არსებული ნაშთების საფუძველზე შესაძლებელია თავდაპირველი მოხაზულობის აღდგენა. პროფესორ აკაკი მათიაშვილის 1959 წლის აღწერილობით, ბატონიანთ ციხის აზომვით დადგინდა, რომ მას თავდაპირველად 3444 კვმ ფართობი ეკავა. გალაჟნის კედლის სიმაღლე 8 მეტრამდე აღწევდა. ციხე ოთხკუთხედი მოყვანილობის ყოფილა და ყოველ კუთხეში მრგვალი კოშკები მდგარა სათოფურებით. წყლით საიდუმლოდ მარაგდებოდა 300 მეტრით დაშორებული ბატონიანთ წყაროდან გაყვანილი თიხის მილებით.

დღეს ციხის მხოლოდ რამდენიმე ფრაგმენტია შემორჩენილი, რომელთა უმეტესობა გამოყენებულია საცხოვრებელი სახლის კედლად და სოფლის განაშენიანებაშია ჩართული. ზოგ შემთხვევაში კედლის ნანგრევებით ახალი სახლია აშენებული, ამიტომ ციხეს დაკარგული აქვს თავდაპირველი სახე.

თუშგალიშვილების კოშკი

თუშგალიშვილების კოშკი სოფლის შუაგულშია და სიმაღლით თითქმის 14 მეტრს აღწევს, გარეთა დიამეტრი კი ქვემოთ 9 მეტრს აღემატება. სულ ოთხი სართულია, ბანიო, ნაშენია რიყის ქვითა და აგურით. შიდა სივრცის პირველი სართული გადახურულია ბრტყელი, სფერული გუმბათით და წარმოადგენს წრიულ ოთახს (დიამეტრი — 5,65 მეტრი; კედლის სისქე — 1,80 მეტრი). შესასვლელის პირდაპირ ბუხარია. აქვს ორი სარკმელი საფეხურიანი თაღებითა და აღმა მიმავალი ხვრელებით, ორი მცირე სიღრმის ნიში სათოფურებისთვის და ზემოთ ასასვლელი კიბის კარი. მაგრამ თუ სხვა კოშკებში (მაგალითად, მუხრანის) პირველი სართული მხოლოდ სარდაფის როლს ასრულებს, აქ იგი დარბაზს წარმოადგენს. კედლები შეთეთრებული ყოფილა. ბუხარს პროფილირებული ჩარჩო და აქეთ-იქით პატარ-პატარა ნიშები აქვს.

საინტერესოა გუმბათის დამუშავება: პირველ დონეზე ქუსლზე დაყენებული აგურის წითლად შეღებილი ფრიზი უვლის — გარე ფასადზე არსებულის მსგავსი, რაც საფუძველს გვამღვეს ვივარაუდოთ, რომ ოსტატს ერთიანად შეუშუშავებია მხატვრული კომპოზიცია. გუმბათის ზედაპირი შეუუღესავია, ხოლო აგურის შრეები სხვადასხვა ფერადაა შეღებილი — წითლად, თეთრად, შავად, ზოგიც შეუღება-

აბრამ შინჯიკაშვილის — 1775 წლიდან ეკვიპტის მმართველის სახსრებით აშენებული ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ეკლესია მარტყოფის ცენტრში

თუშმალიშვილების კოშკის ქონგურები

თუშმალიშვილების საგვარეულო კოშკის პირველი სართულის გუმბათი

გუგუნაშვილების ციხის ნაშთი. სამხრეთი კედელი

ვია. ამით იქმნება ერთგვარი რიტმული წყობა (ერთი შრე თავიდან ბოლომდე ერთ ფერშია, მეორეში ორი ფერი ენაცვლება ერთმანეთს. ეფექტს აძლიერებს დუღაბის შრეებიც). გარდა ამისა, გუმბათის მთელ ზედაპირზე ჭადრაკულადაა განლაგებული ამოღრმავებული რომბები, ტალღოვანი კონტურითა და სხვადასხვაფერი ფონით. როგორც ჩანს, ოსტატი ცდილობს შექმნას ფერადოვანი ხალიჩის შთაბეჭდილება, სიმდიდრის ილუზია და გარკვეულწილად აღმოსავლურ მოტივებს ემსგავსება.

მეორე სართული მრავალკუთხა ყოფილა და არა წრიული. აქ მეტი სივრცე და მაღალი კამარაა. შესასვლელის პირდაპირ ბუხარია, ინტერიერის მთავარი დეტალი. ბუხარს მარტივი, მაგრამ კარგად გამოყვანილი ჩარჩო შემოუყვება, აქეთ-იქიდან ისლამური ტიპის წყვილ-წყვილი პატარა ნიშებია, რომელთაც ოდნავ შესამჩნევი ჩარჩოები უვლის გარს. კამარაში აქაც შედებილი ზოლები და ამოღრმავებული რომბებია. მეორე სართულის ფანჯარა იმდენად დიდია, რომ საჭიროებისას კარიც არის. მისკენ ამოდის ქვის კიბე პირველი სართულიდან და ადის მესამეზეც. ანუ არ იკარგება ცალკე სივრცე კიბისთვის და მეორე სართულის გარედან შემოსასვლელ კარსაც წარმოადგენს.

მესამე სართული ხით ყოფილა გადახურული და ბანთან ერთად, წმინდა სამხედრო დანიშნულება ჰქონდა. წრიული ოთახი ბუხრით, სათოფურების ნიშებით, აგურისა და ქვის უხეში კედლით. მის შესასვლელთან, კედლის სისქეში, საპირფარეშო ყოფილა.

ბანის ბარიერს ისეთი სიმაღლე აქვს, კაცი

იდაყვით დაეყრდნობოდა ისე, რომ კბილანებს შორის თოფი გაეშვირა. კედლების ზედა ნაწილზე ოთხი ნისკარტა სალოდე თანაბრად განლაგებული. ბანის წრეზე სალოდეები თანაბრად რომ გაენაწილებინათ, რათა ფასადიც მოხდენილად გამოჩენილიყო, მეოთხე სალოდე კიბის უჯრედში მოუთავსებიათ. სალოდეებს შორის კი ძირს დაქანებული და პირდაპირი სათოფეები მორიგეობითაა განლაგებული.

გიორგი ჩუბინაშვილის მიხედვით, გვიანი შუა საუკუნეების ქართულ არქიტექტურაში ირანული მხატვრული ფორმების გავლენა შეიმჩნევა. ირანის იმდროინდელ აღმასვლას მოჰყვა ხელოვნების აღმოსავლური სტილის, ასევე სხვადასხვა ნიმუშების საქართველოში შემოდინება. ამან კი მოიტანა საზოგადოების მაღალ ფენებში ხელოვნების ახალი ნაწარმით გატაცება. ცდილობდნენ დამსგავსებოდნენ სპარსელებს სამოსით, ცხოვრების წესით, სახელებით, საცხოვრებელი და საყოფაცხოვრებო ნაგებობებით. ამასთან, ახალ პერიოდში არსებითი გადაფასება ხდება თავად სამშენებლო მასალისა. ქართული არქიტექტურის წინა მხატვრულ-შემოქმედებით პერიოდში, სამშენებლო მასალად გამოიყენებოდა კარგად გამოთლილი ქვის ფილები, ზოგჯერ საკმაოდ დიდი ზომისა, საგულდაგულოდ შერჩეული ფერის მიხედვით. ამჯერად კი, ამგვარი ქვის ადგილს იკავებს აგური. აგური ღიად ჩანს ფასადებზე და განსაზღვრავს მათ დეკორატიულ გაფორმებას, აგურით შეისრული თალი, თანდათან ანაცვლებს ნახევრად მომრგვალებული ფორმის ქვის თაღს. აღსანიშნავია, რომ აგური მანამდე გამოიყენებოდა, როგორც დამხმარე სამშენებლო საშუალება და არასდროს გააჩნდა დეკორატიული ფუნქცია. იგი ყოველთვის დაფარული იყო“.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ სწორედ ირანული არქიტექტურული მოტივების გავლენაა შეისრული ფორმის კარები, ბუხრის ნიშები, ქუსლზე დამდგარი აგურის ფრიზი და წყობის ამოღრმავებით გამოკვეთილი რომბული შედარებით, აგრეთვე ჭიქურიანი გუმბათი და საგანგებოდ შეღებილი, წითელი აგურის ფრიზი, რომელიც გარს შემოუყვება კოშკის შუა წელს.

სამწუხაროდ, რამდენიმე წლის წინ, თუმშალიშვილების კოშკის მთავარი, სამხრეთი ფასადი ჩამოინგრა. რის გამოც მან დაკარგა არა მხოლოდ ესთეტიკური გამომსახველობა,

თუმშალიშვილების კოშკის პირველი სართულიშორისა კიბის ნიშა

არამედ დადგა სრული განადგურების წინაშეც. თუმცა პირველი სართული უვნებლადაა შემორჩენილი. შესაძლებელია აღმოსავლურ ყაიდაზე, ფერადი ჭიქურით გაფორმებული გუმბათის, მოჩარჩოებული ბუხრისა და სარკმლების ხილვა. ისინი დაუზიანებელია, მაგრამ ფასადის ძირითადი ნაწილის ჩამონგრევამ გამოიწვია მეორე და მესამე სართულების გათიშვა პირველისგან, რადგან ამ მონაკვეთში სართულშორისი კიბე მდებარეობდა. ამიტომ ახლა შეუძლებელია გარკვევა, რა მდგომარეობაშია ამ სართულების გადარჩენილი ნაწილები. ჩამონგრეულია გუმბათიც, ამის გამო ნალექები მუდმივად ჩაედინება კოშკში და აზიანებს მას. არსებობს საფრთხე, კოშკის დაზიანებულმა ნაწილმა წაიყოლოს და მთლიანად დაანგრიოს გადარჩენილი ნაწილიც.

შინჯიკაშვილების კოშკი

წერილობითი წყაროებისა და სოფელში გავრცელებული გადმოცემის მიხედვით ირკ-

შინჯიკაშვილების კოშკის მეორე სართულის შეისრული კარი

ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ეკლესიის ინტერიერი

ვევა, რომ შინჯიკაშვილების უბანში მდგომი კოშკი აგებულია 1783 წლის შემდეგ, მარტყოფელი მამლუქის, ეგვიპტის გამგებლის, იბრაჰიმ ბეგ შინჯიკაშვილის ძმის, ბასილა შინჯიკაშვილის მიერ, რომელიც ეგვიპტეში ყოფილა ძმასთან და მისგან წამოღებული ფულით აუშენებია ეკლესია სოფლის ცენტრში დედისთვის და კოშკი საგვარეულოსთვის.

იბრაჰიმ შინჯიკაშვილი ლეკებმა 1750 წელს გაიტაცეს. იგი მამლუქთა სარდალი გახდა და 1767 წელს მიიღო ბეგობა. 1775 წლიდან აბრამ შინჯიკაშვილი ეგვიპტის მმართველი გახდა.

შინჯიკაშვილების კოშკი სიმაღლით 11,50 მეტრია, ნაგებია რიყის ქვით, ზედაპირი ძვლისფერი ბათქაშითაა დაფარული და მოსწორებული. კოშკის ესთეტიკურ ღირსებად შეიძლება მივიჩნიოთ სიმაღლისა და სივანის პროპორციულობა. ცილინდრული ფორმის, ზემოთ ოდნავ დავიწროებულ კოშკს დაახლოებით 2,5 მეტრის სიმაღლეზე შემოუყვება აგურის სარტყელი, რომელიც იქმნება რიყის ქვის წყობაში 20-40 სანტიმეტრით ერთმანეთისგან დაშორებული, ვერტიკალურად დაყენებული წითელი აგურით, მაგრამ ვინაიდან აგურებს შორის მანძილი დიდია, ფრიზი ისეთი შესამჩნევი და გამოკვეთილი არ არის, როგორც

თუშმალიშვილების კოშკში. აგურის ასეთივე მეჩხერი წყობით, 4-5 მეტრის სიმაღლეზე ჯვარია გამოსახული. პირველი სართულის შესასვლელი მარტივი, სწორკუთხა ფორმისაა, მეორე სართულის კარი კი სწორკუთხა ნიშაშია ჩასმული, თავზე კბილანა კარნიზით. ეს შესასვლელები და შესამე სართულის სარკმელი ერთ ღერძზე არ არის, რაც, გარკვეულწილად არღვევს კომპოზიციის მთლიანობას.

მშენებელი კოშკის შესამკობად საკმაოდ უცნაურ ხერხს იყენებს. პირველი შესასვლელის ზემოთ, წყობის ჩვეულებრივი, რიყის ქვებია მოჭიქული იმდენად ღია ცისფრად, რომ შორიდან არც კი განიჩევა. აქვეა მუქი მწვანე და ლურჯი კერამიკული ნატეხებიც, მაგრამ ყოველგვარი სისტემის გარეშე, იმდენად გაფანტულად, რომ რთულაა ამას მხატვრული ხერხი უწოდო, უფრო გულუბრყვილო მცდელობაა გაფორმებისა.

პირველი სართულის ოთახი წრიულია, გუმბათოვანი ჭერით. შესასვლელის პირდაპირ ბუხარია, სწორკუთხა ნიშში ჩამჯდარი. მისგან ორივე მხარეს მცირე ოთხკუთხა ნიშებია სათოფურებით, რომლებიც მოგვიანებით გადაუკეთებიათ განჯინებად. სამხრეთ-აღმოსავლეთით, მეორე სართულზე ასასვლელი ქვის კიბეა, რომელიც დაახლოებით 50 სანტიმეტრი სიგანისაა და ზრდასრული ადამიანი ძეილად ეტევა.

მეორე სართული რვაწახნაგაა. გადახურვა გუმბათოვანი, შეუმკობელ-გაუფორმებელია. შემოსასვლელის პირდაპირ ბუხარია ოთხკუთხედში ჩამჯდარი, დანარჩენ წახნაგებში მაღალი ოთხკუთხა ნიშებია (დასავლეთის ნიშში საპირფარეშოა, რომელსაც ფარდა უნდა ჰქონოდა ჩამოფარებული). ბუხრის გვერდით, მაღალ ნიშებს ზემოთ, სათოფეებია მოწყობილი, ქვემოთ კი თაროებია გამართული. სათავსი ნათღებოდა სამხრეთიდან და აღმოსავლეთიდან. ექვსი საჭრაქე ისეა განაწილებული, რომ ოთახი თანაბრად განათდეს. საჭრაქეების ფორმა სარკმელთა ფორმას იმეორებს, რაც ერთგვარ მხატვრულ გააზრებაზე მიანიშნებს.

შესამე სართულს კოჭოვანი გადახურვა აქვს, ზემოდან კი ბანია მოწყობილი. იგი ქვედა სართულებთან შედარებით დაბალია. სამხრეთ-აღმოსავლეთით ორი კარია კიბის უჯრედებში მოსახვედრად. ჩრდილოეთით დიდი ფანჯარაა. დაბალი ბუხარი მდებარეობს ჩრდილო-დასავლეთით კედლებში. ოთხი სწორკუთხა ნიშიდან

შინჯიკაშვილების კოშკის პირველი სართულის გუმბათი

სამი — შეწყვილებული სათოფეა, მეოთხეში კი სხვადასხვა მხარეს მიმართული ორი სათოფეა დატანებული. ძირს მიმართული მაღალი კვეთის სათოფეები კი ნიშებს შორისაა.

მეოთხე სართული ბანია, რომლის მაღალ კედლებსაც ქონგურები ამთავრებს. აქვს ოთხი უთანაბროდ განაწილებული ნისკარტა სალოდე, მათ შორის კი ძირს დახრილი სათოფეებია მოწყობილი. ჩრდილო-დასავლეთით არსებული კარი კი აივანზე გადიოდა.

თუშმალიშვილების კოშკისგან განსხვავებით, შინჯიკაშვილების კოშკი მყარად დგას და არც დიდი ბზარები აქვს. ჩამონგრეულია მხოლოდ ჩრდილო-აღმოსავლეთ ქონგური, რაც დანარჩენი ნაწილებისთვისაც ქმნის საფრთხეს. ინტერიერი თითქმის უცვლელადაა შემორჩენილი, თუ არ ჩავთვლით კედლებზე ცარციტა და საღებავით „მესრულებულ“ წარწერებს, აგრეთვე მოხერხილ რქის საკიდებს და სათავსებად გადაკეთებულ ნიშებს. კოშკში

ძამაშვილების სავარაუდო კოშკის შემორჩენილი ნაშთები

სინესტე იგრძნობა, რაც სავარაუდოდ ნაღესი კედლების სიმეფის მიზეზი გახდა. ისინი მცირე შენებებზე იმსხვრევა და ცვივა.

ძამაშვილების ციხე

მეოთხე სიმაგრე მდინარე ალიხევის მარცხენა მხარეს იდგა. იგი ყველაზე პატარაა. მაგრამ დანარჩენებისგან მშენებლობის თავისებურებებით განსხვავდება. სიმაგრე მხოლოდ საბრძოლო დანიშნულებისაა. ციხე სანახევროდ დანგრეულია. იგი სამსართულიანი ყოფილა მეორე სართულიდან შესასვლელით. პირველ სართულზე გარედან მიადგამდნენ ხის მოძრავ კიბეს და ასე აღიოდნენ მეორეზე. პირველი სართულის ჭერში ჭრილია დატოვებული, ისე რომ მასში თავისუფლად გაეტეოდა კაცი. აქ ჩადგმული იყო კიბე, რომლის საშუალებითაც უკავშირდებოდნენ პირველ სართულს, სადაც შეიზნულათავის სურსათ-სანოვაგე იყო მოთავსებული.

ძამაშვილების ციხიდან გადარჩენილია მხოლოდ ცალი მხარე, დასავლეთის კედელი, ისიც ძალიან დაზიანებული, მეორე სართულზე დარჩენილია ბუხრის ნიშა. საძირკველზე ადგილობრივები ნაკვლს აგროვებენ.

მარტყოფის საფორტიფიკაციო ნაგებობათა მნიშვნელობა არ ამოიწურებოდა მხოლოდ ერთი სოფლის თავდაცვით. თავისი ადგილმდებარეობის გამო ის წარმოადგენდა ნაწილს ერთიანი სისტემისა, რომელიც საბოლოო ჯამში დედაქალაქის მისადგომებს იცავდა. სწორედ საგურამო-იალნოს ქედით გადმოდინდნენ მომხდურნი გარე კახეთში და თუ მარტყოფს აიღებდნენ, თბილისისკენ გზა ხსნილი ჰქონდათ. სავარაუდოდ, იმავე ფაქტორის გათვალისწინებით იყო გამოწვეული დიდი მოურავის — გიორგი სააკაძის მიერ 1625 წლის 25 მარტის აჯანყების გენერალური ბრძოლის ადგილად მარტყოფის შერჩევა.

ამდენად, დიდი იყო მარტყოფის საფორტიფიკაციო ნაგებობათა მნიშვნელობა როგორც ისტორიული, ასევე მხატვრული თვალსაზრისითაც. განსაკუთრებით თუშმალიშვილების კოშკი გამოირჩევა გაფორმებით, დეკორატიულობისკენ სწრაფვით და იმდროინდელ მსგავს ნაგებობებთან ორიგინალურ ნიმუშია.

მარტყოფის საფორტიფიკაციო ნაგებობათა ხელახალი დათვალიერება და მისი შედარება ბიბლიოგრაფიულ და საარქივო მონაცემებთან ცხადყოფს, რომ ამ ძეგლების მდგომარეობა დღითი დღე უარესდება. მეტიც, ძამაშვილების ციხე ფაქტობრივად აღარ არსებობს, გუგუნაშვილების ციხის ფრაგმენტებიც ყოველდღიურად საფრთხის ქვეშაა. შედარებით უკეთეს მდგომარეობაშია შინჯიკაშვილების კოშკი, რადგან მას ამ ეტაპზე ფიზიკური განადგურების საფრთხე არ ემუქრება. თუმცა ამ მხრივ სავალალო მდგომარეობაშია თუშმალიშვილების კოშკი. დაზიანებულია ამ კოშკის ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილი — ფასადი, ჩამონგრეულია გუმბათიც და წვიმა და თოვლი მუდმივად ზრდის მისი დანგრევის საფრთხეს. ეს კოშკი ფასეულია პირველ რიგში იმით, რომ არსებული მასალის თანახმად, ჯერ კიდევ შესაძლებელია მისი თავდაპირველი სახით რესტავრაცია...

მარიტა სახლისუციცივილი

აირჩიე შესაფერისი იარაღი. ისროდე ზუსტად

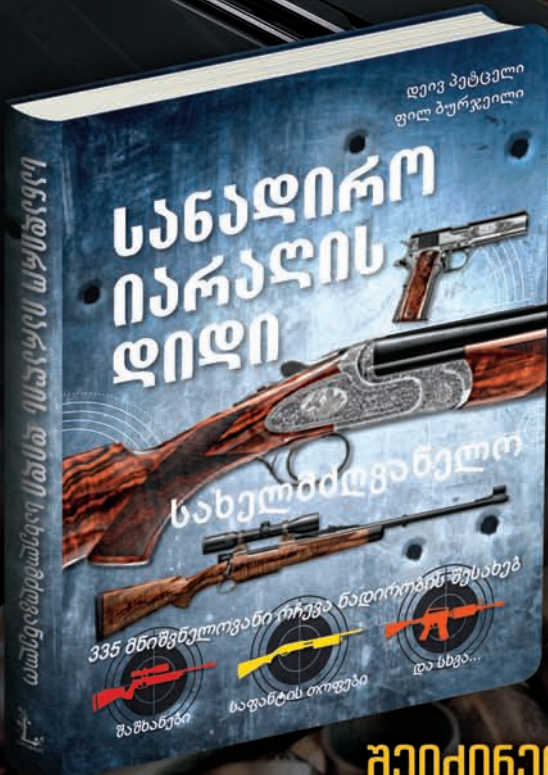
ბააუმჭობესე შენი შაშხანის სიზუსტე

ინწავდე თოფისთვის საფანტის შერჩევა

სიახდე!

**ფასი
29.95 ლარი**

335 მნიშვნელოვანი რჩევა ნაღირობის შესახებ

შეიძინეთ ნიგნის პალატიები

ნიგნები სახლში მიტანით ფასნაგაფის გარეშე ტელ: 0(32) 238 26 73, 0(32) 238 26 74 www.elva.ge

დიდი ცირკი ფორმულა 1

იხონ სიხვიცი-სისოსხის ზლჰიხზ

„ავტოსპორტის დელოფალი“, „დიდი ცირკი“, „ავტოსპორტის მწვერვალი“, „სამეფო რბოლა“, — ამ და სხვა ეპითეტებით ხშირად ამკობენ ფორმულა 1-ს, რომელიც დამსახურებულად მიიჩნევა მსოფლიოში ყველაზე პრესტიჟულ სარბოლო სერიად.

დაარსების დღიდან (პირველი ჩემპიონატი 1950 წელს გაიმართა) მილიარდობით დახარჯულმა დოლარმა და მსოფლიოს წამყვანი სპეციალისტების თავდადება ამ სარბოლო კლასი ავტოსპორტის ყველაზე პოპულარულ სახეობად აქცია. დღეს ფორმულა 1 ავტოსპორტის ყველაზე ძვირი სახეობაა. ცნობილი გუნდების ბიუჯეტი ასობით მილიონი დოლარია, წამყვანი პილოტებისა და სპეციალისტების ჰონორარი კი მართლაც საზღაპროა...

მიუხედავად იმისა, რომ ფორმულა 1-ში რეგლამენტი სიჩქარეს, სხვა სერიებთან შედარებით, პირდაპირ თუ ირიბად, საგრძნობლად ზღუდავს, სანაცვლოდ მძაფრი კონკურენცია ტექნიკური დონის სხვა მიმართულებებით ზრდას განაპირობებს. მაგალითად, სამუხრუჭე და აეროდინამიკური სისტემების სრულყოფას.

რა თქმა უნდა, ფორმულა 1-ში წარმატების წინაპირობა ბოლიდის (სარბოლო ავტომობილის) ტექნიკური მახასიათებლებია, მაგრამ რაც უნდა სრულყოფილი იყოს იგი, ყველაფერს საბოლოო ფასს მაინც ავტომობილის საჭესთან მყოფი ადამიანის სიმარჯვე სძენს. წრის უსწრაფესად გავლას პილოტის შესაძლებლობათა ზეადამიანური კონცენტრაცია და გამძლეობა სჭირდება. მთელი საათ-ნახევრის განმავლობაში პილოტის გულისცემა წუთში 180 დარტყმას აღწევს, მარშრუტის საკვალიფიკაციო (წინასწარი) შემოვლისას კი — 50-ით მეტსაც...

ფორმულა 1-ის ისტორიაც, როგორც მთლიანად ავტო-მობო თუ სხვა ექსტრემალური სპორტის სახეობებისა, არაერთი სულის შემძვრელი ტრაგედიითაა დამძიმებული, მაგრამ ადამიანის ბუნებაში ჩადებულ

2010 წლის რბოლა მალაიზიაში. ბოლიდები პირველ წრეზე

ომის დასრულების შემდეგ, ფორმულა 1-ის რეგლამენტის მომზადებისას, სწორედ ის მანქანები გამოიყენეს ბაზისად.

სიჩქარის აპრემია

ფორმულა 1-ის პირველი ჩემპიონატი 1950 წელს გაიმართა და ის იტალიელმა ჯუზეპე ფარინამ მოიგო „ალფა რომეოთი“. ფარინამ სულ მცირედით აჯობა თავისივე თანაგუნდელ არგენტინელ ხუან-მანუელ ფანხოს, რომელმაც მომდევნო შეიდი წლის განმავლობაში ხუთჯერ დაისაკუთრა მსოფლიოს ჩემპიონობა. სხვათა შორის, სწორედ მან დაამკვიდრა ავტოსპორტში შამპანურის გახსნის ტრადიციაც — 1950 წლის 2 ივლისს იგი პირველი იყო, ვისაც გამარჯვებულთა პოდიუმზე შამპანური მიართვეს.

მსოფლიოს პირველი ჩემპიონატების სტარტზე გამოსული ავტომობილები ერთმანეთის მსგავსი, კონსერვატორული კონსტრუქციისა იყვნენ — მილისებრი ძარით, წინა ნაწილში განთავსებული ძრავით, თხელი ბორბლებით... მაშინდელი წარმოდგენით, წარმატებისთვის მთავარი ფაქტორი ძრავის სიმძლავრე იყო და კონსტრუქტორთა მთავარი საზრუნავიც მოტორი გახლდათ.

ფორმულა 1-ში პირველი, მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი ტექნოლოგიური სიახლე „კუპერის“ ბოლიდი იყო, რომელსაც ძრავა უკანა ნაწილში ჰქონდა. ამ ტიპის ბოლიდებით დიდი ხნით ადრე, 1934-1939 წლების გრანპრიში გუნდი Auto Union-ი ასპარეზობდა, კონსტრუქციის ავტორი კი ფერდინანდ პორშე იყო. ოღონდ თუ ომამდელი ბოლიდები ტრასაზე მოუქნელები იყვნენ, „კუპერ T43/T51“ ადვილი სამართავი გახლდათ. ალბათ ამანაც განაპირობა, რომ 1959 და 1960 წლებში საჩემპიონო ტიტულები „კუპერის“ გუნდის პილოტმა ჯეკ ბრეუემმა არავის დაუთმო. 1961 წლიდან ჩემპიონატის ყველა მონაწილე გუნდი სტარტზე უკანაძრავიანი კონსტრუქციის ავტომობილით წარდგა.

ლუგენდარული ენცო ფერარი ბოლიდში ძრავის ადგილმდებარეობასთან დაკავშირებით დიდხანს მიიჩნევდა, რომ „ცხენი კი არ უნდა გამოვაბათ ეტლს, არამედ — პირიქით“, თუმცა ერთ დღეს მის სკუდერიასაც („ფე-

შეჯიბრებისადმი სწრაფვას, აღმაფრენას, რაც რბოლაში მეტოქის უკან ჩამოტოვებას მოჰყვება, კვლავ გამოჰყავს ბოლიდების პილოტები სიკვდილ-სიცოცხლის ზღვარზე გამავალ, სარისკო ასპარეზზე.

სტარტი

ფორმულა 1-ს საფუძვლად ავტორბოლაში ვეროპის გრანპრი დაედო, რომელიც 1920-1930 წლებში ეწყობოდა. მაშინდელი რბოლების ორგანიზატორებმა რეგლამენტიც შეადგინეს მსოფლიოს ჩემპიონატისთვის, თუმცა ხელი მეორე მსოფლიო ომმა შეუშალათ. ომის შემდეგ კი მსოფლიოს საავტომობილო ფედერაციამ (FIA) მოამზადა ე.წ. ფორმულა 1-ის წესდება, რომელშიც ავტორბოლის ტექნიკური რეგლამენტი იყო წარმოდგენილი.

ომამდელ ავტორბოლებში ალღუმი გერმანელებს მიჰყავდათ. ერთხელაც იტალიურმა ავტოკლუბმა, სხვა რომ ვერაფერი მოახერხა, ტრიპოლის გრანპრი „პატარა ფორმულის“ (voiturette) წესებით მოაწყო, სადაც ძრავის მოცულობა შეზღუდული (1,5 ლიტრი) იყო. მართალია, ამან იტალიელები გერმანელებთან გაწბილებისგან ვერ იხსნა, თუმცა უკვე

ფორმულა 1-ის პირველი სეზონის ჩემპიონი ჯუზეპე ფარინა

ენცო ფერარის მიაჩნდა, რომ „ცხენი კი არ უნდა გამოუბათი ეტლს, არამედ — პირიქით“, თუმცა ერთ დღესაც მისმა გუნდმა ეს პრინციპი დათმო

ფორმულა 1-ში პირველი დიდი ტექნოლოგიური სიახლე „კუპერის“ პოლიდი იყო, რომელსაც ძრავა უკანა ნაწილში ჰქონდა

რარის“ გუნდი) მოუხდა ამ შეხედულებაზე უარის თქმა. 1961 წლის „Ferrari Dino-156“-ის ძრავა V6 უკვე მძღოლის სავარძლის უკან იყო განთავსებული.

წლიდან წლამდე იზრდებოდა ძრავების სიმძლავრე, სიჩქარე და შესაბამისად, რისკიც. რბოლათა უსაფრთხოებაზე ზრუნვის მიზნით კი FISA-მ (კომიტეტი, რომელიც 1993 წლამდე ავტორბოლების ორგანიზატორი იყო) რეგლამენტში ცვლილებები შეიტანა და ძრავების დასაშვები მოცულობა შეამცირა. 500-კილომეტრიანი სარბოლო დისტანცია შემცირდა 300-კილომეტრამდე, რადგან სამსაათიან, სიქის გამცლელ რბოლას ყველა პილოტი ვერ უძლებდა — მაშინდელ მანქანებს, „ყველა სიკეთესთან“ ერთად, არც საჭის გამაძლიერებლები ჰქონდათ.

უსაფრთხოება ფორმულა 1-ის ორგანიზატორთა თავის ტკივილი პირველივე დღიდან იყო, უბედური შემთხვევების არიდება ყოველთვის ვერ ხერხდებოდა.

ტრაგიკული აღმოჩნდა 1953 და 1954 წლების ჩემპიონისთვის, ალბერტო ასკარისთვის არა ავტობოლოა, არამედ სპორტულ ავტომობილ „ფერარი 750-ის“ გამოცდის დღე, მონცაში, 1955 წლის 26 მაისს.

ალბერტო მეტისმეტად ცრუმორწმუნე ყოფილა — საჭესთან მხოლოდ ერთი და იმავე ჩაფხუტით ჯდებოდა და არასდროს გადიოდა ტრასაზე თვის 26 რიცხვში. ამასთან, მას განსაკუთრებით ეშინოდა 36 წლის ასაკის მიღწევის — სწორედ ამ ასაკში, 1925 წლის 26 ივლისს დაიღუპა მამამისი ანტონიო, ისიც ავტომობოლოელი.

იმ საბედისწერო დღემდე მცირე ხნით ადრე კი ალბერტო დახრჩობას გადაურჩა — მისმა „ლანჩამ“ ბარიერი გაამტვრია და ზღვაში გადავარდა. მაშინ ავტომობოლოელი კი გადაარჩინეს, მაგრამ მისი „თილისმა“, ჩაფხუტი დაიკარგა.

იმ დღის შემდეგ ავტომობოლოელმა იწამა, რომ სიცოცხლის საბედისწერო ზღვარი უკან მოიტოვა და მონცაში, 26 მაისს, უკვე თამამად მიუჯდა საჭეს. თვითმხილველები ამბობდნენ, მსოფლიოს ჩემპიონი არცთუ დიდი სიჩქარით მოძრაობდაო, მაგრამ ასე იყო თუ ისე, ერთ მოსახვევში ავტომობილი სავალი ნაწილიდან მაინც გადავიდა და რამდენჯერმე ამობრუნდა...

ორმაგად ტრაგიკული გამოდგა 1960 წლის ბელგიის გრანპრი. ჯერ იყო და, 22 წლის კრის ბრისტოუს „კუპერმა“ დაკარგა მართვა და გადაბრუნდა, ავტომობილიდან გადმოვარდნილი პილოტი კი დაიღუპა.

რამდენიმე წრის შემდეგ რბოლა საბედისწერო უკვე 26 წლის ალან სტეისისთვის („ლოტუსი“) აღმოჩნდა — 200 კმ/სთ სიჩქარით მიმავალს სახეში ჩიტი შეასკდა. ტრასიდან გადასული მართვადაკარგული ავტომობილი სამმეტრიან ბარიერს გადაეწეო და...

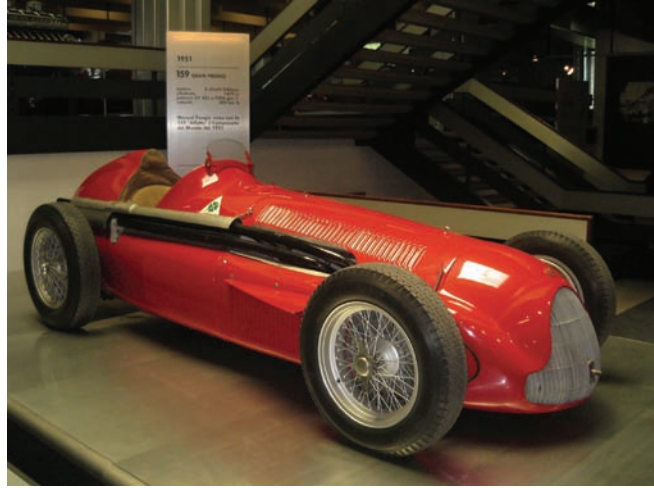
არანაკლებ დრამატული ამბები 1961 წელს დატრიალდა. იტალიის გრანპრიზე რბოლა ახალი დაწყებული იყო, როცა ჩემპიონატის ლიდერ 33 წლის ვოლფგანგ ფონ ტრიპსს „ლოტუსიდან“ ჯიმ კლარკმა შეუტია.

მოსახვევში კლარკი დაეწია მეტოქეს, თუმცა ამ უკანასკნელმა არ დათმო და მოხდა შეჯახება... ფონ ტრიპსის მართვადაკარგული „ფერარი“ ჰაერში აიჭრა, მრბოლელი კი ასფალტზე დაენარცხა და ადგილზევე დაიღუპა. ბოლიდი მაყურებლებში გადავარდა, სადაც 13 ადამიანი შეიწირა.

უსაფრთხოების მიზნით, ძრავების სიმძლავრეზე დაწესებულმა შეზღუდვებმა კონსტრუქტორებს უბიძგა, ყურადღება აეროდინამიკასა და სხვა მახასიათებლებზე გაემახვილებინათ. 1962 წელს გუნდმა „ლოტუსმა“ ავტომობილის კონსტრუქციაში პირველმა დანერგა მონოკოკი, რომელიც საავიაციო მრწველობიდან გადმოიღო.

ძრავების სიმძლავრისა და სისწრაფის მატებასთან ერთად, იზრდებოდა შეჭიდულობის ძალის მნიშვნელობაც, რაც გუნდებს ანტიფრთისა და სხვა აეროდინამიკური ელემენტების დანერგვისკენ უბიძგებდა. 1970-იანი წლების ბოლოს „ლოტუსმა“ პირველმა გამოიყენა ე.წ. გრაუნდფეექტი, რომელიც მნიშვნელოვნად ზრდიდა შეჭიდულობის ძალას, პილოტებს კი მოსახვევების გაცილებით სწრაფად გავლაში ეხმარებოდა.

იყო ისეთი პერიოდიც, როცა ფორმულა 1-ში ექვსთვალა მონსტრები დაქროდნენ. 1976 წლის ჩემპიონატის წინ „ტირელის“ დიზაინერმა, ბოლიდის აეროდინამიკური თვისებების გაუმჯობესების მიზნით, ჯერ წინა საბურავების დაპატარავება გადაწყვიტა, შემდეგ კი მისი გაორმაგება. საბოლოოდ, მოდელ P34-ს ოთხი წინა ბორბალი ჰქონდა.

სამუზეუმო ექსპონატი „ალფა რომეო“, რომლითაც ხუან-მანუელ ფანხიომ 1951 წელს მსოფლიო ჩემპიონობა მოიპოვა

გამარჯვებულთა შამპანურით წუწობის ტრადიცია ფორმულა 1-ში 1950 წლიდან არსებობს (სურათზე: სებასტიან ფეტელი და ფერნანდო ალონსო)

ბოლიდისთვის წარმატებული 1976 წლის შედეგთის გრანპრი იყო, ჯოდი სექტერი კი პირველი მრბოლელი გახდა, ვინც ფორმულა 1-ის ეტაპი 6-ბორბლიანი ბოლიდით მოიგო. „ტირელიმ“ ამ მონსტრზე უარი ერთი წლის შემდეგ მაინც თქვა და ამის მიზეზი „ზედმეტი“ ორი ბორბლისგან წარმოქმნილი მრავალი ტექნიკური ხარვეზი იყო.

„ომროს ხანა“ (1980-2000)

1981 წელს გაფორმდა პირველი შეთანხმება ფორმულა 1-ის გუნდებსა და FIA-ს შორის. შეთანხმების თანახმად, ფორმულა 1-ის რბოლების სატელევიზიო ტრანსლაციებზე ყველა უფლება ახალშექმნილ კომპანია „ფორმულა 1-ის მართვისა და განვითარების კომპანიას“ (FOPA) გადაეცა, რომლის დირექტორი ბერ-

აირტონ სენა (ზემოთ) და მისი ბოლიდი სან-მარინოს გრანპრიზე მომხდარი ავარიის შემდეგ (ქვემოთ)

ფორმულა 1-ის ტრასებზე ავარიებიც განსაკუთრებული ხდება

ნი ეკლსტონი გახდა. სწორედ ამ დღიდან მოიხსენიებენ ბატონ ბერნის ფორმულა 1-ის ბოსად.

1980-იანი წლები ტურბომძრავების ერა იყო. პირველი ძრავა ტურბოდაბერვით გუნდმა „რენომ“ 1977 წელს გამოიყენა, 1986 წელს კი ძრავების საკვალიფიკაციო ვერსიებზე სიმძლავრემ 1300 ცხ/მ შეადგინა, რაც დი-აბორბლიანი ავტომობილებისთვის დღემდე სარეკორდოა.

1980-იან წლებში ჩამოყალიბდა ერთგვარი ტოპგუნდების დაჯგუფება, რომელშიც „ფერარი“, „მაკლარენი“, „უილიამსი“ და „ბენეტონი“ შედიოდნენ.

1988-1990 წლების სეზონები „მაკლარენის“ პილოტების აირტონ სენასა და ალენ პროსტის ლეგენდარულ პაექრობაში წარიმართა. 1988 წლის სეზონს ბევრი დღემდე საუკეთესოდ მიიჩნევს ფორმულა 1-ის ისტორიაში — პროსტისა და სენას წყვილმა 16 გრანპრიდან 15 მოიგო (ის ერთი გამარჯვებაც „ფერარიმ“ იტალიის გრანპრიზე მოიპოვა).

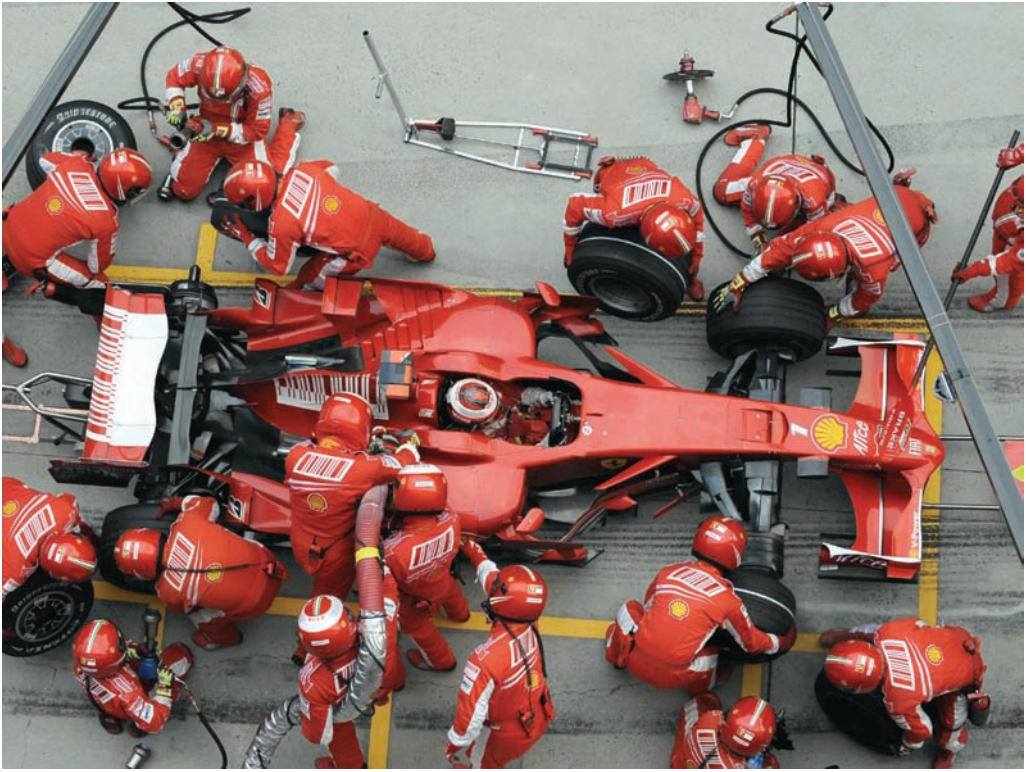
თანაგუნდელთა მეტოქეობას წერტილი 1994 წელს დაესვა, როცა ალენ პროსტმა კარიერა დაასრულა, სენას კი სან-მარინოს გრანპრის დროს საბედისწერო ავარია შეემთხვა.

ყველა დროის ერთ-ერთი უდიდესი ავტომობილის დადუკვამ მთელი მსოფლიო შეძრა, ფორმულა 1-ში უსაფრთხოების სტანდარტებზე კი დიდი გავლენა იქონია. აღსანიშნავია, რომ ბრაზილიელის დადუკვის შემდეგ ფორმულა 1-ის ტრასას პილოტის სიცოცხლე აღარ შეუწირავს.

მიზანმიმართულმა ტექნოლოგიურმა პროგრესმა და მსხვილი ავტომწარმოებლების მოსვლამ ფორმულა 1-ის გუნდების ხარჯები საგრძნობლად გაზარდა. XXI საუკუნის დასაწყისისთვის ფორმულა 1-ის ბევრი გუნდის წლიური ბიუჯეტი რამდენიმე ასეული მილიონი დოლარით განისაზღვრებოდა. დანახარჯების ზრდას მოჰყვა ისიც, რომ 1990 წლიდან მოყოლებული, ჩემპიონატის ლიდერებთან კონკურენციისთვის საჭირო სახსრების არქონის გამო 28 გუნდმა ფორმულა 1-ის დატოვება გადაწყვიტა..

ახალი საუკუნე (2000-2013)

XXI საუკუნის დასაწყისი ფორმულა 1-ში „ფერარის“ უპირობო დომინირებით აღინიშნა

„საჯინბო“ მოქმედებისას: მიმდინარეობს შუა რბოლისას დროებით შეჩერებული ბოლიდის ტექნიკური მომსახურება, მათ შორის საბურავების გამოცვლა. აქ წამის მეათელებიც დათვლილია

ნა: 2000-იდან 2004 წლამდე სეზონებში ამ იტალიური „საჯინბოს“ პილოტმა მიხედავად შემახერხა ყველა საჩემპიონო ტიტული, გუნდმა კი კონსტრუქტორთა თასი დაისაკუთრა. მთლიანობაში, გერმანელი ავტომობილოელი მსოფლიოს შვიდგზის ჩემპიონია (ორი ტიტული მან 1994 და 1995 წლებში, „ბენეტონში“ გამოსვლისას მოიპოვა).

2002 და 2004 წლებში „ფერარის“ ბოლიდების უპირატესობა იმდენად დიდი იყო, რომ იტალიურმა გუნდმა დანარჩენებს, უბრალოდ, შანსი არ დაუტოვა და ალბათ კონკურენციის გაზრდის სურვილი ამოძრავებდა FIA-ს, რომელიც ახალი ათასწლეულის პირველ წლებში რეგლამენტს წარამარა და ძირეულად ცვლიდა.

ცვლილებები ეხებოდა როგორც საკვალიფიკაციო ეტაპის ფორმატს, ისე ძრავების რესურსს, ბორბლების შეცვლის წესს და სხვ. ცვლილებები, ერთი მხრივ, სიჩქარის კლებასა და შესაბამისად, უსაფრთხოების ხარისხის ზრდას ისახავდა მიზნად, მეორე

მხრივ კი რბოლისას გასწრებათა გაზშირებისა და გულშემატკივრისთვის უფრო მიმზიდველი სანახაობის შეთავაზების სურვილით იყო განპირობებული.

ამ ყველაფრის მიუხედავად, ფორმულა 1-ში უშფოთველი არც ახალი ერა აღმოჩნდა. ე.წ. საბურავების სკანდალით აღინიშნა 2005 წლის აშშ-ის გრანპრი. „მიშლენის“ საბურავებზე დეფექტის აღმოჩენის შემდეგ, რომელსაც ავარიები შეიძლებოდა გამოეწვია, გუნდებმა, რომლებიც ამ მწარმოებლის საბურავებს იყენებდნენ, რბოლაში მონაწილეობაზე უარი განაცხადეს. მხარეთა შეუთანხმებლობის გამო საბოლოოდ გრანპრიზე მხოლოდ ექვსმა ბოლიდმა იასპარეხა.

ამ და სხვა მოვლენებმა, რეგლამენტის გამუდმებით ცვლამ, ასევე, გუნდების უკმაყოფილებამ გრანპრიდან შემოსული თანხების განაწილებისას, FIA-სა და გუნდებს შორის ურთიერთობაში დაძაბულობა წარმოქმნა. ზოგიერთმა ავტომწარმოებელმა ალტერნატიული ჩემპიონატის დაწესებაზეც კი დაიწყო ფიქრი...

თხილამურებით სრიალისას შუმასერმა თავის უმძიმეს ტრავმა მიიღო

ბოლო წლებში ფორმულა 1-ში „რედ ბულის“ პილოტი სებასტიან ფეტელი ლიდერობს, რომელმაც 2013 წელს მეოთხედ მოიპოვა ჩემპიონობა

მოლაპარაკებები წლობით გაჭიანურდა. ფორმულა 1-ში ერთიანობის გადასარჩენად კი 2009 წლის სეზონის ბოლოს FIA-ს პრეზიდენტის თანამდებობიდან მაქს მოსლის გადადგომა გახდა საჭირო, რომელიც ავტოსპორტში ცნობილმა ჟან ტოდტმა შეცვალა.

მოგავლის „მფანე“ ფორმულა

2013 წლის ბოლოს არა მხოლოდ ავტორბოლის მოყვარულები, მთელი მსოფლიო შეძრა ფორმულა 1-ის ლეგენდის, მიხაელ შუმასერის მძიმედ დაშავების ამბავმა. სამთო კურორტ მერიბელში თხილამურებით სრიალისას შუმასერმა თავის უმძიმეს ტრავმა მიიღო. ავტოპილოტი, რომელსაც თავის ტვინზე ორი ოპერაცია გაუკეთდა, 3 იანვარს, თავის 45-ე დაბადების დღეს, გრენობლის ჰოსპიტალში კომატოზურ მდგომარეობაში შეხვდა... ბოლო ცნობებით, მისი მდგომარეობა სტაბილური, მაგრამ მძიმეა.

დასასრულ, ავტოსპორტის მოყვარულები წლეულს ახალი სერიის — ფორმულა E-ს დაბადების მომსწრენი გახდებიან. 13 სექტემბერს პეკინში გამართულ რბოლაში ერთმანეთს ელექტრობოლიდები დაუპირისპირდებიან. ცნობილია, რომ ჩემპიონატში ათი გუნდი მიიღებს მონაწილეობას. ეკოლოგიურად სუფთა ბოლიდები 100 კმ/სთ სიჩქარეს 3 წამში განავითარებენ, მაქსიმალური სიჩქარე კი 220 კმ/სთ ექნებათ.

გილა უზარნიძე

2014 წლის შემოდგომიდან დაიწეება ახალი სერია — ფორმულა E, სადაც ელექტრობოლიდები იასპარეზებენ

ჭაბუა ანიხაჩიბი მთავარი შაქიტოვა საკუთარ თავს

თითქოს ყველაფერი კანონზომიერი იყო: ისიც, რომ სწორედ ამირეჯიბების ოჯახში დაიბადა ვაჟი, რომელიც მზეჭაბუკად ეიმედებოდათ და დაარქვეს კიდევ ეს სახელი; ისიც, რომ მერე ეს ვაჟი თეთრი გიორგის „ჟმა“ გახდა — საიდუმლო საზოგადოება „თეთრი გიორგის“ წევრი; ისიც, რომ დააპატიმრეს და სიკვდილიც მიუსაჯეს — თანაც რამდენჯერმე; ისიც, რომ გადარჩა ყველაფრის მიუხედავად და ცხრა ათეულ წელიწადზე მეტი იცოცხლა სამშობლოს სამსახურში, უკვდავი რომანების ავტორი გახდა და სიცოცხლის ბოლო წლებში დუმდა. როგორც სალოსი ბერები დუმან ხოლმე. აკურთხეს კიდევ ბერად და დავითი უწოდეს. აღესრულა, როგორც ბერი დავითი — ერისკაცობაში ჭაბუა ამირეჯიბი.

„...ყოველი თხზულება არის მწერლის ავტორიტერვიუ. აი, ამჯერადაც გადავწყვიტე, ბანალურ შეკითხვებს გავექცე და პასუხი საკუთარ თავს გავცე:

— ვინ ხარ შენ, ჭაბუა ამირეჯიბო, საიდან მოდიხარ?“

მთელი სიცოცხლით პასუხობდა ამას, და მიუხედავად იმისა, რომ ათასგვარი დაგვემილი და დაუგვემაგი ჭორი უმღვრევდა ცხოვრებას, ღირსეული პასუხი დატოვა...

„თბილისში დავიბადე. თოთხმეტ-ნახევარ გირვანქას ვიწონიდი, ანუ ექვს კილოგრამს, ორას გრამ ნაკლებს. აღნაგობის მიხედვით, შეიძლებოდა ფიქრი, რომ მძიმე წონის სპორტსმენი გავხდებოდი, მაგრამ შტანგისტობა თუ მოკრივეობა არ მქონდა, კალათბურთი ვარჩიე და შემდგომში პროფესიულ პატიმარ-მარბენლად ჩამოვყალიბდი, მაგრამ ამაზე — მერე იყოს.

დედა და მამა ძველი არისტოკრატიული მოღვაწისანი იყვნენ. მამა — ირაკლი გიორგის ძე ამირეჯიბი — ცნობილი ადვოკატი. დედა — პედაგოგი, „ქალთა უმაღლესი კურსებით“, თითქმის გარუსებული.

ქართული მამაჩემის ოჯახში ისწავლა, კარგად განათლებული, მშვენიერი თავადის ქალის, სოფიო სოფრომის ასულ მაღალაშვილ-ამირეჯიბისგან. დედა — მარიამ მიხეილის ასული ნაკაშიძე — პირდაპირი ჩამომავალი იყო სამეგრელოს, აფხაზეთისა და გურიის მთავრებისა. მამაჩემის წინაპართა წოდებრიობაზე თვით გვარი მეტყველებს. ამირეჯიბობა სახელო ანუ დღევანდელი ტერმინოლოგიით, თანამდებობა იყო, მანდატურთუხუცესის (შინაგან საქმეთა მინისტრის) პირველ მოადგილეს ნიშნავდა. იგი დაზვერვა-კონტრდაზვერვას ხელმძღვანელობდა. სახელო საგვარეულო იყო, მემკვიდრეობით გადადიოდა და ამირეჯიბის გვარის მტარებელი ყოველი ოჯახი ცდილობდა, თავისი ნაშთიერი მოეშადადებინა ამ თანამდებობის დასაკავებლად. კონკურენცია მწვავე და დაუნდობელი იყო.

ყოველი კანდიდატი შესაფერის განათლებას იღებდა, როგორც საქართველოს, ისე ბიზანტიის აკადემიებში. აქედან — გვარის ტრადიციული ნასწავლობა-განათლებულობაც. ბოლოს ას წელიწადში ერთადერთ უბირ კაცად ქვეყანას მოვევლინე მე — პედა-

ღედა მარიამ ნაკაშიძე, ღედა სოფიო ნაკაშიძე (ღვას), ნათესავი ვერა შერვაშიძე

„პედაგოგიური ფაკულტეტის სამი კურსის მეტი არა დამიმთავრებია რა. მეორე კურსზე უკვე მწერალთა კავშირის წევრი ვიყავი, ვწერდი, ვიბეჭდებოდი“

გოგიური ფაკულტეტის სამი კურსის მეტი არა დამიმთავრებია რა. მეორე კურსზე უკვე მწერალთა კავშირის წევრი ვიყავი, ვწერდი, ვიბეჭდებოდი — სწავლას თავი მივანებე...

დაუბრუნდეთ ბავშვობასა და ყრმობას. ჩემი ქართული ენა ბებოს და პაპას წყალობით ჩამოყალიბდა, განსაკუთრებით — პაპასი, რომელიც თავის დროზე მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის არმიის არტილერიის შტაბსკაპიტანი გახლდათ. ისინი ქართულელები იყვნენ, ანუ იმ ენის მფლობელები, რომელიც ქართულ ლიტერატურულ ენას დაედო საფუძვლად. რა თქმა უნდა, ამაში თავისი როლი სკოლამაც შეასრულა.

იმ დროს მასწავლებლები, ძირითადად, ქართველ ინტელიგენტთა ოჯახებიდან გამოსული პიროვნებები იყვნენ, უზადო ქართულს ფლობდნენ და ჩვენც ასეთსავე ენას გვასწავლიდნენ. ყოველივე ამის გარდა, ჭირვეული, ძნელი ბავშვი ვიყავი. საფიქრებელია, ოჯახს თავი მოვაბეზრე და „გამბარეს“, ანუ აღსაზრდელად მიმცეს სორბონადამთავრებულ ქალბატონ მელანია მექმარიაშვილ-გველეხიანის ოჯახში. ამ უბრძენესმა ქალბატონმა პირდაპირ ამკუსო ჩემი ასაკისთვის ერთობ დიდი და მრავალმხრივი ცოდნით. სკოლაში შვიდი წლისა მიმიყვანეს, პირდაპირ მეორე კლასში დამსვეს და უფროსკლასელებსა და მასწავლებლებს გულწრფელად უკვირდით ჩემი „განათლებისა“ და ინფორმაციულობის დიაპაზონი.

ჩემი მეორე ენა რუსული იყო; ეს ოჯახშივე და შემდეგ გარემოცვისგან ვისწავლე. ზნეობრივ აღზრდაზე აღარაფერს ვიტყვი გარდა იმისა, რომ ამას საფუძველი ოჯახში ჩაეყარა, ხოლო ზედნაშენი, ანუ შემდგომი განვითარება ცხოვრებამ მომიტანა“.

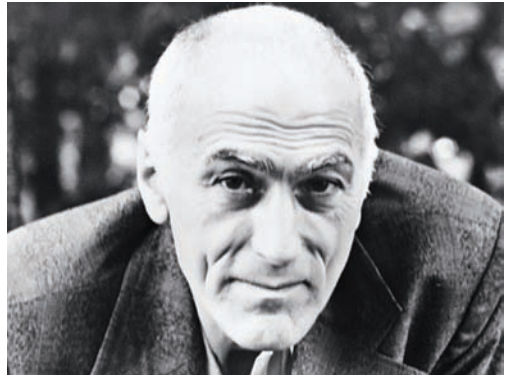
ცხოვრებამ ბევრი ტკივილი მიუტანა. თუმცა ჯიშში და გენი, ომში გამობრძმედილი და სამშობლოს ჭირისუფლობაში გამოვლილი, საყრდენადაც ექცა და გზამკვლევადაც...

„ჩვიდმეტისამ დაუმათარე „ამიერკავკასიის კავშირგაბმულობის ტექნიკუმი“ გადამცემი რადიოსადგურების განხრით და აქვე მომენიჭა „პირველი რიგის თადარიგის მესამე რანგის სამხედრო ტექნიკოსის“ წოდება. საინტერესო დამთხვევა: 1941 წლის 22 ივნისის კალათბურთის მოედანზე მომნახა მეზობლის ბიჭუნამ, სამხედრო კომისარიატის უწყება გადმომცა. ვითამაშე ბოლომდე. 23-ში ჯარში ვიყავი.

ბანაკშიც ასე მოხდა. ვითამაშობდი კალათბურთს, „ვიზივალშიკმა“ დაიძახა: „ამირეჯიბი ნა სვობოდუ“-ო. ვითამაშე ბოლომდე, გამოვეშვიდობე ყველას და გავედი ზონიდან...

სამხედრო სამსახური დავიწყე ამიერკავკასიის სამხედრო ოლქში კავშირგაბმულობის 203-ე ცალკე ასეულში უფროს რადისტ-ტელეგრაფისტად. რამდენიმე თვის შემდეგ გადამიყვანეს 26-ე ავიადღვიზიის რადიოსადგურის უფროსად ქალაქ გროზნოს აეროდრომზე, საიდანაც „კუკუ ამოძკრეს“, როგორც რეპრესირებული მშობლების შვილს და უცხოეთში ემიგრირებულთა ნათესავს. ყოველივე ეს დამალული მქონდა მხოლოდ იმიტომ, რომ მინდოდა, მენახა ომი.

შემდგომი ბედის გადასაწყვეტად მომავლინეს ჩრდილოეთ კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბში. იქ შემთხვევით შემხვდა ნათესავი კაცი, ამ სამხედრო ოლქის საფინანსო სამმართველოს უფროსი, რომლის წყალობით აღმოჩნდი საინტენდანტო სამსახურში, კერძოდ — ტრანსპორტში. იმხანად სპარსეთის ყურედან ირანისა და ამიერკავკასიის გავლით მოკავშირეთა სამხედრო დახმარება ავტოკოლონებით მოედინებოდა. აქ ყველაფერი იყო, ავტომანქანებით დაწყებული, ყოველგვარი შეიარაღება, ამუნიცია და დამთავრებული 1903 წლის მოსავლის „უხარშავი“ თეთრი ლობიოთი. ერთერთი ასეთი კოლონის უფროსის მოადგილედ გახლდით უფროსი ლეიტენანტის ჩინით, მაგ-

უშიშროების ჯარების „ტროიკამ“ ოცდახუთი წლის პატიმრობა მომისაჯა... ამდენის ატანა შეუძლებლად მივიჩნიე და ხელი „მარბენლობას“ მივყავი

რამ აქაც რამდენიმე თვეში მომაგნო ყოვლისშემძლე „ასობნიაკმა“ და მეორედ, ამჯერად, საბოლოოდ გამომისტუმრეს რუსებმა თავისი არმიიდან. როგორც „არასწორად გაწვეული“.

— საიდან და როგორ დაიწყო შენი „უკუღმართი“ ცხოვრება? — ეკითხებოდა საკუთარ თავს კლასიკოსი „ავტონტერევიში“ და თავად პასუხობდა:

— „სწორედ აქედან და, აი, როგორ: დაებრუნდი, აღმადგინეს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის მეორე კურსზე. ომის დრო იყო. საღად მოაზროვნე, მამულიშვილურად განწყობილი სტუდენტობა იმაზე ფიქრობდა, თუ როგორ, რა საშუალებებითა და ხერხებით დასძრომოდა

(მარცხნიდან) ლევან მაღალაშვილი, ჭაბუა ამირეჯიბი, გიგა ლორთქიფანიძე, რეზო ჩხეიძე

ტარიელ
ჭანტურია,
თამაზ წიფწიაძე
და ჭაბუა
ამირეჯიბი

საქართველო რუსეთის იმპერიის კლანჭებს. ყალიბდებოდა არალეგალური ორგანიზაციები და ერთ-ერთ ასეთში, კერძოდ, „თეთრ გიორგიში“, მეც ამოყვავი თავი. ორგანიზაციას ხელმძღვანელობდა ამისთვის დაბადებული ახალგაზრდა კაცი — მხნე, განათლებული, „უშიში, ვითა უხორცო“ და თავდადებული მებრძოლი მუსტაფა შელია. ორგანიზაციის მიზანს შეადგენდა შეიარაღებული აჯანყების გზით საქართველოში საბჭოთა წყობილების ლიკვიდაცა. ახალგაზრდები, გამოუცდელი, მხოლოდდა თავისუფლების წყურვილით აღჭურვილი მამულიშვილები ვიყავით და, ცხაღია, ჩვენი მიზანსწრაფვა კრახით დასრულდა.

1944 წლის აპრილში უშიშროების ჯარების „ტროიკამ“ ოცდახუთი წლის პატიმრობა მომიხაჯა მე, ხოლო დანარჩენი ცხრაშვიდი მონაწილიდან სამს დახვრეტა და სხვებს სხვადასხვა ვადით თავისუფლების აღკვეთა ხვდა წილად. აქვე გახდა ცნობილი ჩვენთვის, რომ მუსტაფა შელია ჩეკისტებმა აყვანის ცდისას გამოასალმეს წუთისოფელს. ნათელში ამყოფოს მისი ამაყი, დაუმორჩილებელი სული მაღალმა ღმერთმა.

ოცდახუთი წლის პატიმრობას რა უშავდა. ამ ვადის მოხდის შემდეგ, წარმოიდგინეთ, ხუთი წლით სამოქალაქო უფლებების აყრაც გაითვალისწინა ზემოხსენებულმა ტრიბუნალმა. ეს კი ნიშნავდა, რომ ვეღარ მივიღებდი „ჩვენი მშობლიური უმაღლესი საბჭოს“ არჩევნებში

მონაწილეობას. ამდენის ატანა შეუძლებლად მივიჩნიე და ხელი „მარბენლობას“ მივყავი. სხვადასხვანაირი რამდენიმე გაქცევა დამიგროვდა, მაგრამ Tempora mutantur, nos et mutamur in illis (დრონი იცვლებიან და ჩვენც ვიცვლებით მათთან ერთად. ლათ.) და მოვიდა დრო, როცა მეც გამოვიცვალე, მოვეშვი გაქცევებს, რეაბილიტაციას დაუწყევი ლოდინი.

ეს დღეც მოვიდა. დაუტოვე „ნაჩაღნიკს“ სხვადასხვა განაჩენით მოსჯილი ორი დახვრეტა, ოთხმოცდასამი წლის მოუხდელი პატიმრობა და დაგბრუნდი სამშობლოში წყეული წარწერით მსჯავრდებულის ფორმულარზე მსხვილად, წითელი ფანქრით — БЕГЛЕЦ СКЛОНЕН К БЕГСТВУ. იმ დრომ დამიტოვა დახვრეტილი მამა, ათწელიწადმოხდილი მოხუცი დედა, უმცროსი და — ნათია, უფროსი და — როდამი, რომელიც მოსკოვში ცხოვრობდა, იყო ჩინებული ადამიანის, დიდი პოეტის, მიხეილ სევეტლოვის მეუღლე. მისი გარდაცვალების შემდეგ, ორი თუ სამი წლის შემდეგ — მეუღლე არანაკლებ ჩინებული ადამიანისა და დიდი ფიზიკოსის, ბრუნო პონტეკორვოსი. ამის გარდაცვალების შემდეგ როდამი გადმოსახლდა თბილისში და აღესრულა აქვე 1995 წელს, სამოცდაჩვიდმეტი წლის ასაკში. როდამმა არჩინა დედაჩვენი ათი წლის პატიმრობის განმავლობაში და თქვენი მორჩილი მონაც, როცა მეჯდომებოდა.

ვკულისხმობ ჯდომას გაქცევების დროის

გამოკლებით. ძირითადად, როდამძავე არჩინა ჩვენი უმცროსი და ნათია, რომელიც დეიდა-მამიდებთან იზრდებოდა“.

განცდილი ხელ-ნელა გადადიოდა უკვდავებაში, რომელიც „დათა თუთაშხიას“, „გორა მბორგალის“, „გიორგი ბრწყინვალეს“ ფურცლებზე ივანებდა. ამ გადასახედიდან, ბედნიერი იყო დღე, როცა პირველად აიღო კალამი ხელში და პირველი სტრიქონი დაწერა...

„რვა წლისამ ლექსი დაწერე. „აკაკასიონის“ ლიტერატურულმა დამატებამ, „არილმა“, ჩემთან ინტერვიუს წაუძღვარა ეს (თუ შეიძლება ასე ითქვას) ლექსი, ღმერთმა იცის, საიდან ამოქექილი. ბავშვობასა და ყრმობაში ვწერდი ლექსებსა და მოთხრობებს, მაგრამ ოციდან-ორმოცამდე ბანაკებში დაწერილიდან ცოტა რამღა გადარჩა, დაწერილის ადგილის სპეციფიკის გამო: ვწერდი — მართმევენენ. სერიოზული ლიტერატურული მუშაობა პატიმრობიდან დაბრუნების შემდეგ დაიწყო. მიღებული მაქვს სსრკ სახელმწიფო პრემია (1979), საქართველოს რუსთაველის პრემია (1994), საქართველოს სახელმწიფო პრემია (1998); მაქვს, აგრეთვე, სხვადასხვა უცხოური ჯილდოები, პრემიები, პრიზები და სხვა. ჩემი ნამუშევრები გამოქვეყნებულია მსოფლიოს ოცდაათამდე ენაზე. ვარ ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე, „ღირსებისა“ და, ჩემი ირაკლით, „ვახტანგ გორგასლის პირველი ხარისხის“ ორდენის კავალერი.

მოგრჩი ტრაბახს. ახლა:

— რით ვარ დაინტერესებული, რაზე მსურს, ვილაპარაკო? რა არის ადამიანი, როგორ ცხოვრობს მზისა ქვეშე, როგორ და როდის მიდის უმჯობეს სამყაროში?

— ყრმობიდანვე, და, რა თქმა უნდა, არც პირველი ვარ და არც უკანასკნელი, სწორედ ამ კითხვას ჩავაცვიდი, უკეთ ვთქვათ, დეიდა მელაშამ გაამახვილა ჩემი ყურადღება ამ თავსატეხზე.

მეხსიერების დაკარგვა გონების ატროფიას, ანუ ადამიანის დასასრულს ნიშნავს. სიკვდილის მთავარი მიზეზი კი, დარწმუნებული ვარ, შემდეგ ვითარებაში მდგომარეობს: ყოველი ადამიანი გარკვეული დანიშნულებითურთ — მნიშვნელოვანი თუ უმნიშვნელო ფუნქციითურთ იბადება და მიდის მამინ, როდესაც თავის ფუნქციას ამოწურავს. ჰეგელს თავის „სულის ფილოსოფიაში“ თითქოს გაკვრიტა და უცაბედად აქვს ნათქვამი, რომ ადამიანი,

როცა იგი თავის დანიშნულებას ამოწურავს, ამ ქვეყნიდან მიდის, მიუხედავად ასაკისა და აღსრულებათა მასშტაბისა“.

ისიც კანონზომიერი იყო, რომ ჭაბუა ამირეჯები უნდა გამრავლებულიყო, მისი გენი აუცილებლად უნდა გაგრძელებულიყო და ისეთივე სიცოცხლის უნარით, შეუპოვრებით გაჰყოლოდა სიცოცხლის გზას:

„მყავდა ექვსი შვილი, მართალია, სხვადასხვა მეუღლისგან, რაც ჩემი მარბენლობით აიხსნება, მაგრამ ღმერთმა ინება და, აგერ, უკვე ოცდათხუთმეტი წელიწადია მყავს გასაოცარი მეუღლე, პოეტი თამარ გრიგოლის ასული ჯავახიშვილი. ამ ხნის განმავლობაში ჩვენ შორის არამცთუ რაიმე ექსცესს, სერიოზულ შელაპარაკებასაც კი არ ჰქონია ადგილი. ვცხოვრობთ მშვიდად და ბედნიერად. რამდენადაც ეს ჩვენს „აწეწილ“ დროშია შესაძლებელი. შვილებს დაუბრუნდეთ. უფროსი — მანანა, პირველი გაქცევის შვილი, მამის კვალს გაჰყვა, სწერს მოთხრობებს, ქვეყნდება, მკითხველს მოსწონს.

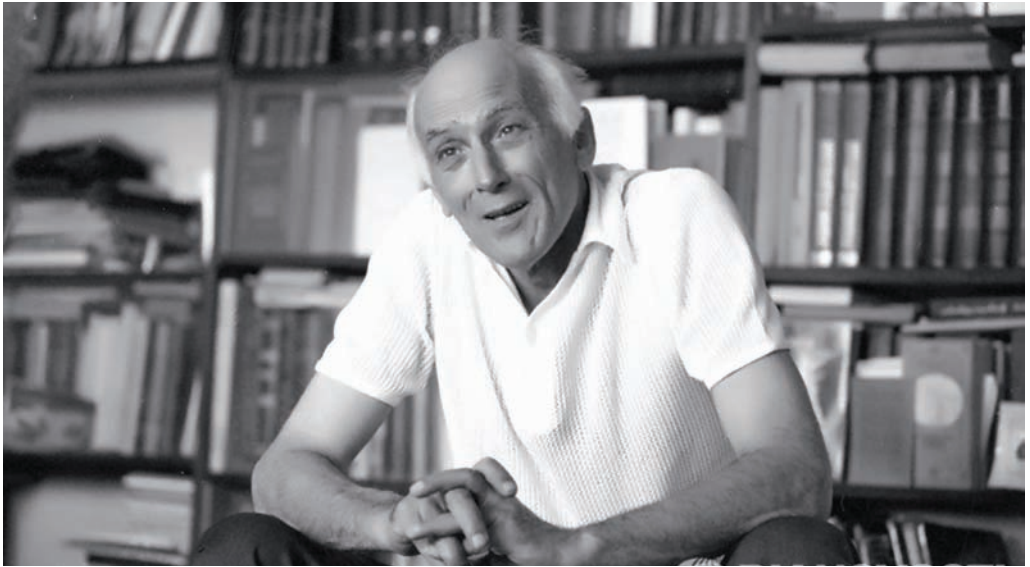
მეორე — ლეილა, ეს პაპის კვალს გაჰყვა, იურისტი, დიპლომატი, საქართველოს საელ-

კადრი ფილმიდან „როცა აყვავდა ნუში“, 1972 წ. ჭაბუა ამირეჯები ვიორჯის როლში

კადრი ფილმიდან „ახალგაზრდა კომპოზიტორის მოგზაურობა“, 1984 წ. ჭაბუა ამირეჯები (ცენტრში) დეით იტრიელის როლში

„ვიცხოვრე, როგორც მაღალმა ღმერთმა ინება, ისე. ბედისწერით კმაყოფილი ვარ, თუმცა, შესაძლოა, ცხოვრებას უკეთესი მიმართულება მიელო. ეგ არი. ეს „უკეთესი“ როგორი იქნებოდა, წარმოდგენილი ვერა მაქვს“

ჩოში მსახურობს მოსკოვში. ამით შემდეგ — ოთხი ვაჟი, ოთხივე გათავისუფლების შემდეგ მეეოლნენ. უფროსი — ირაკლი, რუსების არმიისაში სამსახურის შემდეგ მოხალისედ წავიდა აფხაზეთში, დაიღუპა და წაიღო ჩემი ურყვევი ჯანმრთელობა — სამი ინსულტი! ირაკლი ვახტანგ გორგასლის პირველი ხარისხის ორდენით არის დაჯილდოებული. დანარჩენმა სამამაც მიიღო მონაწილეობა აფხაზეთის ომში. ღმერთმა დაძინდო, სამივე გადარჩა. ირაკლის მომდევნო — ლაშა — მოქანდაკეა, ქუსცა — კინორეჟისორ-ოპერატორია, შალვა — ბიოფიზიკოსი. შვილიშვილები — უკვე შვიდი, შვიდივე გოგო. ბადიშები — სამი“.

დასასრულ... როგორ მოვიქცეოდი, სიცოცხლის თავიდან გამოვლა რომ შემეძლოსო, — თავად ჰკითხა თავს დიდმა მწერალმა, პასუხი ისედაც ვიცოდით ყველამ... რომ არა ეს პასუხი, ჭაბუა ამირეჯიბიც არ იარსებებდა:

„1944 წლის 10 აპრილს ტროიკის თავმჯდომარემ, გვარად ბურდულმა, მკითხა: — რომ გაგათავისუფლოთ, როგორ მოიქცევითო.

არ დავეფიქრებულვარ, მივუგე:

— როგორც აქამდე მოვიქცევი, ისევე ისე-მეთქი. მე არ მივეკუთვნები იმ ადამიანთა რიცხვს, ვისაც საკუთარი წარსულის მიმართ სინანული აწამებს. ვიცხოვრე, როგორც მაღალმა ღმერთმა ინება, ისე. ბედისწერით კმაყოფილი ვარ, თუმცა, შესაძლოა, ცხოვ-

რებას უკეთესი მიმართულება მიელო.

ეგ არი. ეს „უკეთესი“ როგორი იქნებოდა, წარმოდგენილი ვერა მაქვს. საერთოდ რას ნიშნავს უკეთესობა? მე არასოდეს მქონია დიდი მადა და მოთხოვნილებები. კმაყოფილი ვიყავი და ვარ ამით, რასაც ღმერთი იმეტებს. დიდხანს ვიცოცხლე. ბევრი ვნახე. მიუტყვებელი ცოდვები არ მადევს.

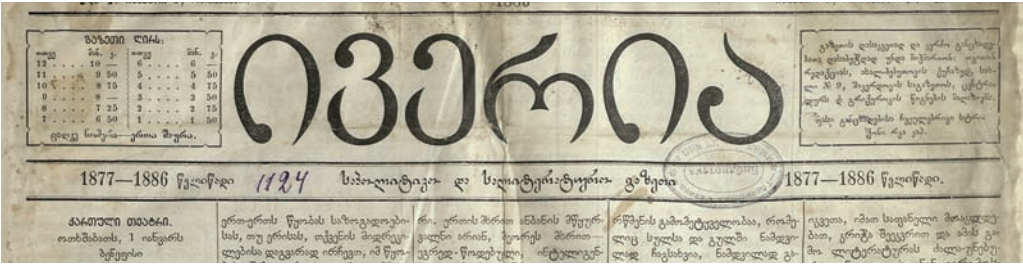
მტრები მყოლია, მყავს ამჟამადაც, მაგრამ ისინი ჩემზე სუსტები იყვნენ და არც ახლა არიან „ყარამანები“. პატვისმცემლები მუდამ მყავდა, ახლაც მყავს და დარწმუნებული ვარ, სიკვდილის შემდეგაც მეეოლება. გააჩინე და გაუზარდე ექუსი შვილი. დაურგე ოცდაათამდე ხე. მყავდა და მყავს ერთგული მეგობრები.

დავწერე და ვწერ, რაც შეეძელი. თუ ხელახლა მომიწია ცხოვრების დაწყება, ახალს არაფერს ვიზამ — ვიცხოვრებ, როგორც ვიცხოვრე“.

ბენიერი კაცის სიტყვებია. იცხოვრებდა ისე, როგორც იცხოვრა... მარტო თავისთვის კი არა, საქართველოსთვის... სწორედ ეს „საქართველოსთვის“ ქმნიდა მას, როგორც პიროვნებასა და მწერალს... ეს „საქართველოსთვის“ იყო ლხინადაც საკმარისი და ჭირადაც გადასატანი... ეს იყო მთავარი ღერძი, რომელსაც ეყრდნობოდა ჭაბუა ამირეჯიბიცა და ბერი დავითიც...

მოაშადა ლელა ჯიყაშვილმა

მხიარული აზრები „ივერიდან“

გთავაზობთ საინტერესო ამონარიდებს პირველი ქართული ჟურნალ-გაზეთებიდან. ყოველკვირეულ გაზეთ „ივერიის“ პირველი ნომერი 1877 წლის 3 მარტს დაიბეჭდა თბილისში. „ივერიის“ დამაარსებელი და პირველი რედაქტორი იყო ილია ჭავჭავაძე. თანარედაქტორი — სერგეი მესხი. „ივერიის“ რედაქტორები იყვნენ ასევე ივანე მანაბელი, ალექსანდრე სარაჯიშვილი, გრიგოლ ყიფშიძე და ფილიპე გოგიანიშვილი.

ლუდოვიკო XIV და ქურდი

ლუდოვიკო XIV იყო მეტად გამორჩენილი და სახელოვანი ხელმწიფე საფრანგეთისა. გამეფდა 1643 წელს და იმეფა 1715 წლამდე. ერთხელ ერთი ქურდი შეპარულიყო ამ ლუდოვიკოს ოთახში, რომლის კედლებსაც ხელ-აზლად ჰხატავდნენ და ამშვენებდნენ. კედელზედ კიბე იყო მიდგმული. ქურდს აეღო ეს კიბე, მიეღვა იმ კიბეზედ, რომლის თავშიაც ძვირფასი კედლის საათი ეკიდა, ასულიყო და საათს ხსნიდა კედლიდან. ამ დროს თვითონ ლუდოვიკიც შევიდა ოთახში. მოხერხებული ქურდი არ შეშინდა და სთქვა:

— მეშინიან, კიბე ტოკავს, ლამის გადა-მექცესო.

ლუდოვიკის ეგონა, რომ მუშა ან ქარგალია ვინმეო და უთხრა:

— ფიქრი ნუ გაქვს, კიბეს მე დაგიჭერო, კიბე დაუჭირა ხელმწიფემ, ქურდმა არხეინად ჩამოხსნა საათი და ჩამოვიდა ძირს საათით ხელში. რამდენისამე ხნის შემდეგ ლუდოვიკს მოახსენეს, რომ ძვირფასი საათი დაიკარგაო.

— სუთ! — სთქვა თურმე ლუდოვიკმა: მაგაზედ ხმა აღარ ამოიღოთ. მე ქურდის ამხანაგი ვარ, იმიტომ რომ კიბე მე მეჭირა, როცა ქურდი კედლიდან საათსა ჰხსნიდაო.

მთელმა ქვეყანამ იცის ვინ არის ბერანჟე. იგი იყო მეტის-მეტად საყვარელი პოეტი საფრანგეთისა, მშვენიერი ლექსების მთქმელი. საფრანგეთში თითქმის კაცი არ არის, რომ

მისი სახელი არ გაეგონოს, მისი სრული სახელი პიერ ჟან ბერანჟეა, დაიბადა 1780 წელს და ჩვენ დრომდე მოაღწია; არ იქნება სულ ოცი წელიწადი, რაც გარდაიცვალა.

ერთხელ ბერანჟეს ერთს მთხოვარას გამოწვდილს ქედში ორი გროში ჩაედვა გასაკითხად. მთხოვარას მაშინვე მივარდა ერთი ვიდაცა, რომელსაც ეს ამბავი ენახა და უთხრა:

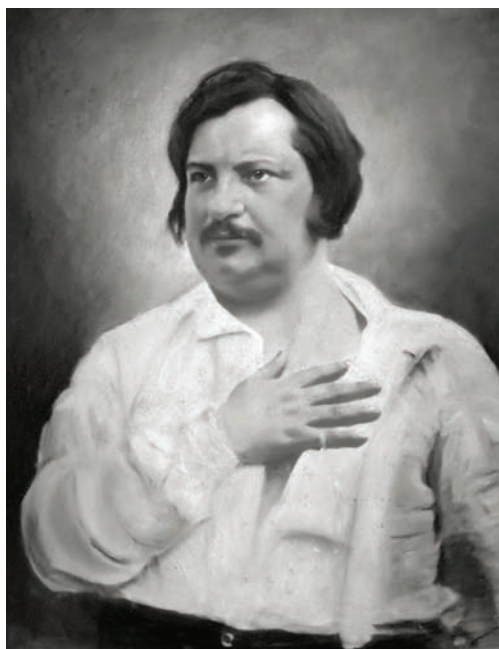
— მოდი, ხუთს ფრანკს მოგცემ და ის ორი გროში, რომელიც იმ მოხუცმა კაცმა ქედში ჩაგიდვა, მე დამითმო.

— ეგრე ძვირად რად გიღირთ ეგ ორი გროშიო? — ჰკითხა მთხოვარმა.

— იმიტომ რომ ეგ ორი გროში ბერანჟემ მოგცაო.

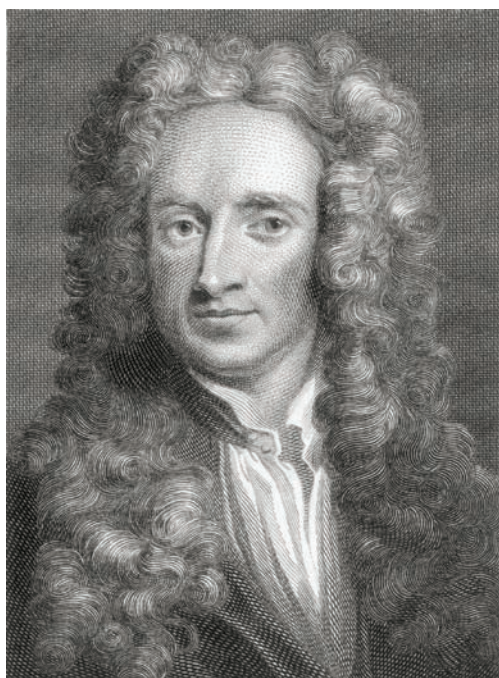

პიერ ჟან ბერანჟე

ონორე დე ბალზაკი

— ბერანჟე?!.. დაიძახა მთხოვარმა და თვალში ცრემლი მოერია: უკაცრავად, ბატონო! რაკი ვერეა, ორი გროში ჩემთან დარჩება საუკუნოდ.

ისაკ ნიუტონი

ბალზაკი და მთხოვარა

ონორე დე ბალზაკი დიდად სახელოვანი მწერალი იყო საფრანგეთისა. დაიბადა 1799 წელს და გარდაიცვალა 1850 წელსა. ერთხელ ეს სახელოვანი კაცი იჯდა თურმე ერთს რომელიღაც პარიჟის ბულვარზედ ღრმად ჩაფიქრებული. მივიდა ერთი მთხოვარა დედა-კაცი და მოწყალება სთხოვა:

— გამიკითხეთ, სამი წვრილი ბალლი კისერზე მახვევიაო.

— თუ ვერეა ძირს ჩამოსხითო! — უპასუხა თურმე გულუბრყვილოდ სულ სხვა ფიქრებში გართულმა მწერალმა.

„ივერია“, 1886 წ. N272

დიდად სახელ-განთქმულს კაცებს სშირად უცნაური ხასიათი სჭირთ ზოლმე. ინგლისის გამოჩენილს მათემატიკოსს ნიუტონსაც ერთი ასეთი აზირებული ხასიათი ჰქონდა. ნიუტონი მეტად მძიმე მქსსიერების პატრონი იყო. ერთხელ მოსამსახურემ კვერცხები შეუტანა დასანაყრებლად. კვერცხებთან შეუტანა აგრეთვე ადუღებული წყალი თოხლოდ კვერცხის მოსახარშად და საათი. „სულ სამი წუთი უნდა იყოს კვერცხი ცხელს წყალში, რომ თოხლოდ მოიხარშოსო“: უთხრა მოსამსახურემ ნიუტონს.

— კარგი წადიო, — გაისტუმრა ნიუტონმა მოსამსახურე. მერე გაერთო ფიქრებში, მდუღარეში საათი ჩასდო კვერცხის მაგიერ და კვერცხი კი საათი ეგონა, ხელში დაიჭირა და დასცქეროდა, აცა სამი წუთი როდის გაივლისო.

ნაპოლეონ I-სა ჰკითხეს, რომელი ქვეყანა უფრო კარგია და მშვენიერი მთელს დედამიწის ზურგზედაო?

ნაპოლეონმა უპასუხა:

— ლონდონში — ინგლისიო, პეტერბურგში — რუსეთიო, ვენაში — ავსტრია; ბერლინში — პრუსია, მაგრამ ევროპაში კი საფრანგეთიო.

უხეირო მელექსე

ერთმა უხეირო ლექსების მჯღაბნელმა წაუკითხა ერთხელ ვოლტერს თავისი პოემა,

რომელსაც სახელად ერქვა „მთაბრუნების მიმართ“ და ჰკითხა:

- როგორ მოგწონთ ჩემი ლექსებიო?
 - დიას, მე მგონია, რომ თქვენი ლექსები ვერ მიაღწევს იმას, ვისთვისაც თქვენ დაგიწერიათო, უპასუხა ვოლტერმა.
- „ივერია“, 1886 წ. N274

ვის არ გაუგია ვოლტერის სახელი?

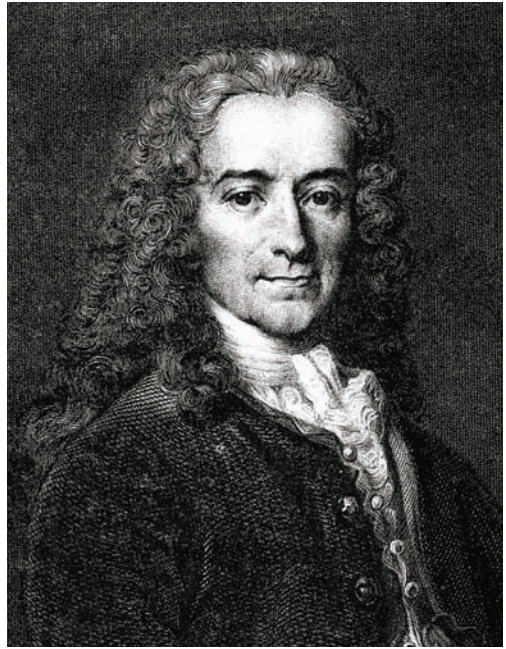
ვოლტერი იყო საფრანგეთის გამოჩენილი მწერალი, ფილოსოფოსი და პოეტი, სცხოვრობდა წარსულს საუკუნეში და წარსულ საუკუნეშივე გარდაიცვალა, მისი სახელი კი ცოცხალია დღესაც არამც თუ მართო საფრანგეთში, არამედ ყველა განათლებულ ქვეყნებში. ვოლტერს სიცოცხლის დროსვე დიდი სახელი ჰქონდა და, რას იტყვის ვოლტერიო, დიდს მნიშვნელობას აძლევდნენ. ამიტომ ბევრი ახალგაზრდა მწერალი, ვიდრე საქვეყნოდ გამოსვლას გაპბედავდა, თავის ნაწარმოებს ვოლტერს აჩვენებდა ხოლმე, მოიწონებს ვოლტერი თუ არაო. ვოლტერიც, თუ შეატყობდა, რომ ავტორს ნიჭი არა აქვს, შეუბრალებლად შეაკვცვდა ხოლმე ფრთებს გატაცებულს ავტორებს.

ერთს ზამთრის დღეში ვოლტერი როგორღაც ეწვია ერთს პოეტს, რომელსაც თავის-თავი მართლა დიდ-პოეტად მიაჩნდა. პოეტმა მამინევი აიღო თავის გრძელი პოემა და დაიწყო კითხვა. ვოლტერს ძალიან მოსწონდა ამ უხეირო და უხამს ლექსების სმენა. ამასთან შესცივდა კიდევ, რადგან ლექსების კითხვით გახურებულს პოეტს სრულიად დაავიწყდა ბუხარში ცეცხლის დანთება. პოეტმა ბოლოს როგორც იყო გაათავა კითხვა, მიუბრუნდა ვოლტერს და ჰკითხა:

- როგორ მოგწონათო?
 - ჩემო მეგობარო!.. უთხრა სიცვიისაგან გაცრეცილმა ვოლტერმა: — თქვენს ლექსებში რომ ცოტა მეტი ცეცხლი იყოს, ან თქვენ ბუხარში ცოტა მეტი მაგისთანა ლექსები, მაშინ არც მე და არც თქვენ სიცვე არ შეგაწუხებდაო.
- „ივერია“, 1886 წ. N273

ბისმარკის აზრი

გრაფ ვიცერბერგს გამოჩენილის მინისტრების ხელთ ნაწერები შეუგროვებია. გრაფის

ვოლტერი

კრებულში სხვათაშორის მოყვანილია სამის გამოჩენილის კაცის აზრი. გიზოს დაუწერია: „ჩემს ხანგრძლივ სიცოცხლეში ბევრი მიპატიებია და დავიწყებთ კი არა დამიფიწყებია-რა“, ამის ქვეშ ტიერს მოუწერია: „თუ კაცი გულწრფელად აპატიებს, მეტი არ იქნება, რომ ცოტათი დაიფიწყოს კიდევაცო“. ამის ქვემოდან ბისმარკს კიდევ შემდეგი სიტყვები მიუწერია: „ცხოვრებაში გამოცდილებამ მე კი ის მასწავლა, რომ ბევრიც დამეფიწყა და ბევრიც მეპატიებინაო“.

„ივერია“, 1886 წ. N135

სახელგანს ინგლისის პოეტს მილტონს, რომელმაც „დაკარგული სამოთხე“ დასწერა, ერთი ჭირვეული და კაპასი ცოლი ჰყავდა. ერთხელ მისი მეგობარი ვილფრედი ეწვია და ლაპარაკი ცოლ-ქმრობაზედ ჩამოუვარდათ, ლაპარაკში ვილფრედმა სხვათა შორის სთქვა:

— ცოლი კაცისათვის ვრდია, ცხოვრების გზაზედ ამოსულიო.

— მართალი ბრძანებაა, უპასუხა მილტონმა: მე მაგას ეკლებზედ ვატყობო.

„ივერია“, 1886 წ. N282

მოამზადა თეა ცაგურიშვილმა

ნაყოფიერი ნახევარმთხი

დახლოებით 10 000 წლის წინ ახლო აღმოსავლეთის ვრცელ ტერიტორიაზე დასახლებულმა ადამიანებმა მიწათმოქმედებას მოჰკიდეს ხელი. ისინი მარცვლეულს თესდნენ და მოსავალს იღებდნენ, ხოლო რძისა და ხორცის მისაღებად ცხოველები მოაშინაურეს. პირველი მიწათმოქმედები და მესაქონლეები ცხოვრობდნენ ეკვიპტეში, ტიგროსსა და ეფრატს შორის მდებარე შუამდინარეთში, მდინარე ინდის დაბლობში. ამ არეალს ნაყოფიერ ნახევარმთხარესაც უწოდებენ. აქ აღმოცენდა პირველი გლეხების მიერ აგებული დაბები და ქალაქები.

○ პირველი უდიდესი ცივილიზაცია შუმერების იყო. ისინი ეფრატის წყლის გამოყენებით საირიგაციო მიწათმოქმედებას ეწეოდნენ და ძვ. წ. 5000 წლიდან ტალახის აგურებით ნაგებ სახლებში ბინადრობდნენ.

○ დაახლოებით 3000 წლისათვის პატარა სამიწათმოქმედო დასახლებები წარმოიქმნა მდინარე ინდის დაბლობზე, თანამედროვე პაკისტანის ტერიტორიაზე.

○ ინდის დაბლობის ქალაქები ოსტატურად მოფიქრებული გეგმით იყო ნაგები. ქალაქებში

იყო სწორი ქუჩები, სახლები სააბაზანოებით, მარცვლეულის საწყობები.

○ ძვ. წ. დაახლოებით 1750 წლისათვის ინდის დაბლობის ცივილიზაცია დაკნინდა. ამ ტერიტორიაზე ძვ. წ. 1500 წელს არიელები დასახლდნენ.

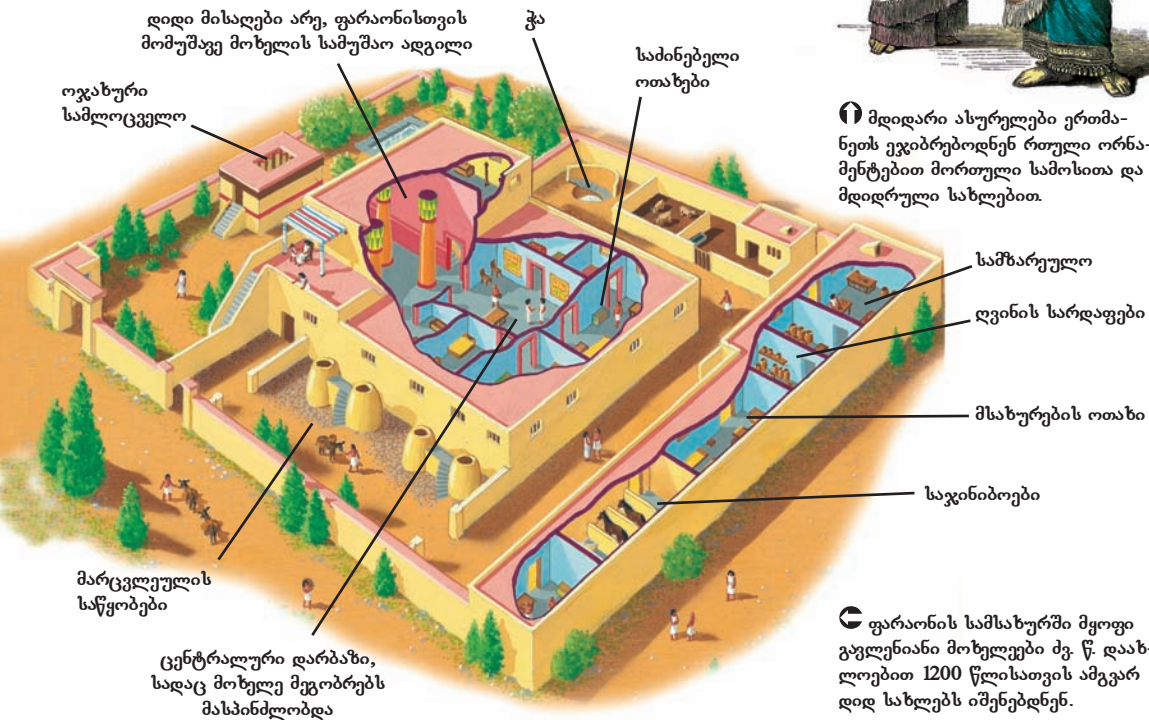
○ ბაბილონი ძვედამოსილ ქალაქად მხოლოდ მას შემდეგ იქცა, რაც მეფე ხამურაბი ძვ. წ. 1792 წელს მისი მმართველი გახდა. 42-წლიანი მეფობის განმავლობაში მან უზარმაზარი იმპერია შექმნა.

○ ბაბილონს გარს ერტყა 26 მ სისქის გალავანი. მისი აგურები დრაკონების, ლომებისა და ხარის გამოსახულებიანი ლურჯად მოჭიქული ფილებით იყო მორთული.

○ ბაბილონის გალავნის ცხრა კარიბჭიდან უდიდესი იყო იშთარის კარიბჭე, რომელიც მოკირწყლული დიდი საპროცესიო ქუჩის დაბოლოებას წარმოადგენდა.

○ მდიდარი ასურელები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ რთული ორნამენტებით მორთული სამოსითა და მდიდრული სახლებით.

○ ფარაონის სამსახურში მყოფი გველენიანი მოხელეები ძვ. წ. დაახლოებით 1200 წლისათვის ამგვარ დიდ სახლებს იშენებდნენ.

დასაწყისი იხ. „ისტორიანი“ № 34-37

ნაწყობები წიბნიდან „ცოდნის საყარო“
ბამოცემლობა „კალიტრა ს“

ღარიოს დიდი სპარსეთს ძე. წ. 521-486 წლებში მართავდა.

○ ასურელები შეუბრალებელი მეომრები იყვნენ, რომლებიც მშვილდ-ისრით, რკინის ხმლებით, მახვილებითა და საბრძოლო ეტლებით იბრძოდნენ. მათ შექმნეს იმპერია, რომელიც ძვ. წ. 1100 წლისათვის მოიცავდა მთელ შუამდინარეთსა და ეგვიპტეს. იგი ძვ. წ. 612 წელს სპარსელებმა დაიპყრეს.

○ სპარსეთის იმპერიის საზღვრები მაქსიმალურად გაიზარდა ძვ. წ. 490 წელს, მეფე დარიოს I-ის დროს. იგი საკუთარ თავს შაკინ-შაკს, ანუ „მეფეთა-მეფეს“ უწოდებდა.

○ ფარაონები, ძველი ეგვიპტის მეფეები, იმაჯდროულად, უზენაესი

ღარიონები ძველი ეგვიპტის მმართველები იყვნენ. ტერმინი „ფარაონი“ ძველ ეგვიპტურად „დიდ სახლს“ ნიშნავს. ძველი ეგვიპტელების წარმოდგენით ფარაონი ღმერთი ჰორიცი იყო და მზის ღმერთი რა-ც. როცა კედებოდა, ის ჰორის მამად, ღმერთი ოსირი-სად გადაიქცეოდა. რაკი ღმერთი იყო, მასთან მიახლოება მხოლოდ მიწაზე განთხოვულს შეეძლო. აქ გამოსახულია ფარაონი, რომელსაც მმართველის სიმბოლოები უჭირავს ხელთ: მეცხვარის კავი და საცეხველი. საცეხველს გლეხები მოწეული მარცვლეულისთვის ჩენჩოს გასაცვლელად იყენებდნენ.

ქურუმები, მთავარი მოსამართლეები და მხედართმთავრები იყვნენ.

○ ძვ. წ. 3100 წელს გაერთიანებული ეგვიპტის ტახტზე ასული პირველი ფარაონიდან, მენესიდან მოყოლებული, ძვ. წ. 323 წლამდე ეგვიპტეს ფარაონთა 31 დინასტია მართავდა.

○ ძველ ეგვიპტელებს სწამდათ, რომ ყველაფერს სამი სული აქვს: კა, ბა და აკი. მათი მარადიული არსებობისთვის საჭიროა სხეულის დაცვა. ამიტომ მათთვის ხელმისაწვდომი საშუალებით ცდილობდნენ გარდაცვლილის სხეულის რაც შეიძლება დიდხანს შენარჩუნებას.

მდინარე ნილოსი

ნილოსი აფრიკის უდიდესი მდინარეა. მისი წყალობით აღმდინებელი ცხელი და მშრალი კლიმატის მქონე ეგვიპტეში მიწის დამუშავება შეძლეს. ყოველი წლის გაზაფხულზე სამხრეთით მდებარე ნილოსის დნობის წყალობით ნილოსის დონე იმატებდა. წყალდიდობა ნაპირებზე ნაყოფიერ შლამს ტოვებდა, რომელშიც გლეხები მარცვლეულს თესავდნენ. ნილოსი გადაადგილების საშუალებაც იყო: სხვა სოფლამდე ან დაბაძმდე მისადწვევად მდინარეს იყენებდნენ.

ბილგამეში

„გილგამეშის ეპოსი“ ძვ. წ. 2000 წლისათვის შეიქმნა. იგი გილგამეშის (იხ. მარჯვენა), ძველი შუმერის ძღვეამოსილი და სასტიკი მეფის შესახებ მოგვითხრობს. როდესაც მისმა ქვეშევრდობებმა დასახმარებლად ღმერთს მიმართეს, ღმერთმა შექმნა არსება ენქიდუ, რომელმაც გილგამეში ბრძოლაში გამოიწვია. მაგრამ გილგამეში და ენქიდუ დამეგობრდნენ და ერთად მრავალი თავგადასავალი გადახდათ. ეპოსში ნახსენებია წარღვნა, რის შესახებ ჩვენ ბიბლიიდან, ნოეს კიდობნის ამბით ვიცით.

გასაოცარია

ძვ. წ. 521 წელს სპარსეთის სამეფო ტახტს რამდენიმე პრეტენდენტი პყავდა. ერთმანეთთან იარაღით შებრძოლების ნაცვლად მათ გადაწყვიტეს, ცხენებით რბოლაში შეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს და გამარჯვებული მეფე გახდებოდა. გამარჯვება დარიოსს დარჩა.

ღ მოქენჯო-დაროში მცხოვრები ხალხი ხარუბშებმულ საზიდრებს იყენებდა. თუმცა, ისინი საკმაოდ ნელი უნდა ყოფილიყო და ამიტომ სატრანსპორტო საშუალებად ისევ მდინარე რჩებოდა.

ანსიხუი საბეძნეთი

ბერძული ცფილიზაცია უფრო ადრე არსებული მინოსური და მიკენური ცფილიზაციების საფუძველზე შეიქმნა. მიკენელები იმ ტერიტორიაზე ბინადრობდნენ, სადაც მოგვიანებით საბერძნეთი ჩამოყალიბდა. ძვ. წ. VIII ს-დან ბერძენი სწავლულების იდეები ფართოდ გავრცელდა ძველი მსოფლიოს ქვეყნებში. საბერძნეთი დამოუკიდებელი ქალაქ-სახელმწიფოებისგან შედგებოდა, რომელთა შორის ყველაზე ძლევამოსილი ათენი და სპარტა იყო.

○ ძვ. წ. 1600-1100 წლებში საბერძნეთში ბატონობდნენ მეომარი მიკენელები — ისინი მცირე სამეფოებში ცხოვრობდნენ. ყოველ სამეფოს ჰქონდა გამაგრებული დედაქალაქი.

○ ძველი ბერძნები ოთხ მნიშვნელოვან სპორტულ შეჯიბრებას მართავდნენ. ესენი იყო ოლიმპიური, პითიური, ისთმოსისა და ნემეის თამაშები.

○ ძველი საბერძნეთი ერთი სახელმწიფო კი არ იყო, არამედ დამოუკიდებელი ქალაქ-სახელმწიფოების, პოლისების, ერთობლიობას წარმოადგენდა. ასეულობით პოლისი არსებობდა, მათგან ყველაზე ძლევამოსილი ათენი და სპარტა იყო.

○ ძველი საბერძნეთის დიდ მოაზროვნეებს ფილოსოფოსებს უწოდებენ. მათგან სამია გამორჩეული: სოკრატე, პლატონი და არისტოტელე.

○ ბერძენმა მათემატიკოსებმა, ეკლიდემ, აპოლონიუსმა, პითაგორამ და არქიმედემ მათემატიკის საფუძვლები შექმნეს, რომლებიც დღესაც ძალაშია.

○ ძველ ბერძნებს ათასობით მოქანდაკე, არქიტექტორი, მხატვარი, დრამატურგი და პოეტი ჰყავდათ.

○ ტრაგედია დრამატული პიესაა, რომელიც მთავარი გმირისთვის ცუდად სრულდება.

○ ბერძენ ღმერთებს შორის იყვნენ სინათლის ღმერთი აპოლონი, მიწათმოქმედების ქალღმერთი დემეტრე და არტემიდა, მთვარის ღვთაება.

ტროას ომის შესახებ ძირითადი წყაროა ორი პოემა: „ილიადა“ და „ოდისეა“. საგარაუდოდ, ისინი ძვ. წ. VIII ს-ში შექმნა ბერძენმა პოეტმა ჰომეროსმა. ომის მიწურულს ბერძენებმა შეძლეს ტროელების გატურება გიგანტური ხის ცხენის გამოყენებით.

ცენერა მილოსელი 1820 წელს ეგეოსის ზღვის კუნძულ მილოსზე აღმოაჩინეს. იგი ბერძნულ ქალაქ ანტიოქიაში (ამჟამად თურქეთშია) გამოაქანდაკეს ძვ. წ. 150 წელს როგორც სივარულის ქალღმერთი აფროდიტე.

გამოჩენილი ადამიანები და მათი ცხენები

ცნობილია, რომ ალექსანდრე დიდს გამორჩევით უყვარდა თავისი ცხენი, ბუკეფალი. მაგრამ სხვა ცნობილ ადამიანებსაც ჰყავდათ ერთგული რაშები.

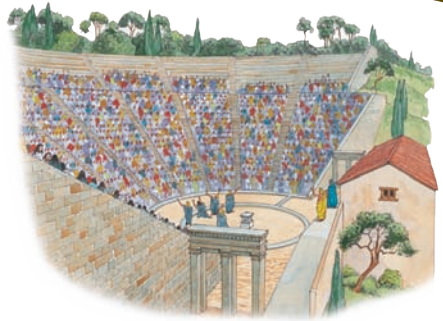
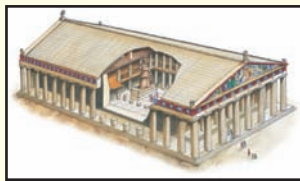
ალექსანდრე დიდი	ბუკეფალი
ულის სიმპსონ გრანტი	ცინცინატი
ჰერცოგი უელინგტონი	კოპენჰაგენი
რიჩარდ ლომგული	ფაუელი
კალიგულა	ინკიტატუსი
ბაფლო ბილი	იშამი
ბუდა	კანთაკა
სტოუნფოლ ვექსონი	პატარა სორელი
ჯორჯ გამინგტონი	მაგნოლია
ნაპოლეონ ბონაპარტი	მარენგო
რობერტ ედუარდ ლი	მოგზაური
გენერალი ჯორჯ კასტერი	ვიკი
რიჩარდ III	ეთერი სარეი

ალექსანდრე დიდი მაკედონიის ახალგაზრდა მეფე იყო, რომელმაც გააერთიანა ბერძნული ქალაქ-სახელმწიფოები და მათ დაპყრობით ლაშქრობებში წარუძღვა. დაპყრობების შედეგად შექმნილი უზარმაზარი იმპერია გადაჭიმული იყო საბერძნეთიდან მდინარე ინდის ნაპირებამდე.

დიდი ქანდაკება

პართუნონი ათენის, ძველი საბერძნეთის მოწინავე ქალაქ-სახელმწიფოს ყველაზე დიადი ტაძარი იყო. ძვ. წ. IV ს-ში ათენელებმა ააგეს ტაძრებისა და სამლოცველოების კომპლექსი აკროპოლისზე. პართუნონი სიგრძით 70 მ-ია, ხოლო სიმაღლით — 18 მ. ის ქალღმერთ ათენას სახლად ითვლებოდა, სადაც იდგა 12 მ სიმაღლის სიბრძნისა და ათენის მფარველი ქალღმერთის ქანდაკება. ქანდაკების დასამზადებლად სპილოს ძვალი და ოქრო გამოიყენეს.

თეატრი ძველ საბერძნეთში, ძვ. წ. VI-V სს-ში აღმოცენდა. ღია ცის ქვეშ მოწყობილ ამფითეატრებში წარმოდგენებს უამრავი მაყურებელი ესწრებოდა.

გასაოცრარი

ქალაქ სპარტას მთელ საბერძნეთში საუკეთესო არმია ჰყავდა. სპარტელები დარწმუნებული იყვნენ, რომ ნებისმიერი რიცხოვნობის, თუნდაც მათზე ოთხჯერ აღმატებული ჯარის დამარცხება შეეძლოთ და ეს ასეც იყო.

ბერძნულიდან შემოსული 30 სიტყვა

- ალფაბეტი მექანიკა
- ასტროიდი მონარქია
- ამნეზია ოკეანე
- გორილა ორგია
- დემოკრატია პანიკა
- დინასტია პარალელი
- დინოზავრი პოეზია
- ეკლესია პრობლემა
- ეკონომიკა სარკაზმი
- ექო სტატისტიკა
- ზოლიაქო ტელეფონი
- იდეა ტრაგედია
- ისტერია ქაოსი
- კატეგორია პარმონია
- მანია ჰიში

უკველესი ფული

ძვ. წ. VI ს-დან ლიდელებმა ფულის გამოყენება დაიწყეს. მათ მალე ბერძნებმა მიჰპაძეს და ფულს საყიდლებისა და სხვა საქმიანობისთვის იყენებდნენ. ამ მონეტაზე ალექსანდრე დიდა გამოსახული.

კველი მსოფლიოს შვიდი საოცრება

მეფე მესოლეს მავზოლეუმი პალიკარნასში

ზევსის ქანდაკება ოლიმპოში

გიზის პირამიდები გვიპტეში

ბაბილონის დაკიდებული ბალები

არტემიდას ტაძარი ეფესოში

როდოსის კოლოსი

ალექსანდრიის შუქურა

რომის იმპერია

რომის იმპერია ყველა დროის ერთ-ერთი უდიდესი იმპერია იყო მსოფლიოში. I საუკუნეში რომი მართავდა ევროპის, ჩრდილოეთ აფრიკისა და ახლო აღმოსავლეთის უმეტეს ნაწილს. რომაელებმა ყველაგან დაამკვიდრეს საკუთარი ცხოვრების წესი და მმართველობა. ისინი იყენებდნენ თავიანთ ცოდნას და აგებდნენ სახლებს, რომლებიც თბებოდა და წყლით მარაგდებოდა, გარდა ამისა, ყველა დაპყრობილ ქვეყანაში ვრცელდებოდა ლათინური ენა.

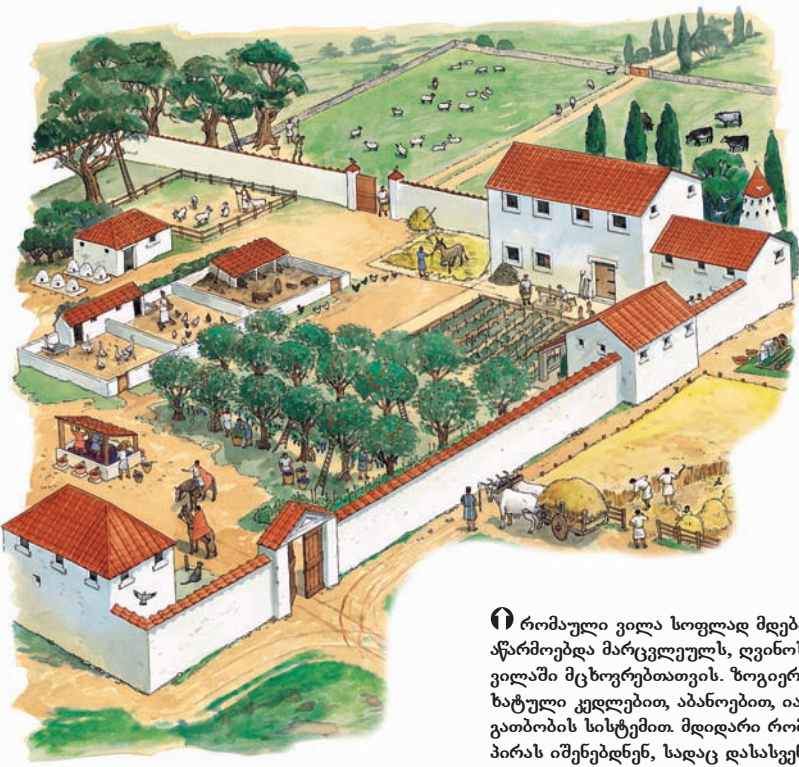

რომაელ გლადიატორებს არენაზე ორთაბრძოლებისთვის წვრთნიდნენ. რომის მმართველები ხალხის გასართობად ფულს არ იშურებდნენ და ხშირად მართავდნენ სისხლიან წარმოდგენებს. გლადიატორები ერთმანეთს ან გარეულ ცხოველებს ბრძოდნენ. გლადიატორები ერთმანეთისგან შეიარაღების მიხედვით განსხვავდებოდნენ. მაგალითად, მსუბუქად შეიარაღებული „რეტიარიუსი“ მხოლოდ ბადითა და სამკაპით (სამწვერიანი შუბი) იბრძოდა.

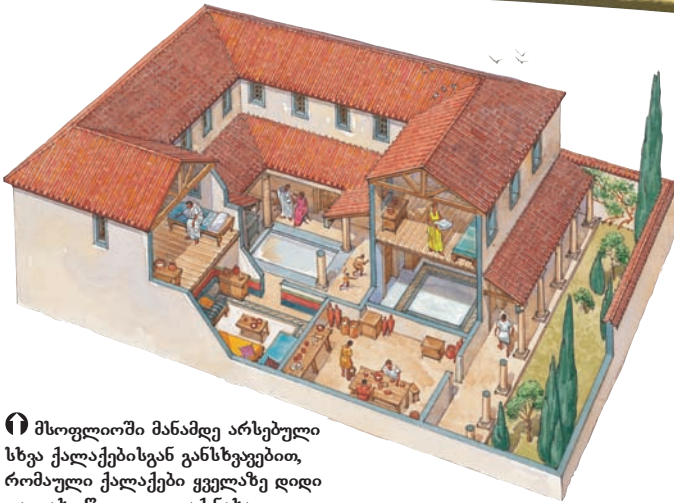
ოლეგენდის თანახმად, ქალაქი რომი ძვ. წ. 753 წელს ტყუპმა ძმამ, რომულუსმა და რემუსმა, დააარსა. ძმები ძუ მგელმა გაზარდა. ძვ. წ. 550 წელს რომი დიდი ქალაქი იყო, რომელსაც ეტრუსკი მეფეები მართავდნენ. ძვ. წ. 509 წელს რომაელებმა მეფე დაამხეს და ქალაქი დამოუკიდებელ რესპუბლიკად იქცა. ძვ. წ. IV-III საუკუნეებში რომმა დაპყრობებისა და სამოკავშირეო ხელშეკრულებების წყალობით მთელ აპენინის ნახევარკუნძულზე განავრცო თავისი კონტროლი. ძვ. წ. 130 წლისათვის ეს იყო უზარმაზარი იმპერია, გადაჭიმული

თანამედროვე ესპანეთიდან თურქეთამდე და ჩრდილოეთ აფრიკის სანაპირომდე. ორმა სახელგანთქმულმა გენერალმა, პომპეუსმა და იულიუს კეისარმა, თავისი არმიები გამოიყენა რომის ასაღებად და კორუმპირებული რესპუბლიკური მმართველობის დასაძინებლად. ძალაუფლების ხელში ჩაგდებისთანავე კეისარმა ადაღინა წესრიგი, შემოიღო კანონები მოქალაქეების ვალის შესამციბრებლად. კეისარი დიქტატორი გახდა და რომს სენატის მოწვევის გარეშე მართავდა. ძვ. წ. 44 წელს შეთქმულებმა, რომელთა შორის იყო ბრუტუსი,

კეისარი მოკლეს და რესპუბლიკა აღადგინეს, მაგრამ კეისარი შეცვალა სხვა გენერალმა — მისმა ნაშვილებმა ოქტავიანემ. ძვ. წ. 27 წელს ოქტავიანეს ძალაუფლება ისე გამყარდა, რომ ის რომის პირველ იმპერატორად ითვლება. მისი ტიტული იყო „ავგუსტუსი“, რაც ლათინურად „მაღალს, წმინდას, ღივებულს“ ნიშნავს. აბანოები (თურქები) ის ადგილი იყო, სადაც ხალხი არაჩვეულებრივ ნაგებობებში ცივი და ცხელი წყლის აუზებში ბანაობდა. 180 წელს, იმპერატორ მარკუს ავრელიუსის გარდაცვალების შემდეგ, რომი პოლიტიკურ დაპირისპირებაში ჩაეფლო. პრეტორიანელთა ვაგარდია (იმპერატორის პირადი დაცვა) ხშირ-ხშირად

რომაული ვილა სოფლად მდებარე ადგილ-მამული იყო, რომელიც აწარმოებდა მარცვლეულს, ღვინოს, ხორცეულს, ხილსა და ბოსტნეულს ვილაში მცხოვრებთათვის. ზოგიერთი ვილა უზარმაზარი სახლი იყო მოხატული კედლებით, აბანოებით, იატაკის ქვეშ მოწყობილი ცენტრალური გათბობის სისტემით. მდიდარი რომაელები ვილებს სოფლად და ზღვის პირას იშენებდნენ, სადაც დასასვენებლად ჩადიოდნენ.

მსოფლიოში მანამდე არსებული სხვა ქალაქებისგან განსხვავებით, რომაული ქალაქები ყველაზე დიდი და დახვეწილი იყო. აქ ნახავდით მრავალბინიან სახლებს, რომლებსაც ინსულა ეწოდებოდა, ასევე მდიდრულ ვილებს.

პრცელი იმპერია

თავისი ძლიერების პერიოდში რომის იმპერია გადაჭიმული იყო დასავლეთით ბრიტანეთიდან სამხრეთით აფრიკამდე და აღმოსავლეთით ბაბილონამდე. რუკაზე ყავისფრით მონიშნულია იმპერია, ხოლო შავი ხაზებით იმპერიის უმთავრესი გზებია ნაჩვენები.

გასაოცრარი

I ს-ში ქალაქ რომში მილიონი კაცი ცხოვრობდა. ის დედამიწის ყველაზე დიდი ქალაქი იყო. მაგრამ ეპიდემიებისა და შემოსევების გამო 650 წლისთვის რომის მოსახლეობის რიცხოვნობა 10 000-მდე შემცირდა.

შომის მომზადებული არმია

რომის არმია უკეთ იყო გაწვრთნილი და დისციპლინირებული, ვიდრე მისი მოწინააღმდეგე. საუკეთესო ნაწილები იყო ლეგიონები, რომლებიც 5000 ქვეითს აერთიანებდა. ისინი ბრძოლას შუბის სროლით იწყებდნენ, შემდეგ ფართო იცავდნენ თავს და მოკლე, მჭრელი ხმლით იბრძოდნენ. რომელიც ჯარისკაცები თითქმის მთელ დღეს ვარჯიშობდნენ, აშენებდნენ გზებსა და სიმაგრეებს, ცურავდნენ მდინარეებში. არმიის ოფიცრები, ძირითადად, პოლიტიკური მოღვაწეები იყვნენ. რომაელი ქვეითი ჯარისკაცების ეფექტურად მოქმედი დანაყოფი იყო ტესტულო (იხ. მარჯვნივ).

რომაული და ბერძნული ლექსიკონი

ლმერთი	ბერძნული	რომაული	ლმერთი	ბერძნული	რომაული
მიწათმოქმედების	კრონოსი	სატურნი	ლემეტრე	ცერერა	ცერერა
სიკვდილის	თანატოსი	მორსი	ეოსი	აერორა	აერორა
ცეცხლის	ჰეფესტო	ვულკანი	ჰესტია	ფლორა	ფლორა
სიყვარულის	ეროსი	კუპიდონი	პიგია	სალუსტა	სალუსტა
ზღვის	პოსეიდონი	ნეპტუნი	არტემიდა	დიანა	დიანა
ძილის	პიანოსი	სომნუსი	აფროდიტე	ვენერა	ვენერა
შხის	ჰელიოსი	სოლი	სელენე	ლუნა	ლუნა
ომის	არესი	მარსი	რუა	ოპსი	ოპსი
ღვინის	დიონისე	ბახუსი	ირენე	პაქსი	პაქსი
ტყის	პანი	სილვანუსი	ნიკე	ვიქტორია	ვიქტორია
ღმერთების	ჰერმესი	მერკური	ათენა	მინერვა	მინერვა
შეკრიკი	ხეკსი	იუპიტერი	ჰერა	იუნონა	იუნონა
ღმერთების					
მეფე					

ცვლიდა იმპერატორებს: 235-284 წლებში რომს 60 იმპერატორი მართავდა. იმპერიაში მიჰყვარებდა შიმშილობა, ეპიდემიები, რასაც თან ერთვისდა შემოსევები.

○ რომაული გზები არმიისთვის იგებოდა, რომ მას სწრაფად და დაუბრკოლებად შესძლებოდა იმპერიის ნებისმიერ ადგილამდე გადაადგილება საჭირო ადგილთან ერთად. მრავალი რომაული გზა დღემდეა შემორჩენილი.

○ 410 წელს ვესტგუთები ალარიხის მეთაურობით იტალიის ტერიტორიაზე შეიჭრნენ და ააოხრეს (დაწვეს და გაძარცვეს) რომი. 455 წელს იგივე გაიმეორეს ვანდალებმა. 476 წელს დასავლეთ რომის იმპერიამ არსებობა შეწყვიტა.

ჩინეთი და იაპონია

ჩინეთის ტერიტორიაზე ადამიანთა პირველი საზოგადოებები ძვ.წ. VII ათასწლეულში ჩამოყალიბდა. ჩინეთის ცივილიზაცია დანარჩენი უძველესი ცივილიზაციებისგან იზოლირებულად ვითარდებოდა და თავისი განსაკუთრებული ნიშნები ახასიათებს. ძვ.წ. II ათასწლეულში ჩინეთში ყველა ერთ იმპერატორს ემორჩილებოდა. ახლომდებარე ტერიტორიებზე თანდათან გავრცელდა ჩინური ტექნოლოგიური ცოდნა და კულტურა. ძვ.წ. III საუკუნისთვის იაპონელებმა მიწის დამუშავება დაიწყეს და ჩინელებისგან მრავალი რამ აითვისეს.

ტერაკოტის არმიის უზარმაზარი სამარხი ცენტრალური ჩინეთის ქალაქ სიანიანის ახლოს მდებარეობს. ნატურალური ზომის ჯარისკაცები ნამდვილ საარმიო დანაყოფებს ქმნიან.

○ ჩინელების პირველი იმპერატორის სახელი მხოლოდ ლეგენდებშია შემონახა. მას ჰუან-ცი, ყვეთელი იმპერატორი ერქვა და გაიშვიდა ძვ.წ. 2697 წელს.

○ პირველი ცნობილი დინასტიაა შანის, რომელმაც ძალაუფლება ძვ.წ. 1750 წლისთვის მოიპოვა.

○ ძვ.წ. 246 წელს ცინის დინასტიის იმპერატორმა ძენგმა განაგრძო თავისი იმპერიის საზღვრები და ცინ შიხუანდი, ანუ პირველი იმპერატორი დაირქვა. მომთაბარეთა თავდასხმებისგან იმპერიის დასაცავად მან 4000კმ სიგრძის დიდი კედელი ააშენებინა.

○ ძვ.წ. 210 წელს ჰანის სამეფოს მართავდა ლიუ ბანგი. ლიუ ბანგი ღარიბი გლეხი იყო, რომელიც სამეფო ტახტზე ავიდა ცინის იმ-

პერიის დამხობის შემდეგ. ძვ.წ. 202 წელს თავი ხანის დინასტიის პირველ იმპერატორად გამოაცხადა და სახელად გაუძე დაირქვა.

○ ხანის იმპერიის უზარმაზარი ქალაქები ულამაზესი და ხალხით სავსე იყო. ხელოსნები ხის, საღებავებისა და აბრეშუმისგან სხვადასხვა ნივთს ქმნიდნენ. სამწესობრივად, ამ მშვენიერი ნივთების უმეტესობა ხანის დინასტიის ბატონობის დასრულებასთან ერთად განადგურდა.

○ II ს.-ში ხანის იმპერატორის ძალაუფლება დაასუსტა მათი ამბიციური მეუღლეებისა და საჭურისების (მცველების) პრე-

ტენზიებმა. იმპერიის დაცემაში გადამწყვეტი როლი შეასრულა „ყვითელარტახიანების“ აჯანყებამ და ჩრდილოეთიდან მეომრების თავდასხმამ.

○ ძვ.წ. დაახლოებით 660 წელს ძიმუ ტენო, იაპონიის პირველი ლეგენდარული იმპერატორი, იამატოს დინასტიას აფუძნებს.

○ 200-650 წლებში იაპონიას მართავდა იამატოს დინასტია.

○ სინტოიზმის ქურუმებს სწამთ, რომ ყველაფერი, რაც შიშს იწვევს — იქნება დაგრეხილი ხეები თუ გარდაცვლილი მეომარი — კამისგან (სულელები) წარმოდგება.

ბასაროვარია

ცინ შიხუანდი დაკრძალეს თიხისგან შექმნილი ნატურალური სიდიდის 6000 ჯარისკაცის ფიგურასთან ერთად. ეს „ტერაკოტის არმია“ 1974 წელს აღმოაჩინეს. სამარხის ზოგიერთი ნაწილი დანაღმულია და არ არის გათხრილი.

უკველესი საათი

მექანიკური საათები ჩინელებმა ვეროპელებზე ადრე, 723 წლისათვის გამოიგონეს. ეს არის სუ სუნგის „ასტრონომიული ხელსაწყო“, უცნაური 10 მ სიმაღლის კოშკი, რომელიც ზაიფენგში 1090 წელს აშენდა.

კონფუციის რწმენით, სამეფო კარის მოხელეებს ძალაუფლების საწინააღმდეგო შეთქმულებაზე კი არ უნდა ეფიქრათ, არამედ უნდა შეესწავლათ მუსიკა, პოეზია და წინაპრების ისტორია.

იგივე დინასტია მართავს იაპონიას დღესაც, რადგან იაპონიის ყველა იმპერატორი თავს იამატოს შთამომავლად მიიჩნევს. თავად იამატო სინტოისტური რელიგიის მიხედვით, ქალღმერთ ამატერასუს შთამომავლად მიიჩნევა.

ო შოტოკუ ტაიში (574-622) მოხუცი იმპერატორი ქალის, სუიკოს ახალგაზრდა რეგენტი იყო. მან იაპონიაში ორგანიზებული,

ჩინურის მსგავსი მმართველობა ჩამოაყალიბა და ხელს უწყობდა ბუდიზმისა და კონფუციანელობის გავრცელებას.

ო სინტოიზმი, ანუ „ღმერთების გზა“ პრეისტორიული ხანიდან მოყოლებული, იაპონიის უმთავრესი რელიგიაა. სახელი დაერქვა VI ს-ში, რათა განესხვავებინათ ბუდიზმისა და კონფუციანელობისგან.

შანის დინასტიის იმპერატორები მეომრები იყვნენ. მათი ჯარისკაცები ბამბუკისგან დამზადებულ აბჯარს ატარებდნენ.

კონფუციის სიბრძნე

არასოდეს დაუმეობრდრე ადამიანს, რომელიც შენ არაფრით გვობს. ერის სიმდიერე ოჯახის სიმტკიცეზეა დამოკიდებული. ჩვენ გარშემო ყველაფერი ლამაზია, მაგრამ ამის დანახვა ყველას არ ძალუძს.

სიჩუმე მეგობარია, რომელიც არასოდეს გიდალატებს. არასოდეს მისცე ხანჯალი ადამიანს, რომელმაც ცეკვა არ იცის. შეუძლებელია წიგნი გადაშალო და ვერაფერი ისწავლო. მოგზაურობა ათასობით კილომეტრზე ერთი ნაბიჯით იწყება.

ფრთხილი იშვიათად ცდება. როცა სიბრძნე გაგვიღის, მის შედეგებზე დაფიქრდი. უმჯობესია ერთი სანთელი მაინც ენთოს, ვიდრე სრული უკუნეთი იდგეს.

თუ სიცოცხლის არაფერი გაგვეკება, მაშინ სიკვდილის შესახებ რაღა ვიცით?

გაუწვრთნელი ხალხის ომში წაყვანა მათ თავიდან მოშორებას უდრის.

როცა გამდიდრდები, მთელ სიმდიდრეს ერთი ხელის დაკვრით ნუ გაანიაუებ.

ნამდვილი ცოდნა ის არის, როცა საკუთარი უფიცობის საზღვრები შეგნებული გაქვს.

როცა იცი, რა არის მართებული ქმედება და შესაბამისად არ იქცევი, მხდალთაგან ყველაზე უარესი ხარ.

არცოდნა გონების დამეა, მაგრამ დამე უმთვარო, ვარსკვლავების გარეშე.

მამა, რომელიც ვაჟიშვილს მის მორალურ ვალდებულებებს არ შეასწავლის, ისეთივე დამნაშავეა, როგორიც ვაჟი, რომელიც არად ავდებს მათ.

მზავრელი მმართველობა ვეფხვზე საშიშია.

ბოროტი ადამიანის ცქერითა და სმენით თაუდაც ბოროტდები.

ადამიანი, რომელმაც შეცდომა დაუშვა და მის გამოსწორებას არ ცდილობს, ახალ შეცდომას უშვებს.

ჩინეთის დიდი კედელი

თომცა დღეს შემორჩენილი აგურისა და ქვის კედლები XIV ს-ით თარიღდება, ჩინეთის დიდი კედლის აგურებით აგება ცინ შიზუანდის ბრძანებით 214 წელს დაიწყო.

